

41400

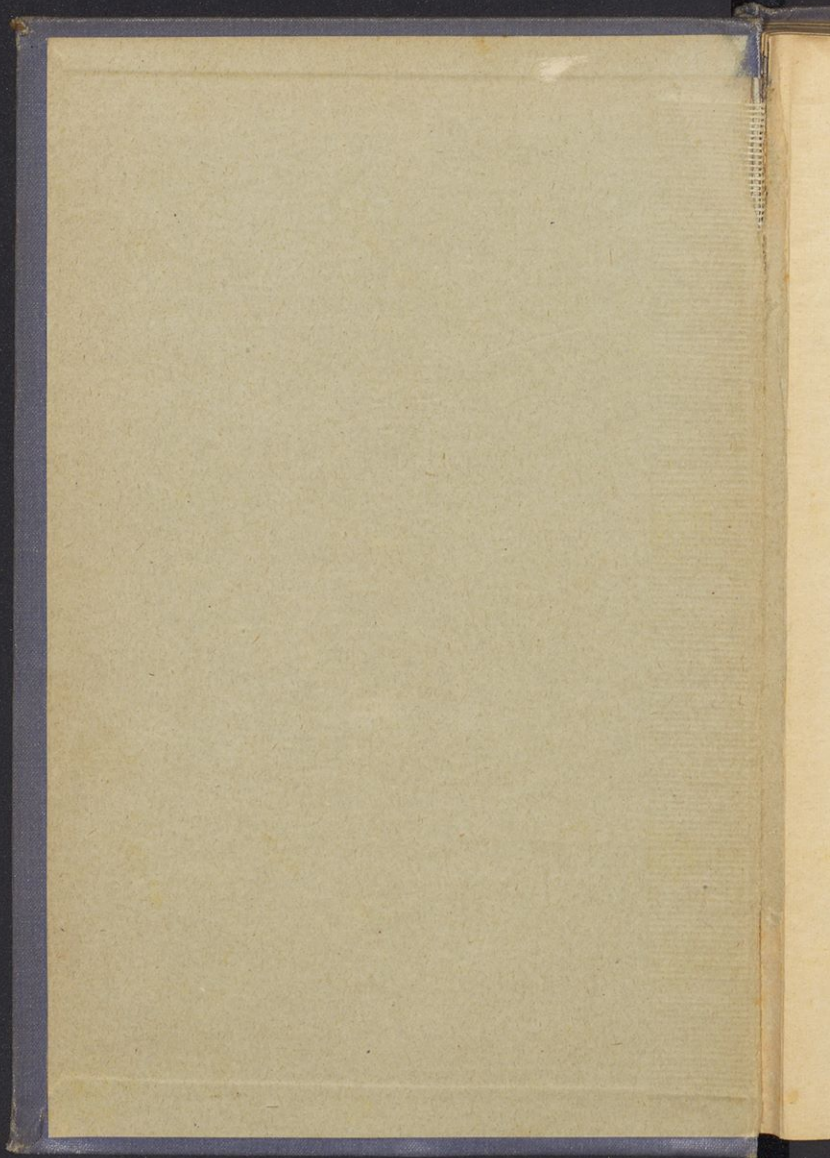

Slovenska slovnica
za
obče ljudske šole.

—
Velja 90 h.

NA DUNAJU.
C. KR. ZALOGA ŠOLSKIH KNJIG.

Slovenska slovnica

za

obče ljudske šole.

Spisal

Peter Končnik.

(Tiskana brez premene kakor leta 1900.)

Velja vezana v platno 90 vinarjev.

Na Dunaju.

V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig.
1901.

Dupl. coll. ad

41 400
19. / x. 44.

Šolske knjige, v ces. kr. zalogi šolskih knjig na svetlo dane,
ne smejo prodajati se draže, nego je na čelni strani postavljeno.

Pridržujejo se vse pravice.

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

S l o v n i c a.

Glasoslovje.

§ 1.

Z Bogom začnimo vsako delo! Prazno je delo brez sreče iz nebes. Naše življenje je enako kratkemu dnevu.

Pravilo. Stavki sestojé iz besed, besede iz zlogov, zlogi iz glasov.

Glasovi so po izrekovanju ali samoglasniki ali soglasniki. Znamenja glasovom so črke ali pismena. Vsej vrsti písmén pravimo abeceda ali azbuka.

Slovenska abeceda šteje 25 črk.

Samoglasniki.

§ 2.

Sráka, pénica, seníca, krókar, hudóurnica;
ràd, dlèsk, sokolič, òsa, napùh;
králj, vrême, zíma, pôť (steza), kljûč.

Pravilo. Samoglasniki: **a, e, i, o, u** se izgovarjajo razločno sami ob sebi, ter so po glasu ali trdi (a, o, u) ali mehki (e, i), po izgovoru pa dolgi ali kratki. Samoglasniki se izgovarjajo ali bolj na dolgo, počasi, ali pa bolj naglo in ostro. Pri počasnej izreki glasove zategujemo, pri naglej pa predtegujemo. Zatezi in predtezi pravimo náglas.

Znamenja naglasu (naglasnice) so trojna:

1. ostrec (´) na zategnjeno in predtegnjeno dolgih glasih;
2. težec (˘) na zategnjeno in predtegnjeno kratkih glasih;
3. strešica (^) na zategnjeno dolgih glasih.

Pazite na naglas v sledečih stavkih: Bog je svēt. Bog je ustvaril svēt. Dal mi je dober svēt. Vòl muka. Nimamo vòl. Góra se vzdiguje. Vršáci visokih gorâ se vzdigujejo. Dobra gospá se je usmilila otroka. Milosrčnost dobrih gospâ se hvali. Mladi kònj skače. Imamo petero mladih kònj. Izderi mi sivi lás! Vstani možu sivih lás! Videl sem ljudi. Truma ljudi me je srečala. Star móž je starček. Govorica starih môž me je zdramila. Pridni otròk je veselje staršem. Veselja pridnih otròk nočem motiti. Zób me boli. Vesel sem zdravih zób. Učim se. Uči se!

Opomnja. 1. Z naglasom razločujemo različni pomen enako glasečim se besedam.

2. Pri pregibanju se besedam naglas čestokrat izpreminja in včasih preskakuje.

3. V navadnej pisavi zaznamenujemo z naglasnico samo zadnje zloge mnogozložnih besed, ako so naglašeni.

§ 3.

Krt, prt, vrt, drva, drdrati, prva vrsta

Slepec — slepca, kolek — kolka, pekel — pekla, čuden — čudna, (a lesén leséno), britev — britve, dober — dobro, česen — česna, bolezen — bolezni.

a) Pred črko **r**, kadar je za njo eden ali več soglasnikov, ima **e** zamolkel glas ter se zató izpušča; **r** pa postane samoglasnik. Temu pravilu se upira peščica besedi, v katerih ohranja **e** svoj polni in čisti glas. Take so: cerkev, Jernej, primerno, primerjam, perje, stoterni (sad), večerna (molitev), verne (duše), zamerljiv.

b) Končnicam: **ec, ek, el, en, er, ev, sen** in **zen** izpada gibljivi **e** pri pregibanju. Naglašen **e** ni gibljiv.

Soglasniki.

§ 4.

Soglasniki sami ob sebi nimajo zadosti jasnega glasú ter se le s pomočjo samoglasnikov (sè samoglasniki) razločno izgovarjajo.

Mehki soglasniki so: **c, č, š, (šč), ž, j, (lj, nj, rj)**; vsi drugi so trdi soglasniki.

Z ozirom na govorila se razločujejo soglasniki v:

1. jezikovce: **l (lj), n (nj), r**;
2. zobnike: **d, t**;
3. ustnike: **m, b, p, v, (f)**;
4. goltnike: **g, h, j, k**;
5. sičnike: **c, s, z**;
6. šumnike: **č, š, ž**.

Sorodni so si: **d, j**; — **g, z, ž**; — **h, s, š**; — **k, c, č**; — **sk, st, šč**.

Opomnja. Po šumnikih, po **c** in **j** se omehčuje navadno **o** v **e**. N. pr. s križem (om), slepcema, denarjev.

1. naloga a) Zapišite trde soglasnike!
- b) Zapišite deset besed, v katerih je **r** samoglasnik!
- c) Zapišite nekaj besed z gibljivim **e**!

Izpreminjava soglasnikov.

§ 5.

a) Piljen = pilien, polnjen = polnien, razširjen = razširien; bramba (braniti), izprememba (izpremeniti). Sojen (sodjen, sodien), puščen (pustjen, pustien), presti (predti), plesti (pletti). Grabljen (grabien), tipljem (tipiem), opravljen (opravien), lomljen (lomien). Strigel — strižem — strizi, gluha — glušec, strah — strašiti, otrok — otroci, rekel — rečem — reci, striči (strigti), peči (pekti). Klicati — kličem, nositi — nošen, blizu — bližji, iskati — iščem.

b) Tepsti (tepti), dolbsti (dolbti), grebsti (grebti).

c) Obsegati — obsezati, grizem — gristi, lezem — lesti, Francoz — Francosko, družba — društvo.

Pravilo: Soglasniki se pri pregibanju in izpeljavanju besed radi izpreminjajo ter se ali pretaplajo, vstavljajo ali menjajo.

a) Pretaplajo se:

1. Jezikovci **l, n, r** sè sledečim **i** v **lj, nj, rj**; **n** se pred **b** izpreminja v **m**.

2. Zobnika **d** in **t** se pretapljata z naslednjim **i** v **j** in **č** (st v šč), pred **t** v končnici pa prehajata v **s**.

3. Ustniki **m**, **b**, **p**, v privzemajo pred **i** jezikovec **l**, ki se z **i** pretopi v **lj**.

4. Goltniki **g**, **h**, **k** prehajajo pred mehkiimi samoglasniki v sorodne sičnike in šumnike (**g** v **z** in **ž**, **h** v [s in] **š**, **k** v **c** in **č**, **sk** v **šč**).

b) Med **bt** in **pt** v nedoločniku se vstavlja **s**.

c) Najčesče se menjavata **g** in **z**, in sicer **g z z**, **z** pa **s s** (**ž s š**).

Z l o g i.

§ 6.

a) Dež, glava, zrno, podpora, apnenica, potrpežljivost, priporočevanje.

b) **Pisati**, **prepis**, **prepisnina**; **kovati**, **kovač**, **nakovalo**.

Pravilo: Besede so sestavljene iz zlogov. Kolikorkrat pri izgovarjanju besed zinemo ali prenehamo, toliko zlogov ima beseda. Kadar zlog sam ob sebi ali več zlogov skupaj nekaj pomeni, imamo besedo.

a) Besede so eno- ali mnogozložne.

b) Zlogi so ali debelni (glavni), ali pa pritični (pritikline, pripone). Debelni zlogi so tisti, iz katerih se dá spoznati pomén besede; pritični so oni, ki se v besedi držé debelnega zloga ali debla. Ako stoji pritiklina pred deblom, imenuje se predponka; če pa stojí za njim, pravimo ji priponka ali končnica.

2. naloga. a) Podčrtajte debelne zloge sledečih besed: pisan, pisatelj, brodnik, brodnína, mikati, odmekniti, končnica, graditi, pismenstvo, kovaštvo, napis, kovačnica, brodarina, ograda.

b) Podčrtajte debelne zloge v sledečih stavkih: Lisica si izkoplje svojo luknjo v goratih, listnatih gozdih. Lisica zasleduje perotnino. Lisičina prekanjenost je razglašena. Njena koža daje dobro kožuhovino.

Razzlogovanje.

§ 7.

Panj; go-lob, vo-lja, zna-nje, me-ščan; or-li, ječ-men, želj-ni; glež-nji; ljud-stvo, rast-lina, konj-ski; ob-ljuba, nad-škof, brez-skrben, ne-ustrašen; o-ves, itd.

Pravilo: Besede po zlogih deliti se pravi razzlogovati.

Mnogozložne besede se ločijo v pisavi tako kakor v govoru; zlasti veljá:

1. Soglasnik med dvema samoglasnikoma se poteguje vselej k sledečemu zlogu; **lj**, **nj** in **šč** so neločljivi soglasniki.

2. Kadar stojita dva različna soglasnika v sredi besede, jemljemo po navadi prvega k prvemu, drugega pa k drugemu zlogu.

3. Kadar se nabere več različnih soglasnikov sredi besede, ločimo deblo od pritiklin.

4. Sestavljene besede ločimo po sestojnih delih.

5. Kadar bi pri delitvi ostajal en sam samoglasnik, takrat raji opuščamo delitev.

3. n a l o g a. Razzlogujte sledeče besede:

a) gruliti, belič, bojazljiv, vodnjak, dvorišče, bezgovina, glasnik, življenje, vojska, listki, dobrotljivost, sivolas, brezsrčen, užitek, ognjišče;

b) maščoba, češčenje, sežnji, luščina, uzda, uljnjak, predlog, grozdje, solnce, obetam, oblačilo, ostrina, pomlad, ukažem, bistrost, brglez, čvrsto, vseučilišče, gospodarstvo, megla, mesto, mravlja, grozdje.

Pravopis.

§ 8.

Volk je videti trhel. Dolg je bil plačal. Jaz sem prinesel sol.

Pravilo: Soglasniki imajo vselej svoj čisti in enaki glas; le pred soglasnikom ali na koncu besed stoječi **l** se v nekaterih krajih izgovarja kakor **v**, kar pa ni, da bi se posnemalo v pisavi. Kadar dvomite, bi li pisali **l** ali **v**, podaljšajte besedo s kakim samoglasnikom.

§ 9.

P r a v i l o: Dva različna samoglasnika se v enem zlogu ne družita; za samoglasnikom piše se **j** namesto **i**.

Ne pišite torej: rokau, ceu, žiu, rou — ampak; rokav, cev, živ, rov.

Namesto gai, povei, pii, moi, čui pišite vedno: gaj, povej, pij, moj, čuj.

§ 10.

a) Izgubljeni sin se je vrnil k očetu. Lok je zlomljen. Konoplja je godna. Mravlja je zgled pridnosti.

b) Skaklj^am. Bodi pazljⁱv! Bil je zadnji izdihljaj. Zvest prijatelj je zlata vreden.

c) Ključalničar dela ključ^e. Ljubi svojo domovino! Kralj kraljuje zadovoljnemu ljudstvu.

Lj pišemo:

a) za soglasniki: **b, m, p, v** (primeri § 5, 3);

b) v končnicah: **lj^am, ljⁱv, lj^aj (lj^ej) in elj**;

c) še v nekaterih drugih besedah, katere si je treba zapomn^eti. Take so:

bolj, ključ, kralj, ljub, ljudi, zemlja itd.

4. n a l o g a. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja. Življenje največje veselje je ljubezen, najboljši zaklad zadovoljnost, najslajše blago ljubo zdravje, najboljš^e zdravilo zvest prijatelj. Metulj se ziblje na cvetici. Gibljem se. Tudi jaz sem povabljen. Sveti Janez je bil ljublj^enec Kristusov. Tovariš me je spremljal. Daj mi grizljaj kruha! Učitelj učⁱ. Pliska mahlj^a z repičem. Zemlja je trohljiva. Ubogljivi otrok pride na migljaj. Listje se osiplje. Palestina se zove obljubljena dežela. Ne daj se ozdravljati ozdravljuhom! Kragulj je strah koklj^am. On ima zakrivljen kljun in oštre kremplje ter otepa s kreljutimi. Zati-rajte škodljivi mrčes! Kaplja je kapljⁱ podobna. To mi ni po volji. Štorklja prebavlja s^e sključenim vratom. Sloka se imenuje

tudi kljunač. Obstreljena čaplja se brani togotno. Učencem je treba biti pazljivim. Utopljenca ni postavljati na glavo. Poberite suhljad! Ljubljana je glavno mesto kranjske dežele.

Poiščite iz teh stavkov ter zapišite besede, katere spadajo pod prvi, drugi in tretji oddelek gorenjega pravila!

5. naloga. Poiščite tudi iz kakega berila vse besede z **lj**.

§ 11.

Ničesa mi ne manjka. Sprednji, srednji, zadnji mož je padel. Lepa suknja — prazna glava. Izkušnja nas modri. Koristna ognja je oblast. Ovčji zob je manjši od konjskega. Kostanj je drevo. Sveto pismo je knjiga vseh knjig. Zastonj se je trudil. Krastača se skriva v luknje. Kranj je mesto na Kranjskem, in sicer na Gorenjskem.

V nekaterih besedah se piše **nj** namesto **n**.

6. naloga. Poiščite v . . . berilu besede z **nj**!

Ločila ali prepone.

§ 12.

Pravilo: Razen naglasnic rabimo pri pisanju še druga znamenja, katerim pravimo ločila ali prepone.

Ločila so ali bistvena ali nebistvena.

Bistvena so: pika (.), dvopičje (:), podpičje (;), vejica (,), vprašaj (?), klicaj (!) in pomišljaj (—).

Nebistvena ločila so: oklepaj (), narekovaj („“), vezaj (-=), opuščaj ('), opominjaj (*†), enačaj (=), in znamenje odstavka (§).

S piko, vejico, dvopičjem in podpičjem ločimo besedo od besede in stavek od stavka; z vprašajem, klicajem in pomišljajem pa tudi kažemo, kdaj in kako je treba glas povzdigovati ali odjenjavati z glasom.

Bistvena kakor nebistvena ločila pojasnjujejo pisavo ter jo delajo bolj razumévno.

Raba velikih začetnih črk.

§ 13.

- a) Sraka in golob sta obiskala pava.
b) Vračaje se reče opravljiva sraka:
c) „**K**ako zoprni je pavov glas! **Z**akaj ne molčí? **Z**akaj ne skrije svojih nog?“
d) **J**ablane, hruške
In druge cepé
Cépi v mladosti
Za stare zobé!
e) Zanesi nam, zanesi **B**og,
Otmí nas, **V**ečni, vseh nadlóg!
f) Včera^j sem prejel **T**voje (Vaše) pismo.
Vaša cesarska Visokost!
g) Moj prijatelj **P**avel **P**otočnik je šel iz **V**ranskega v **L**jubl^jano.
h) **F**erdinand **D**obrotljivi se je odpovedal prestolu.
Rudolf **H**absburški je bil zeló pravičen kralj.
i) **I**z **N**ovega mesta pojdem v **B**eli grad.
j) **P**rebiral sem **E**rjavčeve spise. Glavna reka avstrijskega cesarstva je **D**onava. Lepa štajerska vojvodina se vrstí med planinske dežele. Govoril sem s planinskim (Planinskim) županom.
Pravila: Slovenske besede se pišejo sploh z malimi črkami. Veliko začetno črko pišemo:
a) v začetku govora; b) za piko; c) za dvopičjem, kadar svoje besede ali besede koga drugega zapišemo neizpremenjene, pa tudi za klicajem in vprašajem, kadar sklepata stavkovo misel; d) v začetku vsake vrste v pesmih; e) pri besedi **B**og in njenih namestnicah; f) pri naslovih in v pismih tudi pri zaimkih, ki kažejo nagovorjeno osebo; g) pri vseh lastnih sè samostalniki^m ali s pridevniki^m končajem, kadar jih kot samostalnik^e rabimo; h) pri pridevniki^m pristavkih, ki sè svojim imenom zraščajo v eno celoto, v en sam pôjem; i) pri pridevnikih, ki se vežejo sè samostalnikom v lastno ime; j) pri pridevnikih, ki so izpeljani iz osebnih lastnih imen.

Opomnja. Iz lastnih imen narodov, dežel, mest, krajev, rek, jezer, morij, gorá itd. izpeljane pridevnike pišemo samo takrat z veliko začetno črko, kadar se hočemo ogniti dvournosti.

7. naloga. Potoval sem po Laškem. Tudi zunaj Francoškega se govori **francoski** jezik. Šumavo imenujejo nekateri Češki gozd. Praga je glavno mesto **češkega** kraljestva. Ali si bral Slomškove pesmi? Slavni Radecky je pri Novari premagal Pijemonteze. Že Karel Veliki je ustanovil vzhodno krajino. Kristus uči: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe!“ Zaupajte v Vsemogočnega! Ali si bil na Velesovem? V Starem trgu je precej lepih hiš. Skoro v kotu med **kranjsko, koroško in goriško** deželo je Triglav. Na Goriškem je Gorica. Matija Čop je bil prijatelj Prešernu. Kje je Vinji vrh? Ludoviku Krasnemu sta nasledovala brata Albreht Modri in Oton Veseli. Poleg Celja je Bežigrad. Na Štajerskem pridelujejo izvrstno vino. Lepa **koroška** dežela se ponaša sè svojimi jezери. Dosti šote se dobiva na **ljubljskem** barju. Katere so najodličnejše **evropske** države? Sava teče mimo **krškega** mesta in mimo Brežic.

Bodi mi zdrava,

Rožica zala!

V tihej samoti

Skriva te vrt!

a) Povejte pri vsakej z veliko začetno črko pisanej besedi, zakaj se je postavila velika začetnica.

b) Zakaj zaznamenovane besede niso pisane z veliko začetnico?

8. naloga. Poiščite v 23. berilu (3. čitanke) z veliko začetnico pisane besede!

9. naloga. Storite tako tudi v 61. berilu!

Najnavadnije kratice.

§ 14.

c. k. = cesarsko kraljevi.

dr. = doktor.

gl. = goldinar.

I. = ime.

- I. I. = dvojno imé (ime in priimek).
i. dr. = in drugi (e, a).
itd. = in tako dalje.
itn. = in tako naprej.
kr. = krajcar.
l. l. = lanskega leta.
n. pr. = na primer.
p. K. = po Kristusovem rojstvu.
pr. K. = pred Kristusovim rojstvom.
s. r. = sè svojo roko.
str. = stran.
sv. = svet.
t. j. = to je.
t. l. = tega leta.
t. m. = tega meseca.
Enako se krajšajo tudi krstna imena: n. pr.
A. = Anton, Fr. = France.
Za okrajšano besedo stoji pika.

Skladje ali besedoslovje.

I. Glasovna menjava.

§ 15.

Bred — brod; greb — grob, grabiti; plet — plot;
tek — tok, takati; sop — sapa; tru — trava.

Pravilo: Besede so ali korenike ali rastlike.
Nekatere rastlike priraščajo po glasovnej menjavi naravnost
iz korenik.

II. Izpeljava.

§ 16.

Greb — grob — grob-išče;
mrz — mraz — mraz-ota;
tru — trava — trav-en — travn-ik;
bred — brod — brod-en — brodn-ina.

Pravilo: Rastlike priraščajo tudi po izpeljavi. Pri izpe-
ljavi je paziti na korén, na deblo in na obrazila.

Korén je prvotni jezikov del. Deblo je zlog ali beseda, ki je iz korena prirastla po enkratnej glasovnej menjavi. Obrazila so priponke ali končnice, katere se pritikajo korenu ali deblu za nove besede.

Izpeljava samostalnikov.

§ 17.

Kop - ač, (kop - ač - ica), divj - ak (divj - ak -inja), Beč - an (Beč - an - ka), mlin - ar, mej - aš, Kranj - ec, dela - v - ec, poslan - ec, ošabn - ež (ošaben), mlad - ič, sovražn - ik (sovražen), pisa - telj.

Pravilo: Obrazila ač, ak, an, ar, az, ec, ež, ič, ik, telj, priraščajo samostalnikom, pridevnikom in glagolom ter kažejo v obče osebe po njih rodu, opraviilu ali pa svojstvu.

Za ženske osebe se pritikajo še: ica,inja, ka.

10. naloga. Izpeljite samostalnike po obrazilih

ač iz: barant-at-i, brizgati, jahati, **krojiti**, orati, pomagati — brad-a, rog;

ak iz: grad *), mož, oče, nov, prvi, prost;

an iz: Celje, Loče, Tržič, Celovec (vč), Gorica, Praga, Dunajec, Ljubljane — vas**), trg, mesto;

ar iz: glav-a, gospod, knjiga, króšnja, **krčma**, sir, natak-a-ti, ropati, tesati, **vladati**;

aš iz: pravd-a, plemenit, velik;

ec iz: gluh, šaljiv, ubog (ž) — gód-em, jezd-im, plesa-ti (plesav), svetova-ti (svetovav), pe-ti (pev), prekanjen, obsojen, pregnan;

ež iz: rev-a — maloprid (e) n, zaviden;

ič iz: cesarjev, kraljev, Petrov — mlat-i-ti, ribiti;

ik iz: druž(e)n, broden, vozen, načelen, namesten, naselen, pokojen, podložen, plemeniten, sovrsten, stvarén, soroden, zavezen;

telj iz: brani-ti, boriti, prelagati, voditi.

*) graščak. **) vaščan.

11. naloga. a) Priteknite zaznamenovanim besedam ženski obrazili **ica** in **inja**!

b) Priteknite obrazilo **ka** izpeljanim besedam na **an**!

12. naloga. Zapišite več občih imen na **ar**; n. pr. kolar, zlatar itd.

Kako se pravi verujočim v Kristusov nauk? Kako verujočim v Mohamedov nauk?

Opomnja. Zgoraj našteta obrazila imajo tudi nekateri samostalniki, ki pomenijo živali, nežive stvari ali pojmovna imena; n. pr. kopitar, krokar, kuščar, mravljinčar, parkljar, lopar, požar, vihar — lisjak, srnjak, beljak, rumenjaka, desetak, stotak — puran, prstan — udarec, cepec — sedež, srbež, vrvež, živež — dimnik, lednik, ognjenik, pašnik, prevodnik, ravnik, skrajnik, snežnik, spomenik, zvonik, povratnik, tečajnik.

13. naloga. a) Priteknite obrazila **ač**, **ak**, **an**, **ar**, besedam, katerim se prilegajo: kovati, koren (j.) Novomesto, gozd — tiskati, Rim, pošten, škripati, učen, Azija, slika, zidati.

b) Obrazila **ec**, **ež**, **ič**, **ik**, **telj**: slep, mogočen, Gregor, popoten, učiti, pisati — bolen, Markov, neveden, star, siv, siten, kolar, ded, puščaven, čitati, ravnati, nesrečen, obrten, lažniv, kupiti, kositi, nasproten, igrati (igrav), zmagati (zmagav), delati (delav), glaven, znan, rejen, neveren, dolžen, grešen.

c) Priteknite priponke **ica**, **inja**, **ka** besedam pod **a** in **b**, katerim se prilegajo.

§ 18.

Pis-**ava**, služ-**ba**, pridel-**ek**, žet-**ev**, len-**oba**, pravičn-**ost**, gork-**ota**, bogat-**stvo**.

Obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev**, **oba**, **ost**, **ota**, **stvo** kažejo način dejanja, svojstva in stanja.

Opomnja. Obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev** priraščajo večinoma glagolom, **oba**, **ost**, **ota**, pridevnikom, **stvo** pa pridevnikom in samostalnikom.

14. naloga. Izpeljite samostalnike po obrazilih: **ava** iz: zida-ti, obravn-avati;

ba iz: draž-iti, narediti, pogoditi, soditi;
ek iz: dobit-i, razviti, užiti, zapresti (pred-ti);
ev iz: brit-i, obuti, trgati, voliti;
oba iz: bel, grd, hud, svet(e)l;
ota iz: slep, težek, tih, topel;
ost iz: čist, hiter, moder, složen;
stvo iz: pijan, pregnan, svoj, vladar.

Opomnja. 1. Obrazilo **ost** je bolj pojmovnega, obrazili **oba** in **ota** pa ste bolj stvarnega pomena.

2. Obrazilo **stvo** kaže ne le svojstvo in stanje, ampak tudi kak poseben **stan** in **občestvo** (učiteljstvo), **rokodelstvo** ali **obrtstvo** (mizarstvo, ribarstvo).

15. naloga. a) Priteknite obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev** besedam, katerim se prilegajo: izpremin-a-ti, dogod-i-ti, izdel-a-ti, ločit-i, moliti, izvirati, izpremeniti, sklanjati, veljati, ponuditi, zavirati, žeti, pleti, začeti, tolažiti, tožiti, zamašiti, pripomoči, razdeliti, razločiti, zaslužiti, množiti, odpasti, oddeliti, razviti, imeti. b) Obrazila **oba**, **ota**, **ost**, **stvo**: gnil, lep, učen, cesar, kraljev, hvaležen, trd, kras, zvest, moker, skop, zidar, kristjan, nedolžen, prazen, masten, previden, obrten, žival, rastlina, nevaren, mlad, rudnina, gizdav, star, gospodar, poljedelec, gora, pohleven, gospod.

§ 19.

Čitaln-ica (čitalen), boj-išče, vodn-jak, primor-je.

Pravilo: Obrazila **ica**, **išče**, **jak**, **njak**, **je** kažejo shrambe, prostore in kraje.

Opomnja. Obrazilo **ica** prirašča pridevnikom na **n**, **išče** samostalnikom in II. tvorno preteklim deležnikom, **jak** in **je** pa samostalnikom.

16. naloga. Izpeljite samostalnike po obrazilih:

ica iz: delaven, tiskaren, železen;
išče iz: dvor, prebival, stal, vrel;
jak iz: konj, krava, čebela (njak), ulj;
je iz: med goro (medgorje), pred goro, nad stropom.

17. naloga. Izpeljite samostalnike z obrazili **ica**, **išče**, **jak** in **je** iz: piven, sreda, ovca, pred mestom, za goro, kura, stanoval, spalen, predilen, trg, golob, pod streho, povrhu, fazan, pokopal, gost, učitelj, led, glava, podpora, ogenj, kopal, hranilen, gnoj, detelja, strn, žiten, igral, pribežal, gledal (gledišče), stol, prodajalen, bolen.

§ 20.

Igr-ača, kres-ava, ogled-alo, pelinov-ec, slamn-ica (slamen), goved-ina, pred-ivo.

Pravilo: Obrazila **ača**, **ava**, **alo**, (elo, ilo) **ec**, **ica**, **ina** in **ivo** pomenjajo v obče snovi (tvarine) in orodja.

Opomnja. Ta obrazila priraščajo glagolom, pridevnikom in samostalom.

18. naloga. Izpeljite samostalnike po obrazilih

ača iz: kop-ati, brisati, piti;

ava iz: dišati, kuriti, svetiti (sveč-ava);

alo (ilo) iz: kazati, zagrinjati, obuvati, oblačiti, opraviti, zdraviti, krepiti, obraziti — plačati (ilo), rezati, vezati;

ec iz: brinjev, slivov, tepkov, kisel, vodén, ogljén, peščén, apnén;

ica iz: izpoveden, peroten, pleten;

ina iz: bukov, hrastov, drenov, česminov, — svinja, kožuhov, srebrn, zlat (n), jeklen, železen, medén, — kisel;

ivo iz: presti pred-ti, strel-iti, netiti, piti, mlatiti.

Opomnja. 1. Obrazilo **ava** (poglej § 18!) kaže tudi obširna planišča in prostore, n. pr. država, goščava, nižava, planjava, puščava.

2. Priponka **-ica** pomenja tudi **bolezni** (mrzl-ica), **vodé** (studenčn-ica), **številke** in **denarje** (stoletn-ica, deset-ica).

3. Obrazilo **-ina** zaznamuje tudi **jezike** (slovenski), slovenščina, **davke** in **pristojbine** (uvozn-ina, brodn-ina) in mnogotere druge reči raznega pomena (prvina, vojvodina, starejšina).

Kadar kaže priponka **ina** davke in pristojbine, zamenja se pogosto z obrazilom **arina**; n. pr. **brodarina**, **zemljarina**, **vozarina**, **poštarina**.

19. naloga. Priteknite obrazili **ica** in **ina** (arina) besedam, katerim se prilegate: goreč, vroč, cesten, najden, pljučen, dežen, pokojen, mosten, potočen, kapen, dohod-ek (arina), dom, godba, lov, dvajset, obleten.

Kako pravimo jeziku Angležev (angleščina), Čehov, Francozov, Grkov, Nemcev, Rusov, Srbov?

§ 21.

Črvad, **drev-je**, **grm-ov-je**.

Pravilo: Obrazila **ad**, **je**, ali **(ov)je** kažejo množico enakih stvari ali reči.

Opomnja. Obrazilo **je** prirašča pogosto po zlogu **ov** (**ev**). (Primeri § 4.)

20. naloga. Izpeljite samostalnike po obrazilih
ad iz: gnil, trhel, suh (lj);

je iz: cvet, sad, kamen, list, pero, zrno, grozd, kol, snop, trs;
(ov)-je iz: bor, dob, dom, mah, hrib, brod, val, zob, vrh, veja, skala, klas.

§ 22.

Brat-ec, **sin-ek**, **kralj-ič**, **sestr-ica**, **stvar-ca**, **mam-ka**; **vin-ce**, **grozdj-iče**.

Pravilo: Obrazila: **ec**, **ek**, **ič** manjšajo moška, **ica** (ca), ka ženska, **če** in **iče** pa srednja imena.

21. naloga. Priteknite sledečim besedam manjševalna obrazila: vrt, kot, nož, črv, kruh, ptič, snop, kozel, pes, grm, klobuk, grad; glava, zvezda, miš, ptica, žena, roka, gos, megla, muha, noga, noč, zibel, kaplja, vas; mesto, drevo, kolo, perje.

Opomnja. 1. V otroškem, milovalnem govoru pomanjšane besede pomanjšujemo v drugo; n. pr. **sin** — **sinek** — **sinček**; **sestra** — **sestrica** — **sestričica**; **vino** — **vince** — **vinčece**.

2. Imamo pa tudi **vekšalna** (zaničevalna) obrazila: n. pr. hlač-**ón**, smrd-**úh**, požer-**ún**.

Katera obrazila kažejo po več pomenov? Vaje v berilih!

Izpeljava pridevnikov.

§ 23.

Sosed-**ov** sin je strugar. Cesarj-**ev** god je 18. avgusta. Mater-**ina** kletev otrokom hiše podira. Lisič-**ji** lov je težaven. Cesar-**ske** puške pokajo.

Pravilo: Posestni pridevniki se izobrazujejo s priponkami **ov**, **ova**, **ovo** (za mehкими soglasniki **ev**), **in** (**ina**, **ino**), **ji** in **ski**. Pridevniki, ki jih izpeljemo z **ov** in **in** iz imen živih stvari, pomenjajo svojino posameznih oseb in stvari; pridevniki na **ji** in **ski** kažejo splošno svojino.

Kakšen razloček je med izrazoma: pastirjeva in pastirska palica, cesarjeva in cesarska milost, kmetova in kmetška hiša?

22. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili **ov**, **in**, **ji**, **ski** iz sledečih samostalnikov: oče, sin, Tomaž, mesar, Janez, Peter — Barbika, Neža, Olga, dekla, sestra, teta — gad, gos, koza, krava, pes, riba — gospodar, pastir, planina, prijatelj, Slovan, žena, jesen.

b) Porabite izpeljane pridevnike v stavkih!

Opomnja. 1. Priponki **ov** (**ev**) in **ski** priraščate navadno moškim in srednjim, **in** pa ženskim samostalnikom. Brez ozira na samostalnikov spol prirašča obrazilo **ov** imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin, **ski** pa imenom narodov, stanov, krajev in časa.

2. Pred obraziloma **ev** in **ji** se izpreminja **c** v **č**, **z** v **ž**, pred **ji** tudi **k** in **g** v sorodna **č** in **ž**.

3. Pred priponko **ski** prehajajo goltniki, sičniki in šumniki z **s^{om}** vred v **š**; včasih vendar pred **ski** odleti **c**, vtopí se **s** ali pa se umakne z ostrejšemu **s** (rokodelec — rokodel-ski, Rus — ruski, Francoz — franco-ski). (Primeri § 5.)

23. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili
ov (ev) iz: učitelj, kralj, stric, pevec, strelec, hlapec, knez;
ji iz: lisica, ovca, ptica, zajec, volk, sovrag;
ski iz: Praga, Čeh, Lah, človek, deček — deklica, Kras,
nebesa, Nemec, vitez — berač, Anglež, mož —
Slovenec, pevec, dolenjec, Prus, Silez.

b) Pristavljajte tem pridevnikom primerne samostalnike;
n. pr. učiteljev govor.

24. naloga. Kako se imenuje les hrasta, jesena, lipe,
bukve? Kako se imenuje kruh iz ajde, vejica črešnje, cvet pri
hruški, zrno maka, češarek smreke, skledica pri želodu?

25. naloga. Izpremenite samostalnike v rodilniku v pri-
merne pridevnike ter postavite jih pred svoje samostalnike!
Obleka gospoda je nova. Oblačilo gospodov je bogato. Oče
matere je naš ded. Človeka glas je velik dar od Boga. Veselje
nebes je večno. Našel sem zalego gadov. Sava teče po deželi
Kranjcev. Prekanjenost lisic je znana. Kakšen je breskve cvet?
Kakšen je strup krístavca? Zime dnevi so kratki. Vinogradi
okoli Brežic so prostrani. Hči skopuha je dostikrat žena požeruha.
Kolovrat sestre je nov. Strašna bolezen psov je steklina. Kdaj
je god cesarice? Obleka otrôk naj bode močna. Lov rib me
veseli. Pravlјice ljudi so raznovrstne. Čemu je slama boba?

§ 24.

Igl-ast, dlak-av, greš-en (greh), črv-iv, milostlj-iv, letoš-nji.

Pravilo: Pridevniki s priponkami ast, av, en, iv, nji
kažejo podobnost ali vnanje svojstvo.

Opomnja. Pritiklina nji se pritika prislovom, ostale pa
samostalnikom; pred iv se pogosto vstavlja lj ali j.

26. naloga. a) Izpeljite pridevnike po obrazilih
ast iz: cev, pepel, srce, sulica;
av iz: grča, krv (kri), plin;
en iz: dolg (dolžen), prah, praznik, sok, mlaka, samota, snaga,
vera, mleko, železo;

iv iz: ljubezen, plesen, šala, uš;
nji iz: doli, zad, sedaj (seda-nji), jutri, notri, proprej (š).

b) Porabite pridevnike za prilastke!

27. naloga. Priteknite obrazila **ast**, **av**, **en**, **iv** in **nji** besedam, katerim se privilegajo: klin, cunja, greh, snet, danes (danas), jama, krasta, smeh, škoda, nekda (poglej sedaj!), sredi, sinoči, kras, glad, pokora, čudo, metla, trma, strah, posluh, smet, tedaj, hudoba, lisa, grba, sreča, včera (š), gori *), srp.

§ 25.

Gor-**at**, skal-n-at (skalen), les-**én**, kamen-**it** (kameniten), hrib-**ov**-it.

Pravilo: Pridevniki s priponkami **at**, **én**, **it** (iten, tna, o) kažejo obilico ali snov.

Opomnja. Ta obrazila priraščajo samostalnikom, **at** tudi pridevnikom; pred **it** se vstavlja pogosto **ov**.

28. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili

at iz: brada, kamen, papiren, sočen;

én iz: led, sukno, steklo, strup;

it iz: breg (ov), pleme (éna), srd.

b) Porabite te pridevnike za prilastke!

29. naloga. Priteknite priponke **at**, **én**, **it** besedam, katerim se privilegajo: glava, apno, sila (ov), krilo, prst, strela, mož, sneg, skala, noga, plošča, rog, platno, kost, jeklo, glas, strah, uho, rob, sočen, svilen, slamen, gozden, ogenj, proso, riben, lan, val (valovi).

§ 26.

Bah-**av** (bahati se), prehajal-**en**, nagaj-**iv** **), vid-**ljiv**.

Pravilo: Iz glagolov po obrazilih **av**, **en**, **iv**, **ljiv** izpeljani pridevniki kažejo stanje ali nagnjenost h kakemu dejanju.

Opomnja. Obrazilo **en** prirašča ali nedoločnikovej osnovi ali pa II. deležniku preteklega časa. (Primeri priponko **ec** § 17.)

*) Namesto **dolnji**, **gornji**, pišemo bolje: **dolenji**, **gorenji**.

**) Primeri opomnjo v § 24.

30. naloga. Izpeljite pridevnike po obrazilih

av iz: gizdati, kujati, lišpati se;

en iz: dajati, kazati, množiti, ozirati se, ponavljati, svojiti;
veleti — trpeti;

iv iz: gorim *), gospodujem, kradem, občutim, odložim, pazim,
postrežem, prepiram se, prizanesem, sumim, zabavljam,
zadušiti;

ljiv iz: doseči (gti), ozdraviti, premagati, umeti.

Pazite: Odlož-lj-iv je on, kdor **more** odložiti; odložno
je, kar se **dá** odložiti. Sum-lj-iv je on, kdor sumniči druge;
sum-en je on, ki je na sumu.

Kateri izmed teh pridevnikov na (lj)iv imajo tvorni, kateri
pa trpni pomen?

III. Sestava.

§ 27.

Vino-grad obdelujemo. **Vero-uk** je učni predmet. **Malo-beseden** mož molčí. **Skoko-noga** srna beží. Bogastvo ne **od-pravi** smrti. Vsak na svoj mlin vodo **na-vrača**.

Pravilo: Rastlike priraščajo tudi po sestavi. Prva beseda v sestavljenkah je določilna, druga pa glavna.

Sestava samostalnikov.

§ 28.

Vozo-vlak, **krivo-verec**, **tri-noga**, **svoje-glavnež**, **treso-repka**, **pred-govor**, **ne-sreča**.

Pravilo: Samostalniki se sestavljajo sè samostalniki, pridevniki, številniki, zaimki, glagoli in členki (nepregibnimi govornimi razpoli).

31. naloga. Grbonosec, glavobol, hudournik, kažipot, krvotok, ladjestaja, listopad, parobrod, plavutonožec, razpotje, samokolnica, samouk **), samodržec, škoporeznica, tihotapec, zajtrk (zajutrek), zamašek.

*) Primeri opomnjo § 24.

**) V sestavljenkah smeta se sniti tudi po dva samoglasnika.

a) Razstavite te samostalnike v sestojne dele!

b) Povejte, iz katerih govornih razpolov so sestavljeni.

32. naloga. a) Poiščite sledečim določilnim besedam primerne glavne besede: blag, dom, drevo, hud, jug, kolo, ne, polje, pre, pri, roka, sto, strela, voda, vojska, zemlja.

b) Predstavite sledečim glavnim besedam določilne: glasnik, gora, govor, hod, mer(a), meter, pis, pisje, reja, škof, tok.

Sestava pridevnikov.

§ 29.

Bogo-ljuben, bistro-umen, eno-leten, samo-pašen, brez-voden, ne-dolžen.

Pravilo: Pridevniki zraščajo sè samostalniki, pridevniki, številniki, zaimki in členki v nove priloge.

33. naloga. a) Razstavite sledeče pridevnike v sestojne dele: brezdomoven, brezumen, brezzob, enostaven, istoimen, jugozahoden, krvoželjen, malopriden, neizmeren, nespameten, nevšečen, prekmorski, priljuden, radoveden, sivolas, slavnoznan, sredozemski, veličasten.

b) Iz katerih govornih razpolov so sestavljeni?

34. naloga. a) Zvežite sledeče besede v pridevnike?

bister — kratek vid; blaga duša — volja; boj — vedo želeti; bosa — lahka noga; brez števila — skrbi; črno oko; dolg — isti — kratek čas; dolgo trajati; enak — mera — pravo — vrsta; eno — rdeče lice; gola glava; hladna kri; huda muha; mir ljubiti; mnog — barva — narod — vrsta; odkrito srce; prazna — roka — vera; prosta — sama volja; poln truda; sad nositi; široka — pleča — usta; tanek sluh; trd vrat; velika — duša — noč; več dni.

b) Sestavite nekaj pridevnikov z nikalnico ne!

Sestava s predlogi.

§ 30.

Kdor zna, kmalu **do**-končá. Pomlad **iz**-vabi starce iz hiš. Na-kosi koš detelje! Solnce se veselo **o**-zira. Dosti je **ob**-hodil

sveta. **Od**-govarjajte glasno! Kopriva ne **po**-zebe. Čas vse **pod**-orje. **Pred**-stavi me tujcu! Kmet si je **pri**-gospodaril. Trгоvec je **raz**-prodal vse blago. **Se**-stavljamo besede. V-piši me v **za**-pisnik.

Pravilo: Predlog se rabi ne le pri sestavi samostalnikov in pridevnikov, ampak, najčesče pri sestavi glagolov, katerim izpreminja pomen. (Primeri § 75.)

35. naloga. a) Postavite namesto črtic primerne predloge:

Žito se je — želo; sadje po vrtili je tudi — zorelo. Slana — beli hribe in doline; drevje se — sipava, žrjavi se — pravljajo v toplejše kraje. Kmet — pravlja drva. Mraz — tiska, in vsaka pridna stvar se — skrbliuje za zimo. Mrzel veter — žéne, nebo se — obleče; črez noč nas — nenadi snežna odeja ter nam — znani, da je zima — stopila svoje gospodarstvo. Človek se — brusi med ljudmi. Laž — dere — upanje. Hiša deljena — pada kakor — puščena. Ptica — letuje gnezdo. Kar — zidajo skrbni starši, — denó slabi otroci. Čas vse — žéne v kozji rog.

b) Zapišite več glagolov, ki so sestavljeni s predlogi:

do, iz, za, na, po, raz, pri, u (v).

Besedne družine (skupine).

§ 31.

K o v.

Kov-ač, kov-ač-ica, kov-ač-ija, kov-ačn-ica, kov-ačn-ina, kov-ač-ek; kov-ina, na-kov-alo, pod-kov; kov-ač-ev, kov-aški; kov-ati, pod-kov-ati, pre-kov-ati, pri-kov-ati, za-kov-ati.

Pravilo: Rastlike, ki se izobrazujejo iz istega korena, delajo besedno družino ali skupino.

36. naloga. a) Snujte besedne skupine po glasovnej menjavi, po izpeljavi in sestavi iz: bred, greb, slu, sta- (r-, -n, -l, -va).

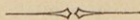
b) Porabite rastlike v stavkih!

§ 32.

Bilka — pilka; brest — prest; brst — prst (dvojen pomen); četa — č(r)eda; čuditi — čutiti; del — delj; dež — tešč; dlaka — tlaka; drag — trak; gad — kad; gaj — kaj; glas — klas; gos — kos (trojen, pomen); grič — krič; hiba — hip-(a); igra — ikra; kaziti — gaziti — gasiti; kost — gozd — gost (dvojen pomen); koza — kosa; krt — grd; lok — log; lupiti — ljubiti; odbor — odpor (protest); odlok — odlog; pel — bel; pelin — belin; perem — berem; perilo — berilo; piti — biti (dvojen pomen); platno — blatno; pójem (peti) — pôjem (pojma); plot — plod; ploditi — bloditi; pokati — (u)bogati; polje — bolje; pot, pôt — pod, pôd; potiti — poditi; prot — brod; reka — rega; sito — sit(a, o); telo — delo; top — dob (doba); trava — Drava; trg — drk; svariti — zvariti; šipa — šiba; šival — žival; slog — slok; zrak(a) — sraka; žito — šito; zmočen (zmočiti) — zmôčen (zmotiti); bólnica (hiša za bolníke) — bolníca (bolna žena).

Vadite se v pravilnem izgovarjanju!

37. n a l o g a. Povejte razloček med posameznimi besedami! Snujte ž njimi stavke! V treh oddelkih.

Oblikoslovje in skladnja.

A Goli stavek.

§ 1.

Bog je večen. Slavec je pevec. Učitelj uči. Lenoba je gnusoba. Ti nisi priden.

Pravilo: Z besedami razodeta misel je stavek. Oseba ali reč, o katerej se v stavku govori, je osebek ali podmet (subjekt); po osebkcu se povprašuje s kdo? ali kaj? Kar se o osebkcu dopoveduje, je povedek ali poved (predikat). Osebek in povedek sta glavna stavkova člena. Vežeta se ali neposrednje ali pa ju sklepa vezilo (kopula).

Za vezilo služijo najčese besedice:

sem, si, je, sva, sve, sta, ste, smo, ste, so, ali pa nisem, nisi, ni i. t. d.

Stavek, kateri ima le osebek in povedek (z vezilom ali brez njega), je gol stavek.

§ 2.

Hlapec dela. Hlapec ne dela. Ali dela hlapec? Delaj, hlapec! Hlapec naj dela.

Pravilo: Svoje misli razodevamo trdilno ali nikalno na štiri načine:

a) pripovedaje, b) vprašaje, c) velevalje, d) želevaje. Zató so stavki trdilno ali nikalno pripovedovalni, vprašalni, velelni in žeelni.

Pazite: Na koncu pripovedovalnih stavkov stoji pika, na koncu vprašalnih vprašaj, na koncu velelnih in žeelnih pa klicaj, včasih samo pika.

1. naloga. Pretvorite sledeče stavke: Učenec odgovarja. Učenka pazi. Kmet kosí. Dekla nastilja. Konj zoblje. Golob gruli. Šivanka je tanka. Skleda je plitva. Klobuk je pokrivalo. Pes je čuvaj.

a) **Osebek (podmet, subjekt).**

Samostalniki.

§ 3.

- a) Janez, Rožek, Kranjsko, Gorica, Sava, Triglav;
- b) človek, uradnik, dežela, mesto, gora, reka;
- c) gospôda, truma, jelovina, hrastje, žito, pečevje, orodje;
- d) kruh, svila, moka, zlato.

Skok, smrt, sreča, vljudnost, prostranost, slepota, pamet, volja.

Pravilo: Samostalno imé ali samostalnik je tisti govorni razpol, ki imenuje osebe in reči ali njih svojstva in dejanja. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno).

Stvarno samostalno imé je:

- a) lastno, ki imenuje posamezne osebe in reči; le-sem spadajo imena oseb, narodov, dežel, krajev, mest, rek, gorâ i. t. d.;
- b) obče, ki imenuje vse osebe ali reči ene vrste;
- c) zborna ali skupna, ki kaže množino enovrstnih stvari;
- d) snovna, ki kaže kako snov ali tvarino, katera ohranja svoje ime tudi v najmanjšem delu.

2. naloga. Poiščite izmed sledečih samostalnikov najprej pojmovna imena, stvarna pa razvrstite v lastna, obča, zborna in snovna: Andrej, borovje, brezje, branje, bukovina, cvetje, črešnja, Češko, drevje, eden, edinost, govedo, hitrost, hruška, hvaležnost, jablana, kamenje, kmet, kopitar, lovec, Maribor, narod, pavolja, pekár, plot, rak, riba, vera, vrbje, risanje, Savinja, skala, sol, srna, Tomaž, vrt, zajec, zidovje, Zvonar.

3. naloga. Izpišite iz berila vsa obča imena!

4. naloga. Snujte stavke s pojmovnimi samostalniki
2. naloge!

Spol samostalnikov.

§ 4.

Mož, vojvoda; žena, deklica; dete.

Kraj, svinec, rog, grah, strok;

slama, oblast, obrest, korist, čeljust, mladost, prikazen, bolezen, cerkev, zelenjad, žival, kopel;

mesto, teló, seme, solnce.

Pravilo: Spol samostalnikov je trojen: moški, ženski, srednji. Spol se kaže po pomenu in po končaju.

Po pomenu so:

a) moškega spola imena moških oseb;

b) ženskega spola imena ženskih oseb;

c) srednjega spola imena mladih bitij, katerih spola še ne čislamo.

Po končaju so:

a) moškega spola samostalniki na soglasnik, zlasti na j, c, g, h, k;

b) ženskega spola samostalniki na a, ast, est, ist, ost, ust, azen, ezen, en, jad, al, el in še nekaj drugih;

c) srednjega spola samostalniki na o in e.

Pred moški samostalnik lahko postavimo besedo tisti, pred ženski tista, pred srednji tisto.

5. naloga. Določite spol sledečim samostalnikom: Gospod, gospa, otroče, zet, tast, šivilja, vnuk, bratranec, kosec, lenuh, starejšina, kraljevič; slučaj, belec, breg, duh, klobuk, kača, čast, pest, zavist, kost, kazen, ljubezen, žetev, suhljad, kal, misel, jeklo, klasje; čebela, milost, robec, oreh, zelje, apno, trhljad, gaj, setev, srebro, petje, divjačina, preprih, oblak, trnje, pravilo, last, drobnica, čistost, golazen, zibel, značaj, prag, jezero, zlog, vreme, četa, ločitev, strelec, cev, mast, svinec, blisk, ime, žveplo, povelje, trg, meso, sodišče, napuh, strast, britev, običaj, rakev.

6. naloga. Poiščite izmed samostalnikov prejšnje naloge

a) zborna, b) snovna imena, c) pojmovna imena! d) Snujte stavke z zbornimi!

Število samostalnikov.

§ 5.

Klobuk je star. Lisica je zvita. Nit je tanka. Gnezdo je plitvo. — Klobuka sta stara. Lisici ste zviti. Niti ste tanki. Gnezdi ste plitvi. — Klobuki so stari. Lisice so zvite. Niti so tanke. Gnezda so plitva. — Mlinci so dobri. Hlače so nove. Vrata so visoka.

Pravilo: Število samostalnikov je trojno: ednina (singular), dvojina (dual), množina (plural).

V dvojini se končajo moški samostalniki na a, ženski na i, srednji tudi na i; v množini dobivajo moški i, ženski na a dobivajo e, vsi drugi i, srednji pa a.

Opomnje. 1. Nekateri samostalniki se rabijo samo v ednini, drugi samo v množini. Ti so moškega spola, ako se na i, ženskega, ako se na e, srednjega, ako se končajo na a; n. pr. možgani, novci, otrobi, starši; bukve, garje, grablje, klešče, pomije, toplice, škarje, vice, vile, vilice; drva, jetra, pljuča, tla, usta. Sledeči samostalniki so ženskega spola, da-si se končajo na i: duri, gosli, jasli, obrvi, prsi, sani, svisli, zjedi.

2. Samo v ednini se rabijo:

- a) pojmovna imena (n. pr. pridnost, petje),
- b) zborna imena (n. pr. trnje, jelovina),
- c) snovna imena (n. pr. zlato, volna, pesek),
- d) lastna imena (n. pr. Klančnik, Ptuj, Obir).

7. naloga. Postavite sledeče samostalnike v dvojino in množino: belec, britev, dvorišče, gaj, jezero, kača, leto, ognjišče, okno, oreh, predmestje, ptica, rakev, srce, zet.

8. naloga. Snujte stavke z nekaterimi besedami, ki se rabijo samo v množini.

Zaimek.

§ 6.

a) Jaz berem.

Midva bereva (medve bereve).

Mi (mé) beremo,

Ti (brat) pišeš.

Vidva pišeta (vedve pišete).

Vi (vé) pišete.

On (učenec) riše. **Ona** (sestra) kričí. **Ono** (dete) kričí.
Ona (dva) rišeta. **One** (dve) kričite.
Oni rišejo. **One** kričijo.

b) (Klobuk je star.) **Moj** (klobuk) je nov. **Tvoj** je raztrgan. **Njegov** je drag.

c) (Miza je dolga.) **Ta** je kratka. **Ona** **le** je visoka. **Tista** je nizka.

d) (Učenec je pazljiv.) **Kateri** ni pazljiv? **Kdo** ni pazljiv? **Kaj** je okroglo?

e) **Kdor** vrača, hrbet obrača. **Kar** je dobro, posnemaj!

f) **Nekdo** je zunaj. **Nihče** ne trka. **Vsak** bodi pobožen! **Nekaj** lazi.

Pravilo: V govoru razločujemo tri osebe. Prva oseba je ta, katera govori (jaz — midva, medve, — mi, mé); druga oseba je ta, s katero se govori (ti — vidva, vedve — vi, ve); tretja oseba je ta, o katerej se govori (on, ona, ono — ona, one — one — oni, one).

Beseda, katero stavimo namesto imena ali za ime, imenuje se zaimek. Zaimki so: *a)* osebni, *b)* posestni ali svojilni, *c)* kazalni, *d)* vprašalni, *e)* oziralni, *f)* nedoločni.

9. naloga. Mi kosimo. On spi. Vedve ste prijateljici. Midva plavava. Oni se vozijo. One kašljate. One se izprehajajo. Vidva nista tovariša. Ono sedi. Ona počivata. Jaz sem delavec. Ono se smeje. Me pletemo. Vedve stojite. Ve se motite. Ti si gospodar. Vi obračate.

Povejte pri vsakem teh zaimkov, katero osebo zaznamenuje, katerega števila in spola je.

b) Povedek (poved, predikat).

§ 7.

Sosed je trgovec. Raca je plavarica. Ljubljana je mesto. Župan je star. Vrt je materin. Suknja je bratova. Dekla pere. Drevo cvete. Žito se žanje.

Pravilo: O osebkju dopovedujemo, kaj je oseba ali stvar, kakšna je ali čigava, kaj dela, v katerem stanu je, ali kaj se ž njo godí. Kar se dopoveduje o osebkju, je povedek.

10. naloga. Poiščite sledečim osebkom samostalnिकove povedke: Ovčar je —. Janez je —. Nežica je —. Oves je —. Modras je —. Vrabec je —. Vreteno je —.

Netopir ni —. Kragulj je —. Veverica je —. Kamnik je —. Čaplja je —. Velblod je —. Krastača je —. Ščuka je —. Kremen je —. Soliter je —.

Glagol.

§ 8.

Pravilo: Beseda, ki dopoveduje, kaj dela oseba ali stvar, v katerem stanu je, ali kaj se ž njo godí, imenuje se glagol.

Oseba in število.

§ 9.

Jaz	dela-m	bere-m	učí-m
ti	dela-š	bere-š	učí-š
on (ona, ono)	dala-	bere-	učí-
midva (medve)	dela-va (dela-ve)	bere-va	(bere-ve)
		uči-va	(uči-ve)
vidva (vedve)	dela-ta (dela-te)	bere-ta	(bere-te)
		uči-ta	(uči-te)
mi (mé)	dela-mo	bere-mo	učí-mo
vi (vé)	dela-te	bere-te	učí-te
oni (one)	dela-jo	bere-jo	(beró)
		uči-jo	(uće).

Pravilo: Pri glagolu razločujemo trojno osebo in trojno število.

Opomnja. 1. V tretjej osebi množine se okrajšuje končnica **ejo** pogosto v **ó**, končnica **ijo** pa v **é**, če ji je **i** naglašen.

Opomnja. 2. Osebni zaimki se postavljajo pred glagol, kadar se vpraša: kdo dela to ali ono? Če se pa odgovarja bolj vprašanju: kaj dela kdo? — takrat se navadno izpuščajo. N. pr.

Kdo trobi, žvižga, poje? — Jaz trobim, ti žvižgaš, on poje. Kaj delaš? Kaj dela? Žvižgam, poje.

Pravilo: V tem primerljaju je osebek skrit v povedku.

Č a s.

§ 10.

Ptice prihajajo. Ptice so prihajale. Ptice so bile prihajale. Ptice bodo prihajale.

Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas, ki naznanja, da je zdaj nekaj, da se zdaj nekaj godí ali dela;

b) pretekli čas, ki kaže, da je nekaj bilo, da se je nekaj že godilo ali delalo;

c) predpretekli čas, ki kaže dejanje, katero je preteklo pred drugim;

d) prihodnji čas, ki naznanja, da nekaj bode, da se bo nekaj godilo ali delalo.

Pravilo: Glagol sem nam pomaga izobraževati pretekli, predpretekli in prihodnji čas, zato mu pravimo pomožni glagol.

Po osebah in časih se izpreminja tako:

	sedanji čas.	pretekli čas.	prihodnji čas.
<i>Ednina</i>	1. sem	sem bil-a-o	bodem (bom)
	2. si	si " " "	bodeš (boš)
	3. je	je " " "	bode (bo)
<i>Dvojina</i>	1. sva, sve,	sva bila, sve bili	bodeva (bova) bodeve (bove)
	2. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta) bodete (boste)
	3. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta) bodete (boste)
<i>Množina</i>	1. smo	smo bili-e-a	bodemo (bomo)
	2. ste	ste " " "	bodete (boste)
	3. so	sto " " "	bódo (bojo)

11. n a l o g a. a) Poiščite vsakemu sledečih osebkov glagolov povedek v sedanjem času: Učitelj —. Učenec —. Kmet —. Tesar —. Terica —. Kura —. Žaba —. Mlin —. Potok —.

b) Postavite stavke v dvojino in množino!

c) Postavite jih v tri ostale čase!

Pravilo: Glagolov povedek se sklada z osebkom v osebi in v številu.

Trvorna in trpna oblika.

§ 11.

Trgovec prodaje —. Blago je prodano.

Kupec je kupil —. Roba je bila kupljena.

Kupec je bil kupil —. Kupec bode zapisal —. Roba bode zapisana.

Pravilo: Oblika je dvojna:

a) tvorna kaže, da oseba ali reč, o katerej se govori, sama kaj dela;

b) trpna naznanja, da oseba ali reč trpi, da se ž njo kaj godi.

Trpna oblika se v slovenščini malokdaj rabi; zato dajemo glagolom trpni pomen s pomočjo besedice „se“.

12. naloga. Vinogradnik obdeluje. Vinograd je obdelan. Hlapec seka. Hrast je posekan. Zidarji zidajo. Cerkev je dozdana. Pisar pečati. Pismo je zapečateno. Nožar brusi. Nož je nabrušen. Gospodar šteje. Denar je štet. Kazen je zaslužena. Snopje je povezano. Suknja je strgana. Mrlič je pokopan. Ogenj je pogašen. Pašnik je popasen. Rokav je sešit. Hiša je pokrita.

a) Prepišite povedke ter povejte, so li glagoli v tvornej ali v trpnej obliki!

b) Postavite stavke v pretekli in v prihodnji čas!

c) Dajajte glagolom trpni pomen z besedico „se“ v vseh časih!

d) Postavite prvih 10 stavkov v dojino in v množino!

Nakloni.

§ 12.

a) Dela-ti	bra-ti	učí-ti.
b) Dela-m	ber-e-m	učí-m.
c) Dela-j	ber-i	uč-i.
d) Naj delam	naj berem	naj učim.
e) Bi delal	bi bral	bi učil.

Pravilo: Nakloni ali načini govora so različni:

a) Nedoločnik naznanja dejanja brez ozira na osebo.

b) Znanilnik ali določnik naznanja naravnost, kaj kdo ali kaka reč dela ali kaj se godi.

c) Velelnik naznanja, da se kaj velewa, prepoveduje, opominja.

d) Želelnik razodeva káko željo ali voščilo.

e) Pogojník naznanja negotovo in pogojno, kaj kdo dela ali kaj se godí.

13. naloga. Bog pomagaj! Kam hodite? Zdrávi ostanite! Fant molčí. Mólči! Seme naj plodi! Veselímo se. Veselite se! Popotnik pripoveduje. Človek naj gospoduje. Zapoveduj! Plavajmo! Pes bi plaval. Ne treskajva! Ali poslušáš? Poslušajve! Vprašal bi. Učenec bi odgovarjal. Ne bodi prepirljiv! Molite!

a) Povejte, v katerih naklonih so glagoli teh stavkov!

b) Postavite glagole v nedoločnik!

c) Zberite pripovedovalne, vprašalne, velelné in želelné stavke!

14. naloga. Zanikujte stavke 12. naloge. Izpremenite jih v vprašalne!

§ 13.

Nedoločnik vseh glagolov ima končnico **ti**. Določni naklon se v 1. osebi ednine v sedanjem času končá na **a-m**, **e-m** ali **i-m**. Pogojník se izobrazuje z besedico **bi**, želelník pa z besedico **naj**. Velelnikova končnica je **i**.

Dela-ti	učí-ti	bra-ti	
Šte-ti	kup-ova-ti	dvig-ni-ti	go-re-ti
Dela-m	učí-m	ber-e-m	
Šte-je-m	kupu-je-m	dvign-e-m	gorí-m.

Pravilo: Nepregibni del na glagolu je deblo; prvotno, ne podaljšano deblo imenujemo korén; pregibni del na glagolu so končnice.

Deblo je dvojno: nedoločnikovo in sedanjikovo. N. pr. **bra** je nedoločnikovo, **bere** sedanjikovo deblo, **ber** pa koren. Sedanjikovo deblo je nedoločnikovemu včasih enako, včasih pa postaja iz tega po raztegi (**šte-je**, **bere**) ali na drug način.

O p a z k e.

Dela-m,	jé-m,	ber-e-m,	orje-m,	učí-m.	tají-m
delaj- (dela-i)	jé-j,	ber-i,	orj-i,	uč-i,	táj-i.

Pravilo: Velelník se nareja, ako se pritakne sedanjikovemu deblu končnica **i**. Ta končnica prehaja po debelskem **a** in **é** v **j** ter se topí z debelskim **e** in **i** v **i**.

Opazke. 1. Glagoli končujoči se v sedanjem času na **ím** (z naglasom), predevajo v velelniku naglas na sprednji zlog.

2. Nekateri glagoli na **jem** in **jim** snemajo **em** in **im**; kar ostane, je velelnik; n. pr. pijem — pij, stojím — stoj, kupujem — kupúj; umejem — uméj.

3. Glagoli na **čem** in **žem**, katerim se nedoločnik ne končuje na **ati**, izpreminjajo v velelniku **č v c, ž v z**; n. pr. rečem — reci, tečem — teci, strižem — strizi, vržem — vrzi.

Sedanjikova debla tem glagolom so: rek — tek — strig — vrg; goltniki pred mehkimi samoglasniki! Pogledj glasoslovje. (§ 5.)

4. Nepravilen je velelnik glagolom; imam — imej, gledam — glej, grem — idi, dobim — dobodi, vem — vedi (vej).

5. Namesto nikalnega velelnika rabimo včasih tudi nedoločnik; n. pr. ne boj se — ne bati se.

Ednina.

Dvojina.

Množina.

1. oseba	—	dela-j-va ž. -ve	delajmo
2. „	dela-j	dela-j-va ž. -te	dela-j-te
3. „	dela-j	— —	—

Ednina. Dvojina. Množina.

Pravilo: Velelniku izobrazujemo dvojino in množino, ako pritikamo edninskeje obliki dotične osebne končnice (osebila). (Primeri § 9.)

Glagolu sem se glasi velelnik: bodi, nedoločnik pa biti.

15. naloga. a) Postavite te glagole v velelnik: Igram, prepevam, pričam, skakam, vladam, nesem, padem, pišem, pletem, predem, mahnem, zinem, branim, gonim, hvalim, kurim, pazim, služim, vrem, smém, koljem, bežim, letim, trpim, zvonim, častim, gnojim.

b) Storite prav tako z glagoli: Bijem, čujem, grejem, obujem, pojem, sejem, varujem, vijem, praznujem, pečem, ležem, mažem.

c) Postavite glagole pod a) v nedoločnik!

d) Snujte ž njimi stavke v znanilnem, želelnem ali v pogojnem naklonu.

e) Poiščite velelnike iz 27. berila 3. čitanke!

§ 14.

a) Pojdimo **kosi-t!** Grem **spa-t**. Prideš **jes-t**.

b) Praznik je **slovè-č**. Rana je **skele-č-a**. Vino je **tekó-č-e**.
Praznik je **slove-l**. Rana je **skele-l-a**. Vino je **tek-l-o**. Vojvoda
je **premaga-n**. Vojska je **tep-en-a**. Vojska je **pobi-t-a**.

c) **Premagan-je, tepen-je, pobit-je**.

Pravilo: Naklonom prištevamo tudi: a) namenilnik,

b) deležnike, c) glagolnik.

Namenilnik je nedoločnik brez **i** na koncu; rabi se pa za
glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto.

Deležnik ne kaže samo kdaj, ampak tudi način, kakó se
dejanje godí.

Deležniki so sedanjega in preteklega časa.

Deležnik sedanjega časa se napravi, ako se okrajšanej
obliki 3. množinske osebe pritakne **č, ča, če** (poglej § 9).

Deležnik preteklega časa je ali tvorne ali trpne oblike.

Prvi se izobrazuje, če se nedoločnikovemu deblu pritika
(e)**l, la, lo**.

S tem deležnikom izpeljujemo pretekli, predpretekli in
prihodnji čas, ako ga sestavljamo s pomožnikom biti. Tudi
pogojnik se nareja s preteklim deležnikom tvorne oblike, in
sicer za sedanji čas z besedico **bi**, za pretekli čas **bi bil** (a, o).

Deležnik preteklega časa trpne oblike se izobrazuje, ako
se nedoločnikovemu deblu pritakne **n** (na, no), **en** (ena, eno) ali
t (ta, to).

S tem deležnikom se izpeljujejo časi trpne oblike.

Glagolnik je iz trpno preteklega deležnika po priponki **je**
izpeljan samostalniik.

16. n a l o g a. a) Izobrazujte vse deležnike pri teh glagolih:
igram, prepevam, pišem, kažem, štejem, vežem, gnojím, bijem,
pojem, varujem, pokrijem, spoštujem, učim, sejem.

b) Izpeljite glagolnike! Nekatere porabite v osebke!

§ 15.

Pravilo: Glagol se izpreminja po osebah in številih,
po časih, oblikah in naklonih; to je, glagol se sprega.

Spregalo.

Število	Oseba	S e d a n j i č a s				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	dela -m	—	naj delam	bi delal, a, o	delajo -č, a, e.
	2.	dela -š	dela -j	—	bi delal, a, o	
	3.	dela —	dela -j	naj dela	bi delal, a, o	
Dvojina	1.	dela-va,-ve	delaj-va,-ve	naj dela -va, -ve	bi delala -ž. sr. e (i)	
	2.	dela -ta,-te	delaj -ta-te	—	bi delala -ž. sr. e (i)	
	3.	dela-ta, -te	—	naj dela -ta, te	bi delala -ž. sr. e (i)	
Množina	1.	dela -mo	delaj -mo	naj delamo	bi delali, e, a	
	2.	dela -te	delaj -te	—	bi delali, e, a	
	3.	dela -jo	—	naj delajo	bi delali, e, a	

Število	Oseba	P r i h o d n j i č a s				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	bodem	—	—	—	
	2.	bodeš				
	3.	bode				
Dvojina	1.	bodeva -ve	—	—	—	
	2.	bodeta -te				
	3.	bodeta -te				
Množina	1.	bodemo	—	—	—	
	2.	bodete				
	3.	bodo				

Število	Oseba	Pretekli čas				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	delal, a, o sem	—	naj sem delal, a, o	bi bil, a, o delal, a, o	tvorne oblike: dela-l, a, o. trpne oblike: dela-n, a, o.
	2.	delal, a, o si	—	—	bi bil, a, o delal, a, o	
	3.	delal, a, o je	—	naj je delal, a, o	bi bil, a, o delal, a, o	
Dvojina	1.	delala -e sva, sve	—	naj sva delala naj sve delale	bi bila, e delala, e	
	2.	delala -e sta, ste	—	—	bi bila, e delala, e	
	3.	delala -e sta, ste	—	naj sta delala naj ste delale	bi bila, e delala, e	
Množina	1.	delali, e, a smo	—	naj smo delali, e, a	bi bili, e, a delali, e, a	
	2.	delali, e, a ste	—	—	bi bili, e, a delali, e, a	
	3.	delali, e, a so	—	naj so delali, e, a	bi bili, e, a delali, e, a	

Število	Oseba	Predpretekli čas				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	delal, a, o sem bil, a, o	—	—	—	
	2.	delal, a, o si bil, a, o	—	—	—	
	3.	delal, a, o je bil, a, o	—	—	—	
Dvojina	1.	delala, { sva bila e (i) sve bile (i)	—	—	—	
	2.	delala, { sta bila e (i) ste bile (i)	—	—	—	
	3.	delala, { sta bila e (i) ste bile (i)	—	—	—	
Množina	1.	delali, e, a smo bili, e, a	—	—	—	
	2.	delali, e, a ste bili, e, a	—	—	—	
	3.	delali, e, a so bili, e, a	—	—	—	

Nedoločnik: dela-ti. Namenilnik: delat. Glagolnik: delan-je.

Pravilo: Ako pogojniku pridenemo besedico naj, dobimo želelnopogojni naklon. Kako se glasi?

17. naloga. a) Spregajte glagola berem in učim v vseh časih znanilnega naklona!

b) Postavite ju v želelnik in pogojnik!

c) Postavite ju v ostale naklone!

18. naloga. Izobrazite glagolu učiti tri čase trpne oblike!

19. naloga. Poiščite glagole v 26. berilu 3. čitanke ter povejte pri vsakem osebo in število, čas, obliko in naklone.

Pridevnik (prilog).

§ 16.

Vojak je pogumen. Dežela je prostrana. Okno je visoko. Konj je sosedov. Palica je pastirjeva. Darilo je materino.

Pravilo: Pridevnik je beseda, katera kaže, kakšna ali čigava je oseba ali reč.

Po pomenu so torej pridevniki: a) kakovostni, b) čigavostni ali posestni (svojilni).

Pridevniki imajo za vsak spol posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali i, za ženski a, za srednji o ali (za mehкими soglasniki) e.

Postavite gorenje stavke v dvojino in množino!

Pridevnik se ujema sè svojim samostalnikom v spolu, številu in sklonu.

20. naloga. Prepišite samostalnike iz 18. berila (v 3. čitanki) ter poiščite jim pridevnikove povedke!

Stopnjevanje pridevnikov.

§ 17.

Travnik je rodoviten. Njiva je rodovitn-ejša. Vrt je naj-rodovitn-ejši.

Ti si bogat. Sosed je **bolj** bogat. Kdo je **najbolj** bogat?

Bog je **premoder**. On je **kaj** (silno, jako, zeló) pravičen.

Pravilo: Kadar pridevnik naznanja ne le svojstva oseb in reči, ampak tudi pové, v katerej meri se jim svojstvo prilaga, tedaj se stopnjuje.

Pridevnik se stopnjuje po treh stopnjah.

Prva stopnja kaže svojstvo kake osebe ali reči brez primere z drugo.

Druga ali primerjalna stopnja prilaga svojstvo osebi ali reči v večjej ali v manjšej meri ko drugej. Ta stopnja se izobrazuje, ako se pridevnikovemu deblu (postavi pridevnik v ženski spol ter odpahni a) pritika ejši (a, e), ali pa, ako se prvej stopnji predstavlja besedica bolj.

Tretja ali presežna stopnja prideva svojstvo osebi ali reči v najvišej ali najnižej meri.

Obrazi se: a) če se primerjalnej stopnji spredaj pritisne besedica naj; b) če se dene pred prvo stopnjo najbolj.

Svojstvo se prideva osebi ali reči v prav visokej meri, če se deva pred prvo stopnjo ena izmed teh besed in zlogov: zeló, kaj, močno, jako, silno, prav, vele-, vse, vsega, pre-.

Pazite! Predponka **pre** pomenja včasih tudi **preveč**; n. pr. voda je **premrzla** — juha je **prevroča**.

Pravilo: Nekateri pridevniki se stopnjujejo po svoje. Taki so: dober — bolji, boljši; dolg — dalji, daljši: velik — večji (veči); majhen, mal — manji, manjši.

21. naloga. Stopnujte te le pridevnike: zvest, nov, čist, čvrst; bister, hiter, moder, trden; okusen, preprost, prostoren, trdovráten; gladek, redek, globok.

22. naloga. a) Zapišite 4 stavke sè samostalnikovim, 6 stavkov z glagolovim, 5 stavkov s pridevnikovim povedkom.

b) Povejte pri prvem stavku vsake vrste o vsakej besedi, kar veste povedati o njej. N. pr. Zajec gloda. Zajec — samost., obč. imé, m. sp., edn. — gloda — glag., 3. o., edn., sed., č., znanilni nak.

B. Razširjeni stavek.

§ 18.

Gospodar seje. Gospodar seje pšenico. Marljiv gospodar seje. Gospodar seje zjutraj. — Marljiv gospodar seje pšenico. Marljiv gospodar seje zjutraj ozimo pšenico.

Pravilo: Stavek, kateri ima razen osebka in povedka (in vezila) še drugih besed, imenuje se razširjen ali oblečen stavek.

Besede, ki se nahajajo v stavku razen osebka in povedka (in vezila), zovejo se nebistveni ali pridejani stavkovi členi. Ž njimi se bolj natanko določuje in pojasnjuje osebek ali povedek ali oba.

a) Osebek.

Samostalni.

§ 19.

Ponavljajte §§ 3, 4, 5.

Sin je očetu podoben. Oče je sin-a vesel. Sin-u je oče mil. Oče uči sin-a. Oče je pri sin-u. Oče gre sè sino-m.

Pravilo: Samostalni se more v vsakem številu šestkrat izpremeniti. Vsaka taka izprememba se imenuje sklon. Samostalni po številu in sklonu pregibati, pravi se sklanjati. Samoglasnikom in zlogom, ki jih v posameznih sklonih pritikamo samostalniku, pravimo sklonila.

Sklonov je šest:

1. imenovalnik, 2. rodilnik, 3. dajalnik, 4. tožilnik, 5. mestnik, 6. družilnik (orodnik).

Stavijo se na vprašanja:

1. Kdo ali kaj? 2. koga ali česa? 3. komu ali čemu? 4. koga ali kaj? 5. kje ali pri kom (čem)? 6. s kom ali s čim?

Slovenščina ima tri sklanje: eno za moške, drugo za ženske, tretjo za srednje samostalnike.

Moška sklanja.

§ 20.

Ednina.

<i>Imen.</i>	klobuk	kralj	grad
<i>rod.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ú (a)
<i>daj.</i>	klobuk-u	kralj-u	grad-u
<i>tož.</i>	klobuk	kralj-a	grad
<i>mest.</i>	pri klobuk-u	pri kralj-u (i)	pri grad-u
<i>druž.</i>	s klobuk-om	s kralj-em	z grad-om

Dvojina.

<i>Imen.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ov-a
			ali grad-a
<i>rod.</i>	klobuk-ov	kralj-ev	grad-ov
			ali grad-i-(ij)
<i>daj.</i>	klobuk-oma	kralj-ema	grad-ov-oma
<i>tož.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ova
			ali grad-a
<i>mest.</i>	pri klobuk-ih	pri kralj-ih	pri grad-ov-ih
			ali grad-éh
<i>druž.</i>	s klobuk-oma	s kralj-ema	z grad-ov-oma
			ali grad-éma

Množina.

<i>Imen.</i>	klobuk-i	kralj-i	grad-ov-i
			ali grad-jé
<i>rod.</i>	klobuk-ov	kralj-ev	grad-ov
			ali grad-i-(ij)
<i>daj.</i>	klobuk-om	kralj-em	grad-ov-om
			ali grad-ém
<i>tož.</i>	klobuk-e	kralj-e	grad-ov-e
			ali grad-i-(é)
<i>mest.</i>	pri klobuk-ih	pri kralj-ih	pri grad-ov-ih
			ali grad-éh
<i>druž.</i>	s klobuk-i	s kralj-i	z grad-ov-i
			ali grad-mí.

Pravilo: Moškega spola so po končaju vsi samostalniki na soglasnik, ki dobivajo v edninskem roditelju **a** ali **ú**.

Po zgledu „klobuk“ se sklanjajo moški samostalniki s trdim končnikom, po zgledu „kralj“ samostalniki z mehkim končnikom (glasoslovje § 4.), po zgledu „grad“ pa enozložni samostalniki, ki imajo v roditelju naglašen **u**.

Opomnje. 1. V ednini je moškim imenom **oseb** in **živih stvari** tožilnik enak roditelju, imenom neživih stvari pa je tožilnik enak imenovalniku.

2. Za mehkimi soglasniki se izpreminja **o v e**, mestnikov **u** pa pogosto **v i**.

3. Predlog **s** prehaja pred samoglasniki in donečimi soglasniki (**b, d, g, l, m, n, r, v, ž**) v **z**, **ta**, pa pred **nj** pogosto v **ž**.

4. Samostalniki s poluglasnim ali gibljivim **e** v končnici izpuščajo **ga** radi po vseh sklonih, kadar jim prirašča kak glasnik; besede **prijatelj, jazbec, jezdec, mrtvec**, navadno tudi **mesec, kamen** pa **ga** zaradi blagoglasja ne izpahujejo. (Primeri glasoslovje § 3.)

5. Samostalniki na **b, d, t, f, -an** dobivajo v množinskem imenovalniku navadno **je**; n. pr. golobje, gospodje, gostje, škofje, kristjanje.

6. Samostalniki **konj, mož, las, vol, voz** in **zob** se glasé poleg navadne oblike v roditelju množinskem tudi: **kônj, mōž, lâs, vól, vóz, zôb**; beseda **otrok** se glasi v prvih dveh sklonih množine vedno: **otroci, otrôk**.

7. Nekateri dvo- in mnogozložni samostalniki na **ar, er, ir, or, ur** vstavljajo po vsej sklanji **j** ter se ravnaajo po zgledu „kralj“; n. pr. pastir — pastir-j-a. Brez **j** pa se vendar sklanjajo: govor — javor — prapor — prepír — razor — sveder — šator — tovor — večer.

8. Beseda **človek** se glasi v množini: ljudjé. 1. ljudjé, 2. ljudi (ij), 3. ljudém, 4. ljudi, 5. ljudéh, 6. ljudmí. Več samostalnikov, ki se sicer ravnaajo po zgledu „klobuk“, končava

se vendar v dvojinjskem in množinskem mestniku rado na **éh**;
n. pr. tatéh, laséh, možéh.

9. Beseda **dan** ima to le sklanjo.

	Ednina.	Dvojina.
<i>Imen.</i>	dan, (den)	dni, dneva, (dnova)
<i>rod.</i>	dne, dneva	dni, dnev, dnevov
<i>daj.</i>	dnu, dnev (i)	dnema, dnevoma
<i>tož.</i>	dan, (den)	dni, dneva, (dnova)
<i>mest.</i>	pri dnev (i)	pri dne, dnevi
<i>druž.</i>	z dnem, dnevom.	z dnema, dnevoma.

Množina.

<i>Imen.</i>	dnevi, (dnovi)
<i>rod.</i>	dni, dnev, dnevov
<i>daj.</i>	dnem, dnevom, (dnovom)
<i>tož.</i>	dni, dneve, (dnove)
<i>mest.</i>	pri dne, dnevi
<i>druž.</i>	z dnemi, dnevi, (dnovi).

23. naloga. Sklanjajte samostalnike: *a)* graščak, kraj, glas (ú); *b)* lovec, golob, brod, tat; *c)* mož, prt (a), tesar, razor; *d)* možgani, novci, otrobi.

24. naloga. Človek živi v vsakem del- svet-. Potok- manjka most-. Na most- slonita popotnik-. Fant- lovita metulj-. Zajc- se bojita lovc-. Brat gleda medved- v zverinjak-. Zvon- pojeta iz visokega zvonik-. V našem kraj- stoji star grad. Bratranc- našega zidar- pomagata stric-. Zdravnik izdere krčmar- zob.

a) Postavite namesto črtic potrebna sklonila!

b) Postavite vse samostalnike v primerni sklon množine, glagole pa v predpretekli čas!

c) Povejte nebistvene stavkove člene!

d) Povejte glagole teh stavkov v želelno pogojnem naklonu!

Ženska sklanja.

§ 21.

Ednina.

<i>Imen.</i>	rib-a	nit	klop
<i>rod.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>daj.</i>	rib-i	nit-i	klop-i
<i>tož.</i>	rib-o	nit—	klop—
<i>mest.</i>	pri rib-i	pri nit-i	pri klop-i
<i>druž.</i>	z rib-o	z nit-jo	s klop-jó.

Dvojina.

<i>Imen.</i>	rib-i	nit-i	klop-í
<i>rod.</i>	rib—	nit-i (ij)	klop-í (ij)
<i>daj.</i>	rib-ama	nit-ima	klop-éma
<i>tož.</i>	rib-i	nit-i	klop-í
<i>mest.</i>	pri rib-ah	pri nit-ih	pri klop-éh
<i>druž.</i>	z rib-ama	z nit-ima	s klop-éma.

Množina.

<i>Imen.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>rod.</i>	rib—	nit-i (ij)	klop-í (ij)
<i>daj.</i>	rib-am	nit-im	klop-ém
<i>tož.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>mest.</i>	pri rib-ah	pri nit-ih	pri klop-éh
<i>druž.</i>	z rib-ami	z nit-imi	s klop-mí.

Pravilo: Po zgledu „**riba**“ se sklanjajo ženski samostalniki na **a** in **ev**, tí samo z razločkom, da jim je edninski tožilnik enak imenovalniku, a družilnik se jim končuje na **ijo**. Po zgledih „**nit**“ in „**klop**“ se sklanjajo ženski samostalniki končujoči se na soglasnik. Ako dobivajo v edninskem rodilniku nenaglašen **i**, ravnajo se po sklanjalu „**nit**“, z naglašenim **i** v rodilniku pa po sklanjalu „**klop**“.

Samostalniki na **ev** se končajo lahko tudi na **va**. (Britev — britva, žetev = žetva.)

Kateri samostalniki so po končaju ženskega spola?

Opomnje. 1. Po sklanjalu „**riba**“ se ravnajo tudi moški samostalniki na **a**; n. pr. sluga, starejšina, vodja, vojvoda.

2. Kakor moškimi izpada tudi ženskimi samostalniki končujočimi se na **el, em, en** gibljivi **e**; n. pr. misel-misli, pesem-pesmi, bolozen-bolezni. Dvo- in mnogozložni samostalniki brez gibljivega **e** v končnici dobivajo v množinskem družilniku radi **mi** namesto **imi**. Le-sem spadajo zlasti samostalniki na **ast, est, ist, ost, ust**; n. pr. oblast-mi, čeljust-mi.

3. Beseda **gospá** se sklanja takó:

<i>Ednina.</i>	1. gospá,	2. gospé,	3. gospěj (é),
	4. gospó,	5. pri gospěj (é),	6. z gospó.
<i>Dvojina.</i>	1. gospé,	2. gospá,	3. gospéma,
	4. gospé,	5. pri gospéh,	6. z gospéma.
<i>Množina.</i>	1. gospé,	2. gospá,	3. gospém,
	4. gospé,	5. pri gospéh,	6. z gospémi.

Tudi drugi samostalniki na **a**, ki jim je osnovni zlog kratkega naglasa, dobivajo v roditeljskem in množinskem včasih **â**; n. pr. vóda — vodâ.

4. Besedi **mati** in **hči** pripenjate pomnožek **er** ter se sklanjate takó:

<i>Ednina.</i>	1. mati,	2. matere,	3. materi,
	4. mater,	5. pri materi,	6. z materjo.
„	1. hči,	2. hčere,	3. hčeri,
	4. hčer,	5. pri hčeri,	6. s hčerjo.

V dvojini in množini se sklanjate s tem pomnožkom po zgledu „**riba**“. Sklanjajte!

5. Beseda **oko** se glasi v množini **oči**, kadar se govori o človeških ali živalskih očeh, ter se sklanja po zgledu „**klop**“.

25. naloga. Pastir- ženeta čred- na planin-. Slóka je močvirnic-. Tudi zver je božja stvar. Kuna je strah kokoš-. Soba je del hiš-. Breskv- ste tik brajd-. Cerkv- stojite na lepem grič-. Ali rad hodiš v cerk-? Sestra služi pri grajskeji posp-. Hči se mora ločiti od mater-; hč- se mogoče stori.

a) Postavite sklonila namesto črtic!

b) Postavite osebkje v množino, glagole pa v pretekli čas!

c) Poiščite nebistvene stavkove člene!

26. naloga. Sklanjajte samostalnike:

a) obleka, britev, basen, klet(i);

b) sluga, pesem, bolezen, kóza;

c) klešče, toplice, jasli, saní.

Srednja sklanja.

§ 22.

Ednina.

<i>Imen.</i>	mest- o	polj- e	imé
<i>rod.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>daj.</i>	mest- u	polj- u	ime- n-u
<i>tož.</i>	mest- o	polj- e	imé
<i>mest.</i>	pri mest- u	pri polj- u(i)	pri ime- n-u
<i>druž.</i>	z mest- om	s polj- em	z ime- n-om .

Dvojina.

<i>Imen.</i>	mest- i	polj- i	ime- n-i
<i>rod.</i>	mest-	polj-	ime- n
<i>daj.</i>	mest- oma	polj- ema	ime- n-oma
<i>tož.</i>	mest- i	polj- i	ime- n-i
<i>mest.</i>	pri mest- ih	pri polj- ih	pri ime- n-ih
<i>druž.</i>	z mest- oma	s polj- ema	z ime- n-oma .

Množina.

<i>Imen.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>rod.</i>	mest-	polj-	ime- n
<i>daj.</i>	mest- om	polj- em	ime- n-om
<i>tož.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>mest.</i>	pri mest- ih	pri polj- ih	pri ime- n-ih
<i>druž.</i>	z mest- i	s polj- i	z ime- n-i .

Pravilo: Po zgledu „mesto“ se sklanjajo srednji samostalniki na **o**, po zgledu „polje“ samostalniki na **e**, po zgledu „ime“ pa samostalniki s kakim priratskom.

Zakaj pravimo (pri polji) poljema, poljem? (Pogled § 20, opom. 2.)

Primerjajte tožilnik vseh števil z imenovalnikom.

Opomnje. 1. Nekateri srednji samostalniki privzemajo po vsej sklanji pristavek **n** (breme, ime, pleme, seme, sleme, teme, vreme), drugi prirastek **t** (dekle, dete, jagnje, kozlè, pišče, tele, žrebe), zopet drugi pa podaljšek **es**, goltnike izpreminjajoč v šumnike (drevo: drev-es-a, igo: iž-es-a, koló, nebó, okó, peró, teló, uhó, ulé).

2. V ednini dobivajo prirastek **t** tudi moški samostalniki na **e**; n. pr. oče, zaspanè.

3. Ženski in srednji samostalniki, kateri imajo pred **a** in **o** dva ali več soglasnikov, dobivajo v rodilniku dvojine in množine med zadnjima soglasnikoma **e**; **st** in **sk** ostaneta nerazdružena. N. pr. iskra—isk-e-r, pismo—pis-e-m, mesto—mest, vojska—vojsk.

4. Nekateri samostalniki na **ja** in **je** vtikajo pred **j** v rodilniku dvojine in množine **i**; n. pr. skorja skor-i-j, predmestje — predmest-i-j.

5. Beseda **tla**, ki se rabi samo v množini, sklanja se takó: 1. tla, 2. tal, 3. tlem (tlom), 4. tla, 5. pri tleh, 6. s tlemi.

6. Beseda **pôt** je v ednini moškega (pôt-a) ali ženskega (pôt-i), v množini pa ali moškega (pôtje) ali srednjega (pôta) spola. V edninskem družilniku pravimo: pôtom ali pa pôtem.

27. naloga. Sklanjajte samostalnike: *a)* leto, učilišče, dekle, drevo; *b)* drva, pljuča, usta; *c)* igla, služba, suknja, okno; *d)* ladja, morje, narečje, stoletje.

28. naloga. Bog pošilja svoje dar— pridnim otrok— po angel—. Vsi ljud— so brat—; brat— so vsi narod—. Zbrani vojvod— se pogovarjajo v prvem nadstropj— kneževske palač—. Po sad— spoznamo drev—. Rož— so odločeni kratki dn—. Koliko mrav(lja)— je v mravljišč—? Razni so pot— človeškega življenj—. O grdem vremen— so morali vojak— proti stolic—. Žrebe— poskakujete okoli kobil—. Suha drv— goré s plamen—.

a) Priteknite sklonila namesto črtic!

b) Povejte o samostalnikih zadnjih treh stavkov, kar se dá povedati o njih (n. pr. vremenu— pojmov, imé, sr. sp. 5 skl. edn., dobiva pri sklanji podaljšek n.).

c) Postavite glagole v nedoločnik, — v vse čase!

d) Izpeljite debeleje tiskanim glagolom deležnike in glagolnike! Kako se jim glasé velelniki?

e) Poiščite glavne stavkove člene!

Ponavljanje.

Pravilo: Pri samostalniku je treba paziti: a) na spol, b) na število, c) na sklon, d) na sklanjo.

b) Povedek.

Vezanje povedka z osebkom.

§ 23.

Sreča je opotočna. Niti ste slabi. Mesta so velika. Jaz govorim. Vi govorite. Usta govoré iz oblilnosti srca. — Moj brat je učitelj. Tvoja sestra ni učiteljica. Zlato je kovina. Skrivnost postane očita. Tovariš ostane zvest tvarišu. Bahač postane berač. Glavno mesto koroške dežele se imenuje Celovec. Lev se zove kralj četveronogim živalim.

V čem se ujema z osebkom pridevnikov povedek, v čem glagolov?

Pravilo: Ako je povedek káko osebno imé, ujema se z osebkom v spolu, sklonu in številu; ako je rečno imé, ujema se ž njim samo v sklonu. — Razen pomočnega sem-bití in njegove sestavljenke nisem — ne biti služijo pridevnikom in samostalnikovim povedkom za vezila tudi glagoli: ostanem, postanem, imenujem se, zovem se.

Glagol.

§ 24.

a) Klada leži. Roža cvete. Sadje zori.

b) Stradam kruha. Pomagajmo potrebnim! Spoštuj stare ljudi!

c) Dežuje. Grmí. Daní se.

d) Ne posmehuj se sivej glavi! Usmilimo se ubogih! Sramuj se!

e) Možje so vzdignili kamen. Bog obrne. Sovražniki nas ne ponižajo.

Možje so vzdigovali kamen. Človek obrača. Sovražniki nas ponižujejo.

Pravilo: Po pomenu so glagoli:

a) osebkovi, če njih dejanje ostaja na osebkui;

b) predmetni, ako njih dejanje prehaja na kateri predmet.

Pravilo: Osebkovi in oni predmetni glagoli, katerim prehaja dejanje na predmet v rodilniku ali dajalniku, imenujejo se neprehodni, predmetni s predmetom v tožilniku pa prehodni;

c) brezosebni, ki se rabijo samo v tretjej osebi ednine;

d) povratni, kateri naznanjajo kako povratno dejanje ter imajo pri sebi povratni zaimék „se“.

e) Z ozirom na trpež dejanja so glagoli dovršni ali nedovršni.

Pravilo: Dovršni glagoli znanijo nastop, dovršenje ali konec kakega dejanja ali stanja; nedovršni kažejo trpeče ali trajajoče dejanje brez ozira na njegov začetek, konec ali uspeh ter odgovarjajo vprašanju: kaj delaš? — kaj se godi?

Opomnje. 1. Samo prehodni glagoli imajo tudi trpno obliko; nekateri prehajalniki vzamejo včasih nase obliko povratnih glagolov. N. pr. Umij posodo! Umij se!

2. Glagoli se rabijo brezosebno tudi takrat, kadar ne moremo ali nočemo imenovati osebkai; n. pr. govori se.

3. Glagoli so dovršni, če jih je mogoče nadomestiti v stavku s: počakaj, da —; počakaj, da napišem. Glagoli so nedovršni, če se dadó pridružiti glagolu začeti ali pa nehati; n. pr. začel je pisati.

29. naloga. Golob gruli. Reka šumi. Oče svetuje sinu. Starši ljubijo svoje otroke. Mračí se. Varuj se slabe tovarišije! Idi spat! Ne hodi na led! — Seme kalí. Otroci se veselé velike noči. Oblak visí. Častimo Boga! Zasedi konja! Strežaj streže bolniku. Mesar kupi vola. Zapravljivec kupuje nepotrebne reči. Zakaj se uklanjaš bogatuu? Lotim se dela. Ne obetaj preveč. Bliska se. Starec dremlje. Drevje zelení. Cvetica vene. Iznebil sem se skrbi. Grom bobní. Lovec ima dobrega psa. Prší. Prinesi

mi palico! Ženi ovce na pašo! Ne goni jih v močvirnate kraje. Bolnik se mora zdržati težkih jedí. Težko nosim. Brat mi je obljubil bukve. Ogibaj se pijancev!

a) Poiščite najprej osebkove, potem predmetne, dalje brezosebne, na zadnje povratne glagole! (Spregajte nekatere!)

b) Poiščite izmed predmetnih glagolov prehajalnike!

c) Poiščite nedovršnike!

d) Izpišite gole stavke! Razširjene pretvorite v gole!

e) Napišite, s kakim glasom se oglašá: vol, ovca, koza, pes, mačka, lev, zajec, miš, petelin, kokoš, kukavica, žaba.

Deležniki.

§ 25.

Kaj se pravi spregati? Na kaj je tedaj paziti pri glagolu? Koliko je naklonov? Katere oblike se še prištevajo naklonom? Kolikero deležnikov že poznate? Koliko deležnikov tvorne, koliko pa trpne oblike?

Kleč-é molim. Prepev-a je se vračajo delavci domóv. Zdihuj-é mi je tožila nesrečo. Šesto leto dopolni-vši sem prišel v šolo. To izrek-ši umre.

Postavite debeleje tiskane glagole v 1. edninsko osebo sedanjega časa in v nedoločnik!

Pravilo: Tvorina oblika ima štiri deležnike, dva sedanjega, dva pa preteklega časa. Prvi deležnik sedanjega časa je nepregiben ter se izobrazuje iz 1. edninske osebe, če se izpreminja osebilo **em** in **im** v **é**, osebilo **am** pa v **aje**.

Drugi deležnik sedanjega časa se končuje na **č**, **ča**, **če**. Kako se izobrazuje?

Pravilo: Prvi deležnik preteklega časa napravljamo iz nedoločnika dovršnih glagolov, ako njegovemu deblu pritikamo po samoglasnikih **vši**, po soglasnikih pa **ši**.

Drugi deležnik preteklega časa se končuje na **l**, **la**, **lo**. Kako se izobrazuje?

Kako se izobrazuje deležnik preteklega časa trpne oblike? Kateri deležniki morajo se še vstaviti v spregalo na stran 36?

Pravilo: Iz nedoločnikovega debla se tvorijo: 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. vsi deležniki preteklega časa.

Kaj se tvori iz sedanjikovega?

30. naloga. *a)* Postavite sledeče glagole v I. deležnik preteklega časa: skriti, obiskati, izučiti, zvedeti, spoznati, pasti (pad-ti), zapoditi, vsekati;

b) v I. deležnik sedanjega časa: molčím, sedím, stojím, premišljujem, gospodujem, delam, vprašam, kupujem.

c) **Dopolnilo.**

§ 26.

Bog ni vesel grešnikov. Oče svetuje sinu. Prinesi palico! Volk je meter dolg. Misli na konec!

Pravilo: Dopolnila so nebistveni stavkovi členi, ki pojasnujejo in dopolnjujejo pridevnike ali glagolne povedke.

31. naloga. Odgovarjajte pismeno vprašanjem:

Koga so starši veseli? Česa je vreden priden delavec? Komu naj bodemo pokorni? Čemu je zemlja podobna? Koga častimo? Kaj bereš? O čem pripoveduje vojak?

Pravilo: Dopolnila odgovarjajo navadno vprašanjem: koga ali česa? komu ali čemu? koga ali kaj? koliko?

Redkeje odgovarjajo vprašanju s kakim predlogom.

Dopolnilo v rodilniku.

§ 27.

Prevzetnik je časti lakomen. Vojaki so boja željni. Hlapec je kruha sit. Ponižni se brani pohvale. Zmerni doživí starosti. Jaz se pojdem učít mizarstva. — Natrgajte rožic!

Pravilo: Dopolnilo stoji v rodilniku: *a)* pri pridevniki in glagolih, ki pomenjajo skrb, željo, potrebo, obilico, veselje, deležnost i. t. d.; *b)* pri nekaterih povratnih in tistih glagolih, ki so s predlogom **do** sestavljeni; *c)* pri glagolih v namenilniku stoječih; *d)* kadar menimo samo nedoločen del kake celote. Takemu rodilniku moremo vselej v mislih dodati besedo nekaj ali nekoliko, ter mu pravimo oddelni (partitivni) rodilnik.

32. naloga. a) Odgovarjate vprašanjem:

Česa je delavec vaje? Česa je potreben ubožec? Česa se je polastil sovražnik? Česa si želi marsikateri? Koga se bojé zajci? Česa se nadeja kmet? Česa se brani lenuh? Česa se naveliča otrok? Česa bode pobožni deležen? Česa so nažele ženjice?

b) Postavite namesto črtic primerna dopolnila:

Mladina naj bo — željna. Ta učenec je vreden —. Ti si kriv —. Dijak se veseli —. Držite se —! Delavci so narvali —. Otroci so nabrali —. Vojak se je udeležil. — Sramuj se —! Jaz grem — iskat. Mladosti manjka —. Naseci —! Napij se —! Iznebil sem se —. Nalij —!

c) Izpišite iz zadnjih dveh nalog najprej pridevnike, potem glagole, ki zahtevajo dopolnilo v rotilniku!

Dopolnilo v dajalniku.

§ 28.

Zmernost je ljudem koristna. Človek je enak dimu. Državljani so cesarju vdani. Mati prigovarja hčeri. Malikovavci so dorovali bogovom. Ne posmehuj se starčku! Mačka se nam prilizuje.

Pravilo: Dopolnilo stoji v dajalniku:

a) pri pridevnikih, ki znanijo škodo ali korist, enakost ali podobnost, prijaznost ali sovražnost;

b) pri mnogih predmetnih in povratnih glagolih na vprašanje: komu ali čemu?

33. naloga. a) Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon:

Brat je (brat) podoben. Kaplja je (kaplja) enaka. Bodi (beseda) zvest. Mačka je (miš) sovražna. Gospodar je (posli) dober. Noša bodi (stan) primerna. Mraz je (trta) škodljiv. Zvijača je (sila) kos. Ljudstvo je (vladar) pokorno. — Zima se umika (pomlad). Pomagajmo (nesrečnik). Pokorščina je (kralj) všeč.

b) Postavite prve (3) stavke v dvojino in množino!

34. naloga. Postavite namesto črtic prikladna dopolnila: Zemlja je — podobna. Bog prizanaša —. Oče se je odpovedal —. Mokrota je — potrebna. Telovadba koristi —. — se ne moremo skriti. — ne pomagajo naočniki. Toplomer je — podoben. Ne zaupaj —! Čudimo se —. Sestra streže —. Ne bodi — zavidljiv! Prehlajenje škoduje —. Ognj se —! Živež bodi — primeren. — se smili živina. Zver je ušla —. Vojskovodja zapoveduje —. Zatoženec odgovarja —. Prijatelj je — zvest. Noč je — neprijazna.

Dopolnilo v tožilniku.

§ 29.

Pozdravi tujca! Toča je pobila polja. Človeka navdaje up. Otrok je tri leta star. Posoda drži 4 hektolitre. Volk je en meter dolg. Tri ure sem se mudil.

Pravilo: Dopolnilo stopi v tožilnik:

a) pri prehodnih glagolih, b) na vprašanja: koliko? kako dolgo? kako visoko? itd., če hočemo zaznamenovati mero, težo in ceno.

35. naloga. a) Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon: Bog ljubi (pravica). Iskra zažge (ogenj). Roka umiva (roka). Ptiči pokončujejo (gosenica). Riba ima (luskina). Spomin povečuje (Marija Terezija). Obljuba dela (dolg). Glad morí (lenuh). Smrt ozdravi (bolečina). Kmet obdeluje (gorica)*. Zapomni si (pripovedka). Pokopali so (mrlič). Nadloga je zadela (tovariš)*. Sovražnik je podrl (grad)*. Preklicali so (postava)*. Sodar nabija (sod).

b) Postavite dopolnila zadnjih 9 stavkov v dvojino in množino!

36. naloga. Postavite namesto črtic primerna dopolnila v množini: Mačka zalezuje* —. Zajec objeda* —. Kovač obrača* —. Zagledal sem* —. Kočijaž ustavi* — Kuga žanje —. Slovenci so pobijali —. Bog usliši —. Okno je — visoko. Vrata so — široka. Svinčnik velja —.

37. naloga. Rabite sledeče glagole v stavkih s tožilnikovim dopolnilom: zapustim, zbudim, snažim, mažem, odpiram,

napajam, spoštujem, izdelujem, nosim, svarim, tarem, častim, postavim, postavljam, dobim, napravljam, kaznjujem, hvalim, napadam, preganjam, lovim.

38. naloga. Izpišite iz 29. naloge dopolnila a) v rodilniku, b) v dajalniku, c) v tožilniku.

39. naloga. Poiščite iz 35. naloge nedovršne glagole!

Nikalni stavki.

§ 30.

Ali si kupil knjigo? Nisem kupil knjige. Sin ima premoženje. Sin nima premoženja. Starši so doma. Staršev ni doma.

Pravilo: V nikalnih stavkih se tožilnikovo dopolnilo pomakne v rodilnik. Nikalnica se zrašča z glagoli sem, imam, hočem, v: nisem, nimam, nočem (nečem). V nikalnih stavkih, katerim je povedek pomožni glagol nisem, stopi tudi osebek v rodilnik.

40. naloga. Zanikujte z zvezdice zaznamenovane stavke 35. in 36. naloge!

41. naloga. Spregajte v sedanjiku glagole: nisem, nimam, nočem.

42. naloga. Zanikujte sledeče stavke: Pastir je na pašniku. Sestra je v šoli. Dekla dela na njivi. Dekla je na njivi. Brat je imel igračo. Bratranec bo imel posestvo. Letos bodo zidali učilnico. Jaz hočem vozariti. Vidva sta se hotela peljati.

Dvojno dopolnilo.

§ 31.

Sol brani živino bolezní. Sodnik razsoja strankam pravdo. Kristusa imenujemo odrešenika.

Povprašujte po dopolnilih v teh stavkih!

Pravilo: Včasih se nabere več dopolnil; tožilnikovemu dopolnilu se namreč pridruži še dopolnilo v rodilniku, dajalniku ali tožilniku.

Pravilo: Dva tožilnika zahtevajo glagoli: imenovati, klicati, zvati (pogosto tudi učiti).

43. naloga. *a)* Postavite v oklepajih stoječe samostalnike v prikladni sklon: Pokaži (tujec pot). Smrt reši (človek trpljenje). Oče zapusti (imovina sinovi). Župnik uči (župljani veronauk). Delavci čistijo (železo primes). Priporoči (znanec starši). Pesem preganja (človek skrb). Osvobodili smo (dežela napad). Ne delajte (krt krivica). Konjar ponuja (konj krma). Učitelj uči (učenci pravo-pis). Jaz pravim (ljudje resnica). To reko imenujemo (Bistrica).

b) Cesar napové (vojna) —. Izroči — —. Podeli — —. Mati pošlje — —. Vojska brani — —. Odštej — —. Atilo so imenovali —. Osnazi — —.

c) Povejte člene prvih treh stavkov pod *a)*; povejte, kar se dá povedati o vsakej besedi.

Dopolnilo s predlogi.

§ 32.

Misli na konec! (Premisli konec!) Kaj maram za denar! Francozi so bežali pred kozaki. Ne jezi se nad krtom! Menili smo se o setvi. Bodi z malim zadovoljen.

Pravilo: Za dopolnila nam služijo tudi samostalniki s predlogom.

44. naloga. Prišel je ob premoženje. Človek se mora ravnati po ljudeh. Noč se izpremeni v jutro. Pojdite po priče! Gospod je potrdil Davida za kralja. Volk preži na plen. Ne prepiraj se s kruhom! Marsikateri hrepeni po časti. Vprašaj očeta za svet. Priče pričajo zoper zatoženca. Zaupajmo v Boga! Ne huduj se nad bratom! Porabi svoje moči bližnjemu v korist! Učitelj pripoveduje o vitezi. Oče skrbi za otroke. Ukradena reč vrišči za gospodarjem. Krpan je šel nad Brdavska.

Ponavljanje.

§ 33.

Pravilo: Za dopolnila nam služijo besede:

a) v roditelju, *b)* v dajalniku, *c)* v tožilniku, *d)* s katerim predlogom. Včasih se snide v stavku več dopolnil.

Kaj je pomniti o nikalnih stavkih?

Predlog.

§ 34.

Izpišite predloge iz 44. naloge:

Pravila: Predlogi so govorni razpoli, ki kažejo razmere, v katerih so osebe ali reči.

Predlogi se predlagajo drugim besedam ter se vežejo vselej z določenim sklonom.

Predlogi z enim sklonom:

a) Z roditelnikom vpregamo predlog: brez, do, iz, od.

b) Z dajalnikom vežemo predloge: k (pred g in k se izpreminja v h), proti, kljubu.

c) S tožilnikom vpregamo predloge: čez, raz, skozi, zoper.

d) Z mestnikom se vežeta predloga: o, pri.

Predlogi z dvema sklonoma:

a) Z roditelnikom na vprašanje odkod? — z družilnikom na vprašanje s kom? (s čim): s (z, ž). — (§ 20, opomnja 3.)

b) S tožilnikom na vprašanje kam? — z mestnikom na vprašanje kje? na, ob, po, v.

c) S tožilnikom na vprašanje kam? — z družilnikom na vprašanje kje?: med, nad, pod, pred.

Predlog za

se vprega s tremi skloni: z roditelnikom na vprašanje kdaj? — s tožilnikom na vprašanje za koga? za kaj? kam? — z družilnikom na vprašanje kje?

45. naloga. Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon: Luna se od (solnce) sveti. Solnce se nagiblje proti (zaton). Klopčič je padel raz (miza). Ne ravnajte zoper (postava)! Krava pri (gobec) molze. Ali se bere grozdje s (trnje)? Na (preksolnčje) se trta dobro obnaša. Pastir mora na (zima) v (nižava). Palica sloni ob (zid). Z loncem je udaril ob (zid). Po (glas) spoznaš ptiča. Brez (delo) ni jela. Žita so imeli do (ostanek).

Iz (cvet) postane sad. Zvon opominja k (molitev). Kljubu (obljuba) ni prišel prijatelj. Cesta drži skozi (hosta). Ni

nesreče brez (sreča). Prekladamo breme z (rama) na (rama).
Bral sem pesem o (volk). Ostanite črez (noč)!

46. naloga. Postavite namesto črtic prikladne samostalnike: Bik se brani z —. Idi mi s —! Petelin se repenči na —: Petelina postavlja jo na —. Prišel je ob —. List sem prejel po —. Premog je v —. Prihajate redno v —. Med — naj ne bo prepira. Narod se je vzdignil nad —. Lastovke imajo gnezdo pod —. Ne dajaj se ljudem pod (zob)! Mojzes je stopil pred —. Velikaši so stali pred —. To je bilo (kdaj?) za —. Starec ni za —. Vino ni za —. Za — mora biti dež. Za — pride žalost.

d) Prilastek.

§ 35.

Katere stavkove člene imenujemo nebistvene ali pridejane?

Pastir poje. Hrast je visok. Brat je kovač. Veseli pastir poje. Ta hrast je visok. Moj brat je spreten kovač.

Izba ima okna. Roža ima duh. Izgubil sem ključ. Cvet vene. Očetova izba ima štiri okna. Cvetoča roža ima prijeten duh. Izgubil sem ključ od vrat. Cvet mladosti vene.

Pravilo: Pridejani členi, ki pojasnjujejo samostalnike v stavkih, zovejo se prilastki (atributi) ali pridevki.

Po prilastkih se vpraša s: kakšen, šna, no? čigav, a, o? kateri, a, o? koliko?

47. naloga. Jezero je globoko. Globoko jezero je ribnato. Zvest prijatelj je redek. Goste službe — redke suknje. Železno orodje je močno. Močno orodje je železno. Bodi pošten! Pošten človek je Bogu ljub. Ljubi starši so umrli. Malopridni pastir kalí čredi vodo. Zadovoljni je srečen. Sladki koren je sladek. Sadje je zrelo. Zrelo jabolko odpade. Lepa bešeda lepo mesto najde. Skrbna gospodinja hiši tri ogle podpira. Prazen sod ima močen glas. —

a) Prepišite te stavke ter podčrtajte pridevnike v povedku enkrat, pridevnike v prilastku dvakrat.

b) Izpišite dopolnila!

Pridevnik (prilog).

§ 36.

Ponavljajte § 16.

Kaj se pravi sklanjati?

Pravilo: Pridevnik je tudi sklanjalni govorni razpol;
sklanja se po tem zgledu:

Moški spol.

Ženski spol. Srednji spol.

Ednina.

<i>Imen.</i>	lep-i	lep-a	lep-o
<i>rod.</i>	lep-ega	lep-e	lep-ega
<i>daj.</i>	lep-emu	lep-ej (i)	lep-emu
<i>tož.</i>	lep, lep-i, lep-ega	lep-o	lep-o
<i>mest.</i>	pri lep-em	pri lep-ej (i)	pri lep-em
<i>druž.</i>	z lep-im	z lep-o	z lep-im.

Dvojina.

<i>Imen.</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>rod.</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>tož.</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>mest.</i>	pri lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
<i>druž.</i>	z lep-ima	z lep-ima	z lep-ima.

Množina.

<i>Imen.</i>	lep-i	lep-e	lep-a
<i>rod.</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-im	lep-im	lep-im
<i>tož.</i>	lep-e	lep-e	lep-a
<i>mest.</i>	pri lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
<i>druž.</i>	z lep-imi	z lep-imi	z lep-imi.

Primerjajte sklonila vseh spolov in števil!

Sklanjajte: lep klopuk, lepa klop, lepo mesto, nov klobuk,
tanka nit, široko polje (v stavkih).

V čem se ujema pridevnik s svojimi samostalniki?

Opomnje. 1. Pred **e** in **i** se pridevnikom včasih izpreminjajo goltniki v dotične sičnike; n. pr. drazega prijatelja, pri družih ljudéh.

2. Kadar je pridevnik dodan moškim imenom oseb in živih stvari, takrat mu je tožilnik ednine enak roditelju, sicer pa imenovalniku. (Primeri § 20, opomnje 1.)

3. Gibljivi poluglasnik **e** v končnicah: **ek, el, en, er** itd. se opušča kakor samostalniki tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih rastejo na koncu. Enako je tudi z ostrim **á**, ki v dvožložnicah na **ek** in **en** včasih stoji namesto **e**. N. pr. sladek — sladák koren, temen — temán prostor, svetel prostor, bister potok. Postavite pridevnike s samostalniki v roditelju; poiščite tem pridevnikom ženske in srednje samostalnike!

4. **Rad-a-o** (nerad) rabimo samo v imenovalniku vseh števil; **napak, peš, res, sovraž, všeč** se ne pregibljejo.

5. Lastna imena na **ski** se sklanjajo kakor pridevniki; n. pr. pesmi Koseskega, Ledinskega; hrabri čini Nikolaja Zrinjskega.

48. naloga. Sklanjajte: *a)* krepák mož, blaga gospa, zdravo oko; *b)* visok voz, košat javor, marljiva dekla, drago blagó; *c)* sklanjajte samostalnike s pridevniki pod *a)* v stavkih!

Določni in nedoločni pridevnik.

§ 37.

Priden hlapec je veliko vreden. Pridni hlapec našega soseda je veliko vreden. Pri nas je bil (en) star mož. Stari mož je bil naš znanec. Naš znanec je star. Sosedov hlapec je prinesel pismo. Ta vrt je materin. Lisičji rep je metlast. Pošteni se družijo s poštenjakom.

Pravilo: V edninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola razločujemo pri pridevniku določno in nedoločno obliko; določna se končava na **i**, nedoločna pe na kak soglasnik. Določna oblika se rabi, kadar gre za določeno, znano osebo ali stvar, ali če pridevnik nadomestuje osebek; nedoločna,

kadar je govor o nedoločeni, še neznani osebi ali stvari, in takrat, kadar stoji pridevnik za povedek v stavku.

Opomnja. 1. Pridevniki na **ov (ev), in, je, ski** in stopnjevani pridevniki nimajo tega razločka.

2. Kadar je samostalnik izpuščen, preobrazi se pridevnik v samostalnik; n. pr. hudobni (človek) se boji sence — **hudobnež** se boji i. t. d.

49. naloga. a) Postavite namesto črtic primerna sklonila: Blažen — so leta nedolž — otrok. Prid — delavc — pomaga Bog. Hudobn — človek — nikdo ne zaupa. Plemenit — drevje ima plemenit — sad —. Kratk — predivo daje tudi dolg — nit —. Ali si videl živahn — veverico z dolg — rep —? Nagajiv — ljudje siv — osl — radi oponašajo dolg — ušes —. Osličin — mleko je bol — ljud — zdrav — pijača. Bolan človek težko dohaja zdrav —. Jaz imam dva brat —; eden je zdrav, drugi je bol —. Bol — se imenuje France. Laž ima kratk — nog —. Potrpljenje prebije železn — duri.

b) Poiščite najprej dopolnila, potem pridevnike, ki so prilastki.

50. naloga. a) Poiščite samostalnikom v 25. nalogi primerne pridevnike prilastke!

b) Storite tako tudi pri samostalnikih 42. naloge.

c) Rabite pridevnike v 34. nalogi kot prilastke ter snujte nove stavke; n. pr. Krogli podobna zemlja se pomika okoli solnca.

§ 38.

Leteča muha ne piči. Našli so popotnika omedlelega. Ozebla noga srbí. Gnojena njiva je plodovita.

Pravilo: Deležniki so razen prvega deležnika sedanjega časa po svojej sklanji pravi pridevniki. Prvi deležnik preteklega časa pa ostaja v imenovalniku vseh števil neizpremenjen; n. pr. Delavke, pustivši njivo, beže domov.

Pravilo: Sklanjalni deležniki se rabijo tudi za prilastke, to pa najčesče drugi deležnik sedanjega časa in pa trpno pretekli.

Opomnja. Končnica **en** trpnega deležnika ima vselej polnoglasni **e** ter se tako razločuje od pridevnikov z gibljivim **e**, n. pr. podložen, éna, éno je deležnik, podložen, žna, žno pa pridevnik. Razločujte: snažen in snažen, učen in učén, gnojen in gnojén.

51. naloga. a) Kako se glasi drugi deležnik sedanjega časa pri glagolih: žgati, govoriti, sedeti, žalovati? Kako se glasi trpno pretekli deležnik pri glagolih: zasujem, pošljem, sušim, plačam?

b) Porabite te deležnike v prilastke!

Stopnjevanje pridevnikov in deležnikov.

§ 39.

Ponavljajte § 17!

a) Imeniten — imenitn-ejši (a, e) — imenitn-eji (a, e); priden — pridn-ejši (a, e) — pridn-eji (a, e); čist — čist-ejši (a, e) — čist-eji (a, e). Ljub — ljub-ši, lep — lep-ši, hud — huj-ši, trd — tr-ši; jak — jač-ji, drag — draž-ji; plah — plaš-ji; visok — visok-ejši — viš-ji.

b) Žarim — žareč (a, e) — bolj žareč, vrem — vroč (a, e) bolj vroč; črn, zeló črn; rumen — bolj rumen, prav rumen.

c) Kako se glasi druga stopnja pridevnikov: bratov, slep, mrtev, desni, levi, današnji, poletni, zimski, lesén, lončén, železen?

d) Baker je dražji ko železo. Oče je stareji nego sin. Žeja je hujša od gladú.

a) S priponko **ejši** (a, e) se stopnjujejo vsi mnogozložni pridevniki in večina dvo- in enozložnih; priponka **ejši** se včasih skrčuje v **eji** (a, e).

Pritiklini **ši** in **ji** priraščate enozložnim pridevnikom.

Prvo dobivajo pridevniki, katerim se deblo končava na **b**, **p** ali **d**; za samoglasnikom se **d** pred **ši** izpreminja v **i**, za soglasnikom pa izpada. Pritiklino **ji** dobivajo taki enozložni pridevniki, katerim se deblo končava na **g**, **h**, **k**, ki se pred

ji izpreminjajo v **ž, š, č**. Pridevniki na **ok** in **ek** se stopnjujejo tudi po odpahnjenej končnici in sicer s priponko **ji**; n. pr. niz-ek — nižji, lahek (lag-ek — lažji, kratek — krajši [kračji]).

b) Deležniki in taki pridevniki, ki pomenjajo kako barvo, stopnjujejo se z **bolj, najbolj, zeló, jako** i. t. d.

c) Posestni ali svojilni pridevniki in nekateri drugi, pri katerih se po njih pomenu ne more večja ali manjša mera misliti, ne dadó se stopnjevati.

d) Kadar primerjamo dve stvari, rabimo besedice: **kakor ko, nego** ali pa predlog **od**.

Stopnjevani pridevniki se sklanjajo in rabijo kakor nestopnjevani.

Opomnje. 1. Ta-nek, sla-dek in sploh vsi enozložni pridevniki na **d** lahko privzemajo razen pritikline **ši** tudi **ji**; n. pr. tan-ši ali tanji, slaj-ši ali sla-ji, mlaj-ši ali mla-ji, raj-ši ali ra-ji.

2. Višja stopnja se izobrazuje tudi, če postavimo pridevnik dvakrat zapored; n. pr. visok, visok hrib.

3. Namesto 3. stopnje rabimo čestokrat različne ljudske primere; n. pr. vesel, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; siten kakor griža; grenek ko pelin.

52. naloga. Snujte sè sledečimi besedami stavke, devajoč pridevnike v drugo stopnjo:

Zrak — voda — lahek. Drevo — grm — nizek. Cesta — steza — širok. Topol — lipa — tanek. Poletna noč — dan — kratek. Ovca — koza — koristen. Jeklo — železo — trd. Sin — oče — mlad. Cuker — med — sladek. Sneg — kreda — bel. Kuna belica — dihur — velik. Pšenica — rž — drag. Čebele — trotje — delaven.

Zaimek.

§ 40.

Ponavljajte § 6!

53. naloga. Midva sva brata. Vsak je svoje sreče kovač. Zaupam v tvojo prijaznost. Ta pesem mi ugaja. Kar priprosiš, lahko nosiš. Kdo je času dal perot ubežno? Nihče ne nide

smrtnej kosi; ona poseka vsakega. Vsakdo nosi svoj križ. Mi smo njega vprašali. Jaz imam njegovo knjigo; svojo sem pozabil. Boga spoznamo po njegovih delih. Čigava je ona suknja? Ves sem moker.

a) Poiščite razne zaimke!

b) Poiščite osebkke, povedke, dopolnila, prilastke!

Osebni zaimki.

§ 41.

Pravilo: Osebni zaimki se sklanjajo tako:

E d n i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.		
1. jaz	ti	on	ona	ono
2. mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	njega, ga
3. meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	njej, jej	njemu, mu
			nji, ji	
4. mene, me	tebe, te	njega, ga	njo, jo	je (ga)
5. pri meni	pri tebi	pri njem	pri njej, nji	pri njem
6. z menój	s tebój	ž njim	ž njo	ž njim.

D v o j i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.
1. midva, medve	vidva, vedve	ona, one, one
2. naju (naji)	vaju (vaji)	njiju, nju, ju
3. nama	vama	njima,
4. naju (naji)	vaju (vaji)	njiju, nju, ju
5. pri naju (naji, nama)	pri vaju (vaji, vama)	pri njih (njima)
6. z nama	z vama	ž njima.

M n o ž i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.
1. mi, mé	vi, vé	oni, one, ona
2. nas	vas	njih, jih
3. nam	vam	njim, jim
4. nas	vas	njih, jih, nje, je
5. pri nas	pri vas	pri njih
6. z nami	z vami	ž njimi.

Pravilo: Osebnim zaimkom prištevamo tudi povratni se, ki ima za vse osebe, spole in za vsa števila isto obliko; sklanja se:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
—	sebe, se,	sebi, si,	sebe, se,	pri sebi,	sè sebój.

Opazke.

1. Ponavljajte § 8, opomnjo 2!

2. Osebe, katerim hočemo izkazati spoštovanje, ogovarjamo z drugo osebo množnega števila, t. j. vikamo jih.

3. Daljša oblika osebnih zaimkov (v. 2., 3. in 4. sklonu) stoji:

a) v začetku vsakega stavka; v pr. njemu se moraš potožiti. Krajša oblika nikdar ne začenja stavkov.

b) Kadar se naglas dene na zaimek, zlasti kadar se oseba nasproti postavi osebi n. pr. kdor tebe s kamenjem, ti njega s kruhom. Mi smo njega vprašali, ne tebe.

c) Za predlogi (ki ne zahtevajo tožilnika); n. pr.: Brez njega je prišel. Enozložni predlogi s tožilnikom imajo za seboj rajši krajšo obliko; n. pr. Skrbim za sé = skrbim záse.

4. Paziti je na sledeče in enake oblike:

po njega = pó-nj, za njega — zá-nj, pred njega — pred-enj — predenj, v njega — va-nj, v njo — vá-njo.

54. naloga. Napišite stavke, v katerih jemljete osebne zaimke za osebke.

55. naloga. Prijatelj potrebuje prijatelja. Oče se spominja sina. Mati se veseli hčere. Nepremišljenost škoduje človeku. Peter je Tončku podoben. Pomagač pomaga mojstru. Uk koristi mladini. Ti motiš učenko. Učitelj hvali pridnega. Matevžek je pozabil na sestro.

Postavite namesto dopolnil a) osebne zaimke 1. in 2. osebe v vseh številih, b) osebe zaimke 3. osebe v vseh številih.

Posestni zaimki.

§ 42.

Moja suknja je nova. Tvoje veselje je moja sreča. Najina sestra je vajina prijateljica. Naše življenje je kratko. Skrbite za svoje zdravje! Njegov oče je vaš dobrotnik.

Katere besede izrazujejo v teh stavkih prilastke?

Besede:

moj, a, e,	najin, a, o,	naš, a, e,
tvoj, a, e,	vajin, a, o,	vaš, a, e,
njegov, a, o,	njen a, o,	njun, a, o, njihov, a, o,
		svoj, a, e

kažejo, čigava je oseba in stvar. Imenujemo jih svojilne ali posestne zaimke.

Kateri merijo na prvo, kateri na drugo in tretjo osebo?

Pravilo: Svojilni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki in se tudi rabijo za prilastke.

Zaimek svoj, a, e rabimo v vseh treh osebah, kadar je tista oseba, katerej kaj pripisujemo v last, osebek v stavku.

N. pr. imam **svoj** (ne: moj) nož — ti imaš **svoj** (ne: tvoj) nož — imamo **svoje** nože — imate **svoje** nože i. t. d.

Opomnja.

1. Posestne zaimke: najin, vajin, njegov, njen, njun njihov — pogostoma nadomestuje roditelj osebni zaimkov: **naju, vaju, njega, nje, njiju, njih**. N. pr. **Njega** (njegov) oče je vaš dobrotnik, **njiju** (njun) brat, **nje** (njena) teta.

2. Včasih se posestni zaimek nadomestuje z dajalnikom osebnega zaimka. N. pr. Bodi **mi** (moj) svetovavec! Skrbno obdeluj **si** (svoje) polje! Stric je **nama** (najin) drugi oče.

56. naloga. Sklanjajte: najin dolgi sveder, vaše težko breme, naša nova cerkev, njuno ime.

57. naloga. Spoštujem svoje starše. Jaz ljubim svojo domovino. Zvest sem svojej domovini. Sprečajte glagole teh stavkov v polnih stavkih!

58. naloga. Sestra moje matere je moja teta. **Vajino** prijateljstvo ostane. Bog vé naše misli. Poslušajte svoje starše! Dobri otroci so veselje staršev; napačni otroci so **njihova** žalost. Umolknile so **njune** besede. Pomagaj bližnjemu v **njegovih** nadlogah. **Njen** vrt je ograjen. Tvoja obleka je umazana. **Najina** sekira je topa. Ljubite domovino po **njenej** vrednosti!

a) Poiščite posestne zaimke, ki so prilastki!

b) Nadomestujte debeleje tiskane zaimke z osebnimi!

c) Poiščite dopolnila!

d) Razložite stavke po govornih razpolih!

59. naloga. a) Snujte stavke, katerim je povedek kak posestni zaimek.

b) Poiščite osebne in posestne zaimke v 26. berilu 3. čitanke.

Kazalni zaimki.

§ 43.

Ta lipa je košata. Cvet té lipa odpada; ó na lipa je odcvela. Tisti nesrečni človek zdihuje. Tá ko (grenko) sadje se ne more zaužiti. Takšno ravnanje ni spodobno.

Pravilo: Kazalni zaimki kažejo določno na posamezne osebe ali reči izmed drugih. Kazalniki so: ta, ta, to (ta-le, tale, tole), óni, a, o; óni-le, tisti, a, o, taisti, a, o (toti, a, o), tak, a, o, takšen, šna, o, tákov, a, o, tolik, a, o, tolikšen, šna, o.

Kazalniki se sklanjajo kakor pridevniki; ta, tá, to ima posebno sklanjajo.

Ednina.

Dvojina.

1. ta	tá	to	ta	té	té
2. tega	té	tega	teh	teh	teh
3. temu	tej(ti)	temu	tema	tema	tema
4. tega, ta	to	to	ta	té	té
5. pri tem	pri tej(ti)	pri tem	pri teh	pri teh	pri teh
6. s tem	s to	s tem	s tema	s tema	s tema.

Množina.

1. ti	té	ta
2. teh	teh	teh
3. tem	tem	tem
4. té	té	ta
5. pri teh	prih teh	pri teh
6. s temi	s temi	s temi.

Opomnja. 1. **Ta** kaže na osebe in reči, katere so gledé mesta ali časa bližje, **óni** kaže na osebe in reči, katere so bolj oddaljene.

2. Kazalnikom prištevamo tudi **sam, a, o**.

Ta zaimek krepi druga imena na pomenu ter stoji pri samostalniki in osebnih zaimkih; n. pr. Lenuh **sam** sebi čas krade. Jaz **sam** sem te poklical.

3. Med kazalniki **ta, tisti, óni** in samostalniki nikdar ne stoji nedoločni pridevnik; napačno je torej tisti **zvest** tovariš.

60. naloga. Sklanjajte: ta debeli jazbec, tisti slavni zbor, oni-le imenitni vojvoda, táko visoko koló.

61. naloga. To polje je plodovito. Plodovitost tistih njiv je nama znana. Pridnost onih-le mladeničev naj bode tebi vzor! Takšne nevihte nisem ućakal. Ta je šel opravićen domóv. Bistre sape mi jasnijo srce. Star človek je sam sebi na poti. Mi sami smo krivi svoje nesreće.

a) Poiščite kazalnike, ki so prilastki!

b) Poiščite druge zaimke!

c) Razložite stavke po govornih razpolih, po osebkih, povedkih, dopolnilih in prilastkih!

Vprašalni zaimki.

§ 44.

Kdo je podaril solncu žareći svit? Kaj se sveti na nebu? Kateri hrošći so drevju škodljivi? Čigavo je to peró? Kakovo je to darilo? Kakšna je konjska dlaka po barvi? Koliko je usmiljenje božje! Kolikero žito raste na polju?

Pravilo: Zaimki, ki vprašujejo po osebah in rečeh, so vprašalni zaimki in so:

a) samostalni: kdo? kaj?

b) pridevni: kateri, a, o? čigav, a, o? kak, a, o? kakóv, a, o? kakšen, šna, o? kolik, a, o? kolikšen, šna, o? kolikér, a, o?

Pridevni vprašalniki so po sklanji pravi pridevniki, samostalna pa se pregibljeta takó:

1.	2.	3.	4.	5.	6. sklon.
kdo,	koga,	komu,	koga,	pri kom,	s kom,
kaj,	česa,	čemu,	kaj,	pri čem,	s čim.

Opomnja: **Kolik** se rabi večinoma v srednjem spolu; v tej obliki ostaja nepregiben ter ima zaseboj oddelni roditeljski (pr. § 27). N. pr. Koliko platna ste kupili?

62. naloga. Kateri izmed vas pojde z menoj za pričo? Koga si pozdravil? Kakšno mesto je Ljubljana? Katera žival je kralj četveronožcem? Koliko delov sveta poznate? Kolikšen je kragulj? Kaj lovi pegasta sova? Kolikero dreves imate? Poiščite vprašalnike.

63. naloga. Koroško je gorata dežela. Berem iz poučne knjige. On prepisuje kratko pesem. Govorim o razširjenem stavku. Pripovedujete povest. Óni-le travnik je sosedov. Moj součenec riše. Učenec nima knjig. Moja sestra je štiri leta stara. Žolne so gozdu prekoristne. Vse ptice imajo trd kostnik. Sramujte se zavidljivosti! Njiva pri potoku je požeta. Bodite dobrotnikom hvaležni. Mavrica je sedmer trak.

a) Snujte iz teh stavkov vprašalne, poprašujoč po debeleje tiskanih besedah.

b) Poiščite dopolnila in prilastke!

Oziralni zaimki.

§ 45.

Kdor resnico ljubi, ušes jej ne maši. Kar te ne peče, ne gási. Oče naš, kateri si v nebesih! Ne zabim jezika, katerega me je mati učila. Kakršna setev, takšna žetev. Ne odlagaj na jutro dela, ki ga danes lahko storiš.

Pravilo: Oziralni zaimki vežejo vselej dva stavka ter se ozirajo pri tem na samostalniki ali zaimek, ki stoji v prvem stavku. Oziralni zaimki so:

a) samostalni: kdor, kar;

b) pridevni: kateri, a, o, kakršen, šna, o, kolik, a, o, kolikršen, a, o, ki.

Pridevni oziralniki se sklanjajo kakor pridevniki, samostalni pa tako:

1.	2.	3.	4.
kdor,	kogar (čigar),	komur,	kogar,
kar,	česar,	čemur,	kar,
	5.	6.	
	pri komur (komer),	s komur (komer),	
	pri čemur (čemer),	s čimur (čimer).	

Opomnja. **Ki-** za vse tri spole- je nepregiben, privzema pa v vseh sklonih razen v imenovalniku vseh treh spolov in števil okrajšani osebni zaimek 3. osebe v dotičnem spolu in številu; n. pr. ki jo = katero, ki jih = katerih.

Nedoločni zaimki.

§ 46.

Nekdo je imel dva sina. Nihče ne vé prihodnosti. Marsikdo je srečen. Nekaj lazi po tleh. Ničesa nisem videl. Nekateri redno prihajajo v šolo. Vsak je svoje sreče kovač. Vse mine.

Pravilo: Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

a) samostalni: (kdó) nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo, — (kaj) nekaj, nič;

b) pridevni: (kateri, a, o), nekateri, malokateri, marsikateri, kak, a, o, marsikak, vsak, a, o, ves, vsa, vse.

Nedoločni zaimki se sklanjajo po zgledu kdo, ali pa po pridevnikovej sklanji. Ves se pregiblje kakor ta, ta, to; nič se sklanja takó:

1. nič,	2. ničesa	(ničesar),	3. ničemu	(ničemur),
4. nič,	5. pri ničem	(ničemer),	6. z ničim	(ničemer).

Opomnja. Nikalni zaimki (nikdo, nihče) in nikalne besede sploh (nikdar, nikoli itd.) niso nikoli brez nikalnice ne, ki stoji vselej pred povedkom ali vezilom.

64. naloga. Nekdo je šel mimo hiše. Nikdo se ni oglasil. Nikoga ni bilo domá. Malokdo zna zgodovino starih Slovanov. Vsakdo se veseli pomladi. Slepec ne vidi ničesa. Malokateri doživí 90 let. Marsikateremu je sreča nemila. Vsak pometaj pred svojim pragom. Nekaj je bolje od ničesa. Vsi smo obžalovali njegovo smrt. Od besed(i) se nihče ne zredi.

Poiščite nedoločne zaimke ter povejte, za katere stavkove člene se rabijo.

65. naloga. Napišite stavke z zaimki raznih vrst!

Pravilo: Za prilastke nam služijo posestni, kazalni in vprašalni (v pridevnikovej obliki) zaimki.

Številniki.

§ 47.

a) Roka ima pet prstov. Peti prst je mazinec. Mavrica je sedmer trak. Dvojna vrata so po zimi koristna. Orlica izvali po dvoje mladih. Samodrug sem hodil. Petkrat dvajset je sto.

b) Ves svet je hiša božja. Zôb dosti — kruha malo. Pravilo: Številnik naznanja število oseb ali reči.

Številniki so:

a) določni, ki natanko kažejo število oseb ali reči, —

b) nedoločni, ki le površno značijo število.

Določni številniki so: glavni, vrstilni, ločilni, množilni, delilni, družilni, ponavljalni.

Glavni številniki.

§ 48.

Štejte do dvajset! Štirje vojaki so prišli. Pet vojakov je prišlo. Eden pride. En krivičen krajcar sné deset pravičnih.

Pravilo: Glavni številniki kažejo, koliko je oseb ali reči.

Številnik eden, ena, o, ali en, ena, o se sklanja kakor pridevnik, dva, e, obá, é, pa kakor zaimsek ta v dvojini.

Sklanjajte: dva pastirja, obé gospé, dve peresi!

Številnike trije — tri, štirje — štíri, pet pregiblremo takó:

Za moški spol.

1. trije, štirje
2. treh, štirih
3. trem, štirim
4. tri, štíri
5. pri treh, štirih
6. s tremi, štirimi

Za ženski in srednji spol.

- tri, štíri
- treh, štirih
- trem, štirim
- tri, štíri
- pri treh, štirih
- s tremi, štirimi.

Za vse tri spole.

1. pet
2. petih
3. petim (ém)
4. pet
5. pri petih
6. s petimi (émi).

Pravilo: Po sklanjaju „pet“ se ravnaajo vsi višji glavni številniki od „pet“ dalje.

„Sto“ in „tisoč“ se navadno ne sklanjata.

Od „pet“ dalje so vsi glavni številniki v imenovalniku in tožilniku pravi samostalniki ter imajo pri sebi samostalnik v roditeljskem.

66. n a l o g a. a) Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem: Koliko dní šteje teden? Koliko mesecev ima leto? Na koliko ur se razdeljuje dan? Koliko minut šteje vsaka ura? Koliko metrov je kilometer? Koliko litrov je hektoliter? Koliko gramov stori kilogram?

b) Dva sina sta smrt storila v vojni; štirje še živé. Naš stric je oče petih sinov. Zapustil bode svoj imetek petim sinovom. Govorimo o petih sinih našega strica. Stric je zadovoljen sè svojimi petimi sini. Liter vina je veljal 15 krajcarjev. Gosenica

ima navadno 16 nog. Trije hlapci ženejo 12 vól. To drevo je osem metrov visoko.

Podčrtajte številnike, ki so prilastki! Izpišite vse prilastke in vsa dopolnila!

c) Napišite stavke, v katerih zahtevajo dopolnila sledeči pridevniki:

star, visok, širok, dolg, globok, težek, vreden.

Vrstilni številniki.

§ 49.

Januar je prvi mesec. Cesar Leopold II. je umrl leta tisoč sedem sto dva in devetdesetega. Učenci berejo tretje berilo v četrtej čitanki. Peto nalogo smo prepisali.

Pravilo: Vrstilni številniki kažejo vrsto, v katerej so stvari druga za drugo, ter odgovarjajo vprašanju: koliki, a, o?

Po sklanji so pravi pridevniki; pri letnej številki je pri izgovoru samo zadnja številka vrstilni številnik.

Pazite. Za številkami, ki značijo vrstilnike, postavlja se pika.

67. naloga. Cesarica Marija Terezija je umrla dne 29. novembra l. 1780. Cesar Franc Jožef I. je nastopil vlado dne 2. decembra l. 1848. Dne 24. aprila l. 1854. se je poročil z bavarsko princesinjo Elizabeto. Pokojni cesarjevič Rudolf se je poročil dne 10. maja l. 1881. z belgijsko princesinjo Štefanijo.

Prepišite te stavke ter zapišite števila s črkami!

Ločilni in množilni številniki.

§ 50.

Številniki: **edin**, a, o, **dvoj**, a, e (oboj), **troj**, a, e, **četver**, a, o, **peter** i. t. d. značijo na vprašanje **kolikér**, a, o? razpole ali plemena oseb ali reči. Pravimo jim ločilniki.

Številniki: **edin**, a, o, **enojen**, na, o, **dvojen**, na, o, **dvojn**, a, o, **trojen**, na, o, **četveren**, rna, o, **četvern**-a, o itd. kažejo na vprašanje **kolikeren?** pomnožbo kake reči, zato se imenujejo množilni.

Množilni številniki se izobrazujejo iz ločilnih, ako se tem pritika en ali nat. Ločilni in množilni številniki so po sklanji pridevniki.

68. naloga. Na našem vrtu imamo dvoje lilije. Na marsikaterem drevesu raste četvero plemo sadja. Dobro obdelana njiva rodi deseternat sad. Glavni vetrovi so četveri. Mavrica ima sedmero barvo. Redimo dvajsetero ovác. Petero ptičev sem ustrelil (dva goloba in tri jerebice). Šestero konj ima v konjaku. Trojne grablje je kupil. V hlevu so četverne vile.

Poiščite ločilne in množilne številnike!

Opomnja: Glavne številnike včasih nadomestujejo ločilni v srednjem spolu, včasih pa množilni. Ločilne rabimo namesto glavnih pri osebah in živalih, če hočemo naznaniti, da so po spolu ali starosti različne; pri samostalnikih, ki se rabijo samo v množini, pa stojé namesto glavnih ločilni, ali včasih tudi množilni številniki.

Delilni in družilni številniki.

§ 51.

Ako postavimo pred glavne ali pred ločilne številnike predlog **po**, dobimo delilne, ki kažejo, **po koliko** je oseb ali reči. Družilni številniki pa so z besedo „samo“ sestavljeni vrstniki. N. pr. Samopeti (sam s štirimi drugovi, tako da je sam peti) je prišel.

Ponavljalni številniki.

§ 52.

Nekatero berilo beremo trikrat. Šimen je bil danes prvič pri sv. izpovedi.

Pravilo: Ponavljalni številniki odgovarjajo vprašanju: kolikokrat? kolikrat? (kolikoč?) ali katerikrat? ter so nepregibni.

Povejte več ponavljalnih številnikov ter recite, kako se izobrazujejo.

69. naloga. Odgovarjajte sledečim vprašanjem v polnih stavkih:

Koliki del enega leta je en mesec? S koliko zvonovi je zvonilo delopust? S koliko prsti držiš pero? S kolikerimi peresi pišemo? Po koliko učencev sedi v enej klopi? Po koliko drevesec je v drevesnici vsajenih v enej vrsti? Po koliko piščet izvali kokoš? Kolikokrat molimo na dan? Kolikrat imamo v letu enakonočje? Katerikrat si se danes kopal?

Nedoločni številniki.

§ 53.

Mnogo je poklicanih. Pridelali smo precej žita. Nekaj hrušek (nekatero hruške) že cvete (cvetó). Nekateri ljudje so žolte polti. Marsikateri ptiči zapusté jeseni naše krajine. Ves svet je hiša božja. Vsaka dežela ima svoje šege.

Katere številnike imenujemo nedoločne?

Pravilo: Nedoločni številniki so ali nepregibni ali pregibni.

Nepregibni so: mnogo, veliko, malo, dosti, več, mánj (menj), preveč, premalo, precej, obilo, sila, nekoliko, nekaj, nič;

pregibni so: noben (nobeden) mnog, a, o, ves, vsak, nekateri, melokateri, marsikateri, mnogokateri itd.

Nepregibni nedoločni številniki, imajo samostalniki namesto v imenovalniku in tožilniku v roditeljskem pri sebi; pregibni nedoločni številniki brez samostalnika so nedoločni zaimki. (Primeri § 46.)

70. naloga. Mnogo hiš je pogorelo. Malo je izvoljenih. Letos ni bilo nič češpelj. Danes imamo dosti dela. Vrtnar je izkopal nekoliko dreves. To opravilo mi daje obilo dobička. Veliko ljudi je bilo na semnju. Na kapusu je sila gosenic. Med dosti kmeti je malo kmetovavcev. Slab groš pozna več ljudi. Lani je bilo manj jabolk nego letos. Nobena riba ne diha s pljuči. Svet je vseh ljudi dom. Vsak človek je umrljiv. Vsako četrto leto je prestopno. Nekatero rastline so strupene. Malokateri Špartanec je uhajal iz vojne. Trda glogovina je za marsikatero rabo. Marsikateri rabi trdo glogovino. Nekaterim je čuk mrtavški pič. Bogu nič ni skritega.

a) Poiščite najprej nepregibne, potem pregibne nedoločne številnike!

b) Poiščite stavke z nedoločnimi zaimki!

Pravilo: Vsi številniki razen delilnih in ponavljalnih nam utegnejo služiti za prilastke.

Rodilnikov prilastek.

§ 54.

a) Začetek modrosti je stráh božji. Lepota narave mika človeka.

b) Blagoslov očeta (očetov blagoslov) zida otrokom hiše. Kletev matere (materina kletev) otrokom hiše podira. Hiša našega očeta je dvostropna. Sestra vaše matere je vaša teta.

c) Pravičnost je temelj držav (državam). Jožef II. je bil dobrotnik svojih podložnih (podložnim, podložnikom).

Pravilo: Za prilastke rabimo tudi rodilnike in sicer:

a) pri rečnih in pojmovnih imenih,

b) pri imenih živečih stvari, kadar ima rodilnik pri sebi še katero drugo pojasnilno besedo. Brez tega pojasnila se izpreminja prilastnikov rodilnik v pridevnik. (Primeri skladje § 23.)

c) Včasih se rabi dajalnik namesto rodilnika za prilastek.

71. naloga. Dolgost življenja je kratka. Krasoto stvarjenja moramo občudovati. Pismo je namestnik govora. Morje je zakladnica soli. Varčnost se imenuje hči modrosti. Krčmar je potočil vedro vina. Mesar je kupil jarem vól. Bog je stvarnik svetá. Delavnost je dika življenja. Cesar Jožef II. je bil mož dobrega srca.

Poiščite rodilnikove prilastke!

72. naloga. Postavite namesto črtic primerne prilastke v rodilniku:

Naša zemlja ima podobo —. Na obéh stranéh — stoji Ljubljana. Dobri otroci so veselje —. Imam kup —. Prinesi hleb —! Prodaj mi koš! —! Letošnje leto je prineslo obilico —. Zbrala se je truma —. Krdelo — se bliža. Jata — se pripodí.

73. naloga. Srečal sem hlapce soseda. Berem pesmi Prešerna. Slišim glas sestre. Sinovi učitelja so služabniki kralja. Oko gospodarja pase konje. Kri raka je brez barve. Starši učiteljice so premožni. Marsikateri Slovenec razumé jezik Nemcev. Luč očes je lep dar nebes. Mleko kôz je zdravo. Hrvatov dežela je bogata. Njih gozdi hrastov redé črede svinj. Naletel sem na zalego gadov.

a) Postavljajte pred roditeljske prilastke pojasnilne besede! N. pr. Srečal sem hlapce našega soseda.

b) Izpreminjajte roditeljske prilastke v pridevnike!

74. naloga. Porabite v oklepajih stoječe besede za prilastke v dajalniku:

Nezmernost je sovražnica (zdravje). Mnogovrsten je vzrok (bolezen). Naš cesar je pravi oče (siromaki). Babenbergovci so bili vladarji (Avstrijsko). Bodi varuh (vdove)! Madjari so mejaši (Poljaki). Ulrik Kapeler je bil poveljnik (poslednja vojska). Grof Herman je bil poglavar (Slavonija). Jurčič je bil urednik („Slovenski Narod“). Starček je bil priča (čudni dogodki). Otroci naj bodo podpora (starši). Zvezda je soseda (zvezda).

Prilastek s predlogom.

§ 55.

Ponavljajte § 34!

Bogastvo iz odrtije se razbije. Plavanje proti vodi je težavno. Pot skozi življenje je kratka. Veselje v nebesih je večno. Gnojišče pod kapom je prava potrata.

Kako se vpraša po prilastku?

Pravilo: V prilastek služijo tudi samostalniki s predlogom. Tudi ti prilastki stojé tik samostalnika, ki ga pojasnjujejo.

75. naloga. Ljubezen do očetnjave je Avstrijancu dika. Pare iz mlak so zdravju škodljive. Cesta skozi gozd je senčna. Anton Janežič je spisal slovnico za Slovence. Pokorščina do staršev bodi radovoljna! Človeku brez vere ni verjeti. Izgubil sem ključ od vrat. Ali si videl most nad potokom? Šege o božiču so različne. Pota na vse strani so ti odprta.

a) Poiščite prilastke s predlogi!

b) Razložite stavke po stavkovih členih! N. pr. Ljubezen—je osebek; do očetnjave—je prilastek s predlogom; je dika—je povedek; Avstrijancu—je prilastek v dajalniku.

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

Ponavljanje.

§ 56.

Pravilo: Za prilastke nam rabijo:

1. pridevniki, 2. deležniki, 3. zaimki (kateri?), 4. številniki (kateri?), 5. samostalniki v rodilniku ali s kakim predlogom. Samostalniki prilastki imajo pogostoma še kak drug pridevek pri sebi.

e) Prislovno določilo.

§ 57.

Tam stoji stol. Jutri bomo obhajali tvoj god. Dež lije curkoma. Slavec lepo poje. Konjska griva je lahko kodrasta. Žrebe je jako živa žival. Glas raste gredé. Na pragu se repenči petelin. Ranjenec je stokal od bolečin.

Pravilo: Razen dopolnila in prilastka je tudi prislovno določilo nebitven stavkov člen. Prislovno določilo določuje glagolov in pridevnikov povedek in pridevnikov prilastek ter naznanja, kje, kdaj, kako ali zakaj se kaj dela ali godí. Včasih se snide po več določil.

Za določilo se rabijo:

a) prislovi, b) prvi (prislovni) deležnik sedanjega časa; c) samostalniki s predlogi, pa tudi brez predlogov.

Prislov.

§ 58.

Pravilo: Prislovi so nepregibne besede, ki naznanjajo, kje, kdaj ali kako se kaj dela ali godí. Znanijo torej kraj, čas ali način. Krajevni prislovi odgovarjajo vprašanju: kje? kam? kod? Sem spadajo:

Tu, tukaj, tam, tja, tod, drugje, drugàm, drugod, nekjé, nekam, nekod, kjer koli, kamor koli, koder koli, nikjer, nikamor,

nikoder (nikod), povsod, vun, semkaj, zunaj (od zunaj), znotraj, noter, nótri, gori, doli, zgoraj, spodaj, zdolaj, spredi, zadi, spredaj, zadaj, naprej, nazaj, zraven, blizu, poleg, proč, kvišku, strani.

Časovni prislovi odgovarjajo vprašanju: kdaj? kolikokrat? koliko časa? Sem gredó: Včeraj, sinoči, davi, danes, zgodaj, zjutraj, zvečer, drevi, nocój, jutri, letos, lani (k letu), davno (zda vna j), zdaj, nek daj, takoj, precej, skoraj, skoro, že, še, še-le, vselej, vsekdar, zmerom, vedno, prej, tedaj, tačas, potem, potlej, nikdar, nikoli, zopet, večjidel, kmalu, včasih, napósled, doslej, odslé, večkrat, dostikrat, velikokrat, drugič, z nova, neprenehoma, neprestano, zdržema, vékomaj, marsik daj, malok daj.

Pravilo: Prislovi načina kažejo, kakó se kaj dela ali godí. Taki so:

Brž, celó, dà, dosti, dovolj, drugače, inače, jako, komaj (jedva), le, mánj, mahoma, mendà, mordà, nalašč, nápak, naravnost, narazen, narobe, nekako, nekoliko, nenadoma, nikakor, pač, počasi, pogostoma, polagoma, ponevedoma, popolnoma, posebe, prav, res, samotež, siloma, skoraj, skratka, skrivaj, sploh, tikoma, vedom a, vidoma, vkup (skupaj), vobče, vsaj, vsekako, vznak, zaporedoma, zamán, zastonj, zeló, zlasti.

Za načinovne prislove rabimo tudi pridevnike s končajem srednjega spola.

Opomnja. Nekateri pridevniki na **-ski** se rabijo tudi s končajem moškega spola za prislove; n. pr. moj brat govóri nemški.

Pravilo: Razen krajevnih, časovnih in načinovnih prislovov razločujemo še:

a) **Vprašalne**: kje? kam? kod? (od kod — do kod); kdaj? obkorej? dokorej? doklej? odklej? kako? koliko? kolikokrat? zakaj?

b) **Kazalne**: takó, toliko, tolikokrat, zató, zatorej, zategadelj.

Stopnjevanje prislovov.

§ 59.

Sestra govóri glasno. Brat govóri glasneje. Stopi blizu! Pridi bliže!

Pravilo: Iz pridevnikov izpeljani načinovni prislovi se stopnjujejo kakor pridevniki.

Neppravilno se stopnjujejo:

dobro	— bolje	najbolje
dolgo, daleč	— dalje, delj	najdalje
mnogo (veliko)	— več	največ
malo	manje, manj,	najmanje, najmanj,
	menj	najmenj
brž	prej	najprej
blizu	bliže	najbliže.

Predlog.

§ 60.

Katere besede imenujemo predloge?

Kateri predlogi se spregajo z rodilnikom?

Pravilo: Rodilnik zahtevajo tudi:

a) sestavljeni predlogi:

izmed, iznad, izpod, izpred, izza;

b) prislovi, ki stojé pred sklanjalnimi besednimi plemeni, opravljajo službo predlogov;

taki so: **blizu, gledé, mimo, okoli, okrog (krog), poleg, prek, razen (razven, razun), tik, vštric (vštrit), znotraj, zraven, zunaj;**

c) samostalniki, sami ob sebi ali sestavljeni,

namreč: **dnu, konci (konec), kraj, takraj, onkraj, mesto, namesto, sredi (stran), tostran, onostran, vpričo, vrhu, vsled, zaradi, zbog, zastran.**

Prislovno določilo kraja.

§ 61.

76. n a l o g a. Sopara vstaja kvišku. Solnce zahaja za gore. Ozka cesta pelje v nebesa. Krava molze pri gobcu. Svetilnica visi nad mizo. Drava se izliva pod Osekom v Dónavo. Premičnice se sučejo okoli stalnic. Izpod gôr izvirajo potoki. Ob potokih rastejo vrbe. Bogu se nikamor ne moremo skriti. Tukaj gori se sučejo neznani svetovi. Kukavica je zgoraj pepe-

lasta. Nje zunanji prst se dá naprej, nazaj obračati. Pometaj smeti izpred hiše! Cesta drži skozi gozd. Ptica skače z veje na vejo. Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane. Tik sreče preži nesreča. Konec vasi stoji za potom stara jablana. Tabor je stal sredi goščave.

a) Poiščite iz teh stavkov krajevna določila (najprej prislovna, potem po samostalnikih s predlogi izražena)!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

d) Napišite stavke s krajevnimi določili!

Prislovno določilo časa.

§ 62.

77. naloga. Nasreča nikoli ne praznuje. Po storjenem delu počivaj! Slavec poje včasih vso noč. Ob solnčem vzhodu se vzbuja vse stvarjenje. Po zimi zamrznejo nekatere reke. Vse žive dni bodem pomnel ono nesrečo. Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka! Vsako leto ima dvakrat enakonočje. Dne 21. marcija vzhaja solnce zjutraj ob šestih. Zima se začne 21. decembra. Takrat sije solnce osem ur. Kmalu pa se dnevi zopet nategnejo. Pridna gospodinja je pred dnem po konci.

Opomnja. Za prislovno določilo časa rabimo:

a) časovne prislove,

b) samostalnike s predlogi,

c) samostalnike s prilastki ali v roditeljskem ali v tožilniku.

Prislovno določilo načina.

§ 63.

78. naloga. Ta njiva je globoko prerahljana. Orel leta visoko. Majhen lonček nenadoma skipí. Predice naj tanko predejo. Gladko berite! Govorite na glas! Zastonj sem se trudil. Zrele jagode prijetno dišé. Škrjanec poje leté. Laž hodi ob enej nogi. Tvojih besed nikakor ne morem odobravati. Vestno uporabite zlati čas svoje mladosti! Mačka se glasi mijavkaje. Gos se ziblje gredé. Delajmo z veselim srcem! Izvršba kakor pod 76.

Hiter konj dirja. Konj dirja hitro. Vesel pastir prepeva. Prepevajoč pastir je vesel. Pastir prepeva veselo. Naši vojaki so pogumni. Pogumni vojaki se ne bojé vojske. Naši vojaki se vojskujejo pogumno. Zvonik se vzdiguje visoko. Visoko streho je burja poškodovala. Nekatero gorovje ja nad 200 m visoko.

Hudo dejanje se kaznuje. Ogenj hudo gospodari. Laški jezik govori marsikateri Slovenec. Ta rokopis je laški. Marsikateri Slovenec zna laški. Srečno smo prišli domóv. Srečno pot sem voščil popotniku. Srečno je bilo détetce.

Prepišite te stavke ter podčrtajte povedke enkrat, prilastke dvakrat, določila trikrat.

1. Opomnja. Za prislovno določilo načina rabimo včasih prvi deležnik sedanjega časa; zató mu pravimo prislovni deležnik.

2. Opomnja. Mati gre z otrokom na polje. Sveti Ciril je prišel sè svojim bratom Metodijem med zahodne Slovane.

Načinovnim določilom prištevamo tudi določilo društva ali skupnosti.

Prislovno določilo vzroka.

§ 64.

a) Ves se tresem od strahú. Sodnika hvalijo záradi njegove pravičnosti. O draginji umirajo ljudje za lakoto. Po sadu se spozná drevo. Ta mož je po obleki (sodeč) dimnikar.

b) Človek je ustvarjen za delo. Vojska se vojskuje za domovino.

c) Konj se brani s kopitom. Z boleznijo se telo slabí.

d) Iz lesa se dela različno orodje. Prstani se delajo večinoma iz čistega zlata.

Pravilo: Prislovno določilo vzroka naznanja: a) vzrok, b) namero, c) sredstvo (orodje) ali d) snov.

79. naloga. 1. Od šale ne boli glava. 2. Žolna je po svojej nogi plezavka. 3. Zidamo si hiše za stanovališča. 4. Kopač koplje z motiko. 5. Maslo se pripravlja iz smetane. 6. Trese se od veselja vsaka žila. 7. Savel je preganjal Davida iz zavisti.

8. Ogibljimo se prepira zaradi malih stvari. 9. Mlinsko kolo se goni z vodo. 10. Ženjica žanje sè srpom. 11. Marsikatera bolezen pride po prehlajenju. 12. Tega ptiča poznamo po perju. 13. Vsled nove postave mora vsak sposobni državlján med vojake. 14. Obutev se dela iz usnja. 15. Hlapec se je urezal s koso. 16. Bik se brani z rogovoma. 17. Kljubu vsem svarilom se neporednež drži stare navade. Poiščite določila vzroka, namere, sredstva in snovi!

80. naloga. Tu se nad teboj razpenja staro sinje nebo. Le domá med svojimi ljudmi najdeš pravo srečo. Slavec najraje biva kraj gozdov. Gnezdo si napravlja iz bilk blizu tal. Spodaj ima sivo perje. Med naukom sedite tiho! Brez zraka nikjer ne moromo živeti. Prvi starši so bili za svojo nepokorščino iz raja pregnani. Med dobrimi ljudmi je dobro živeti. Ali more kdo ob kruhu živeti? Iz ukaželjnosti smo to poučno berilo že štirikrat natanko prebrali. Skopost raste s kupom. Gospodar sedi ob nedeljah sè svojo družino pod lipo. Iz tega meha nikdar ne dobiš moke. Slovenci so tujce vselej radi pod streho jemali. Izpod neba padajo sem ter tja izpodnebniki. Pridna gospodinja mora za pero skočiti črez plot.

a) Prepišite te stavke ter podčrtajte krajevna določila enkrat, časovna dvakrat, načinovna trikrat, vzročna štirikrat!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

81. naloga. Človek se mora ravnati po ljudeh. Bolezen med ljudmi naj župan naznani okrajnemu oblastvu. Po naših ljudeh sem zvedel nesrečo. Gospod je potrdil Davida za kralja. Za kralja Štefana so se pokristjanili Madjari. V Pragi je grad za kralja. Za kralja so postavili nov grad. Zvon opominja k molitvi. Zvonjenje je nam opomin k molitvi. Na vse strani so ti pota odprta. Pota na vse strani so tebi odprta. Sopare iz mlak so škodljive. Iz mlak se vzdigujejo sopare. Izprva se mi je težko godilo. Ljubite Boga iz vseh svojih močí. Dajajte miloščino iz ljubezni do Boga! Iz morske pene delamo tudi lepотиje.

Določite stavke po stavkovih členih, posebno pazéč na samostalnike s predlogi.

Veznik in medmet.

§ 65.

Katere govorne razpole že poznate?

a) Mera **in** vaga v nebesa pomaga. Steblo se posuši, **in** zrno dozori. Med se liže, **ker** je sladek. Med je sladek; **zató** se liže. **Ako** ne teče, kapljá. **Koder** solnce teče, povsod se kruh peče.

b) Deček je zavpil: „**O** joj!“ Mlatiči mlatijo: **pik! pok! pika! pok!**

a) Vezniki so besede, ki vežejo stavkove člene in stavke. Vezniki so ali **priredni**: in, ter, tudi, ne le, ampak tudi, potém, napósled, a, ali, pa, toda, vendar, — zakaj, kajti; sicer, **zató**, torej itd. ali **podredni**; kjer, koder, kamor, kadar (kedar), ko, kakor, nego, če, ako, ker, da, da-si itd.

b) Medmeti so besede, ki naznanjajo dušne občutke ali pa posnemajo kake glasove; n. pr. ha ha! juhé! hopsasa! joj! o joj! gorjé! as! asa! ovbé! st! pst! haló! primaruha! put put! muc muc! — klip! klap! pif! paf! puf! plesk! resk! tresk! trlesk!

Pravilo: Besede našega govora ločimo v: imena, glagole in členke (partikule). Med imena vrstimo: samostalnike, pridevnike, zaimke in številnike; členki (partikule) pa se ločijo v: prislove, predloge, veznike in medmete. Slovenščini služi torej devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostalnik,	} imena.		5. glagol,		6. prislov,	} členki.
2. pridevnik,					7. predlog,	
3. zaimek,					8. veznik,	
4. številnik,					9. medmet,	

Imena in glagoli se mnogoterno pregibljejo, členki pa ne; zato pravimo imenom in glagolom pregibni, členkom pa nepregibni govorni razpoli.

Ponavljanje in dostavki.

a) Osebek (subjekt).

§ 66.

a) Sosed je trgovec. b) Mokri se ne boji dežja. c) Vidva sta brata. Osem je število. d) Boga ljubiti je največja modrost. e) Skoraj še nikdar ni zajca ujel. A je črka. f) Pišem. Grmí. V cerkvi se moli. Pri sosedu mlatijo (ljudje).

Pravilo: Za osebek nam rabijo:

a) samostalniki, b) pridevniki, c) zaimki in številniki, d) nedoločniki, e) vsaka druga beseda, pa tudi vsak zlog itd., če se o njem kaj dopoveduje. f) Osebek je skrit v povedku pri osebnih zaimkih, kadar se nanje ne deva naglas, pri brezosebnih, včasih tudi pri povratnih glagolih in takrat, kadar je osebek že iz zveze besed dosti znan.

a) Ženskih je skrb snage. (Ženske skrbé za snago.) Kamena ne bode ostalo na kamenu.

b) Bolniku je treba zdravila. (Bolnik potrebuje zdravila.) Zdi se mi. (Jaz ménim.) Laži je plitvo dno. (Laž ima plitvo dno.) Večno nam ni živeti. (Večno ne moremo živeti.)

Pravilo: a) Osebek stopi navadno v tožilnik pri samostalnikih skrb, sram, groza i. dr. kadar jih v rabo vzamemo s pomožnikom „biti“; v nikalnih stavkih stoji osebek v rodilniku.

b) Osebek stopi v dajalnik:

1. pri samostalnikih treba, mar, žal, skrb, mraz, ime;
2. pri brezosebnih glagolih, kjer je oseba v dajalniku predmet dejanja, n. pr. zdi, gnusi, studi, gabi, sanja, mudi, pravi se;

3. kadar pomožnik „biti“ zastopa glagola: imeti in moči.

82. naloga. Pomaknite osebek v tožilnik ali v dajalnik: Lovec se ne boji (ni groza) strmečih skal. Vsak človek potrebuje (je treba) pouka. Učitelji skrbé (je skrb) za pouk. Kaznjevan učenec se sramuje (je sram). Kaj maram (je mari) za lanski sneg. Denar ima polzek rep. Tega ne moremo prestati.

b) Povedek (predikat).

§ 67.

a) Raca je plavarica. b) Župan je star. Ključ je iz železa (železen). Nobena ptica ni brez peroti (brezperotna). Marsikateri človek je kratkih misli (kratkomiseln). Vrt je materin. Gozd je moj. c) Bog je. Cesar caruje. Drevo cvete. Žito se žanje. Mnogo ljudi je razgrinjalo svoja oblačila po poti. Veliko ljudi je poklicanih.

Kaj vemo povedati o osebkju?

Pravilo: Za povedek nam služijo:

a) samostalniki, b) pridevniki ali posestni zaimki, c) glagoli. Namesto povednega pridevnika stoji včasih samostalniik s predlogom, ali pa samostalniik s pridevnikom v roditelniku. Samostalnikov in pridevnikov povedek se veže z osebkjom po vezilu.

Kateri glagoli nam služijo za vezilo? (Primeri § 3. oblikosl.)

Pravilo: Kadar pomenja pomožnik „biti“, da bistvuje osebek, takrat je „biti“ samostalen glagol ter se ne rabi za vezilo.

Kadar kak določen ali nedoločen številnik pravi osebek pomakne v roditelnik ter prevzame sam njegovo službo, takrat se jemlje glagolni povedek v srednjem spolu v rabo, pridevni pa sploh s pravim osebkjom prestopi v roditelnik.

83. naloga. (Primeri besodosloje § 29.)

Ta deček je rdečeličen. Nekateri človek je bistroumen. Ona-le deklica je črnooka. Ti si kratkoviden. Ta obleka je novomodna. Zajec je brzonog. Stari ljudje so pogostoma brezzobi. Žival je neumna. Stric je že prileten. Kotel je bakren. Senéne grablje so lesene. Prstan je zlat. Verižica je srebrna. Srajca je platnena. Miš ima vitko truplo. Noj ima hitre noge. Vrabec ima sivo-rjavkasto barvo. Krt ima gosto dlako. Postrv ima bliščeče luske. Stari Slovani so imeli pogansko vero.

a) Prenaredite pridevnikove povedke v samostalnike v roditelniku ali v samostalnike s predlogom!

b) Pri zadnjih 6 stavkih postavite namesto povedka in dopilnila samostalniik v roditelnik s pomožnim glagolom biti.

Glagol.

§ 68.

Koliko naklonov je pomneti? (§§ 12, 14.) Kako se izobrazuje velelnik? (§ 13.) Kako razni deležniki? (§§ 14., 25.) Kako se razdeljujejo glagoli po pomenu? Kako z ozirom na trpež dejanja? (§ 24.) Katere oblike se izobrazujejo iz sedanjikovega debela, katere iz nedoločnikovega? (§ 25.)

Vrste glagolov.

a) nes-e-m — nes-ti, peč-e-m — peč-i (pek-ti), bi-j-em — bi-ti.

b) dvig-nem — dvig-ni-ti (dvig-no-ti);

c) gori-m — gor-e-ti, molči-m — molč-a-ti, sliši-m — sliš-a-ti, beži-m — bež-a-ti;

d) hvali-m hval-i-ti;

e) dela-m — del-a-ti, or-je-m — or-a-ti, ber-e-m — br-a-ti, se-je-m — se-ja-ti;

f) kup-u-je-m — kup-ova-ti, kralj-u-je-m — kralj-eva-ti.

Pravilo: Po tem, kako se glagoli glasijo v nedoločniku, delimo jih na šest vrst. Samoglasnik ali zlog, ki veže koren z nedoločnikovo priponko **ti**, imenuje se vrstna spona. Glagolov koren z vrstno spono daje nedoločnikovo deblo.

a) Glagoli prve vrste pripenjajo priponko **ti** naravnost h korenu ter se končujejo v sedanjem času na **em**. Glagoli té vrste torej nimajo vrstne spona.

b) Glagoli druge vrste imajo vrstno spono **ni** (no), v sedanjiku **nem**.

c) Glagoli tretje vrste imajo vrstno spono **e**, za šumniki **a**, v sedanjiku **pa-im**.

d) Glagoli četrte vrste dobivajo vrstno spono **i**, v sedanjiku **im**.

e) Glagoli pete vrste dobivajo vrstno spovo **a**, v sedanjiku **am** ali **em**.

f) Glagoli šeste vrste dobivajo vrstno spono **ova** (za mehimi soglasniki **eva**), v sedanjiku **ujem**.

Povejte glagolom pod *a—f* nedoločnikovo in sedanjikovo deblo!

84. naloga. Boleti, častiti, čutiti, darovati, govoriti, greti, gristi, igrati, imenovati, jezdit, kazati, kopati, korakati, kreniti, kriti, kričati, ležati, liti, loviti, meriti, migniti, misliti, nagniti, orati, pasti, prati, pihnuti, piti, plavati, premišljevat, pričevati, reči, rediti, robiti, sedeti, streči, striči, svariti, točiti, tresti, trgati, trpeti, viseti, vladati, vprašati, ziniti, želeti.

a) Postavite té glagole v sedanjik! Povejte, katere vrste je vsak glagol!

b) Postavite zaznamenovane glagole v vse naklone!

c) Spregajte glagola: orjem, svarim!

d) Poiščite osebkove glagole!

e) Določite glagole v . . berilu po vrstnih sponah!

85. naloga. Snujte razširjene stavke z zaznamenovanimi glagoli 84. naloge!

Pravilo: Nesestavljeni glagoli druge vrste so navadno dovršniki, nesestavljeni glagoli ostalih vrst pa nedovršniki.

Opomnja. 1. Sledeči glagoli II. vrste so po izimku nedovršniki: cikniti, drgniti, gasniti, giniti, riniti, tekiniti, toniti, utegniti, veniti.

2. Dovršniki so naslednji glagoli I., IV. in V. vrste: dam, dèm, (denem), ležem, padem, rečem, sedem, sežem, vržem; — kupim, pičim, počim, pustim, ranim, rešim, skočim, stopim, storim, strelim, trčim; — končam, neham, jenjam, plačam, prodam, srečam.

86. naloga. Poiščite izmed glagolov 84. naloge dovršnike!

I. vrsta.

§ 69.

1. Pred-e-m — pres-ti (pred-ti), plet-e-m — ples-ti (nam. plet-ti);

2. nes-e-m — nes-ti, griz-e-m — gris-ti (za griz-ti);

3. greb-e-m — greb-s-ti; sop-e-m — sop-s-ti, plev-e-m — ple-ti;

4. peč-e-m (nam. pek-e-m) — peč-i, sež-e-m — seč-i (nam. seg-ti);

5. (o)-žm-e-m—ože-ti, pn-e-m—pe-ti (nam. pn-ti—napeti);

6. ml-m(e)l(j)-e-m, zr-e-m—zreti (nam. zr-ti);

7. zna-m — zna-ti, ve-je-m — ve-ti, kri-je-m — kri-ti, ču-je-m — čuti.

Pravilo: Glagoli I. vrste pritikajo nedoločnikovo priponko **ti** neposrednje enozložnim na soglasnik ali samoglasnik se končujočim korenem; zato se ta vrsta imenuje korenska.

Po korenskem končnem glasuje ta vrsta razdeljena na 7 razredov; koren se jim namreč končava na: 1. **d** ali **t**, 2. **s** ali **z**, 3. **b**, **p**, **v**, 4. **g** ali **k**, 5. **m** ali **n**, 6. **l** ali **r**, 7. kak samoglasnik.

Opomnja. Glagolom, katerim se deblo končava na **g** ali **k**, stapljata se ta glasnika s **t** v nedoločniku v **č**; v sedanjem času se pred **e** izpreminja **k** v **č**, **g** v **ž**. **D**, **t** in **z** v deblu prehajajo pred naklonilom **ti** v **s**; za **b** in **p** v deblu se pred **ti** vstavlja **s**.

Glagoli prvih treh razredov se spregajo po tem zgledu:

Koren: pred.

Sedanji čas. 1. oseba ednine: pred-e-m; 3. oseba množine: pred-ó (predejo).

Velelnik. 2. oseba ednine: pred-i; 1. oseba množine: pred-imo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. pred-é, II. pred-ó-č, a, e;
b) tvorno preteklega časa: I. pred-ši, II. pred-e-l, dla, o;

c) trpno preteklega časa: pred-e-n, ena, o.

Glagolnik. pred-en-je; nedoločnik: pres-ti; namerilnik: pres-t.

Glagoli 4. in 5. razreda se spregajo po zgledu korenov

pek in pn

takó:

Sedanji čas. 1. os. edn.: peč-e-m, pn-e-m; 3. os. mn.: pek-ó (peč-e-jo): pn-ó; (pn-e-jo).

- Velelnik. 2. os. edn.: pec-i, pn-i; 1. os. mn.: pec-i-mo, pn-i-mo.
- Deležniki. a) sedanjega časa: I. —, II. pek-ó-č, a, e, pn-é, pn-o-č, a, e;
b) tvorno pret. časa: I. (s)pek-ši, (raz)pen-ši, II. pek-e-l, kla, o, pé-l, a, o;
c) trpno pret. časa peč-e-n, éna, o, (raz) pé-t, a, o.
- Glagolnik. peč-e-n-je, (raz)pe-t-je; nedoločnik: peč-i, pe-ti; namenilnik: peč, pe-t.

Opomnja. Glagol mōg ima v sedanjiku r namesto ž; morem — mogó (morejo).

Glagoli 6. in 7. razreda se spregajo po zgledu korenov:

zr in kri

takó:

- Sedanji čas. 1. os. edn.: zr-e-m, kri-je-m; 3. os. mn.: zr-ó (zr-e-jo), kri-jó (kri-je-jo).
- Velelnik. 2. os. edn.: zr-i, kri-j; 1. os. mn.: zr-i-mo, kri-j-mo.
- Deležniki. a) sedanjega časa: I. zr-é, kri-j-é, II. zr-o-č, a, e, kri-j-o-č, a, e;
b) tvorno pret. časa: I. (o)zr-ši, (s)kri-vši, II. zr-l, a, o, kri-l, a, o;
c) trpno pret. časa: zr-t ali zr-e-n, a, o, kri-t, a, o.
- Glagolnik. (zr-t-je) zr-e-n-je, kri-t-je; nedoločnik: zre-ti, kri-ti, namenilnik: zre-t, kri-t.

87. naloga. Spregajte glagole: padem, pletem, grizem, dolbem, sopem, vržem, začnem, vzamem (velelnik: vzemi), žanjem, zaprem, žrem, pojem, vijem, čujem.

II. vrsta.

§ 70.

Glagoli II. vrste se spregajo po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: dvign.

Nedoločnikovo deblo: dvigni (dvigno).

Koren?

Sedanji čas. 1. os. edn.: dvign-e-m; 3. os. mn.: dvign-ó (dvign-e-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: dvign-i; 1. os. mn.: dvign-i-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. (ven-é), II. (ven-o-č);
b) tvorno pret. časa: I. dvigni-vši, II. dvigni-l, a, o;
c) trpno pret. časa: dvignj-e-n, ena, o.

Glagolnik. dvignj-en-je; nedoločnik: dvigni-ti (dvigno-ti);
namenilnik: dvigni-t (dvigno-t).

Opomnja. 1. Glagolom te vrste, ki pomenjajo káko stanje, ni navaden deležnik trpno pret. časa; zato ne pišite: zmrzenen, usehnen, ampak: zmrzel (človek), usehel (grm).

2. Pazite! Trpno pretekli deležnik se ne glasi: dvigno-n, ampak: dvignj-e-n.

88. naloga. Spregajte glagole: pahnem, piknem, poknem!

III. vrsta.

§ 71.

Glagoli III. vrste razpadajo na dva razreda. V prvi razred spadajo glagoli: štejem, smem, grejem, spejem, umém (imam). Ti se spregajo kakor glagoli I. vrste sedmega razreda; glagol imam se sprega takó:

Sedanji čas. Im-a-m — im-a-jo: velelnik: im-e-j — im-e-j-mo; deležnika sedanjega časa: imaje, imajoč: deležnika tvorno pret. časa: I. —, II. imel, a, o; deležnik trpno pret. časa: imet (ali imén), a, o; glagolnik: imetje (ali imenje); nedoločnik: imeti; namenilnik: imet.

Drugi razred obsega glagole, kateri imajo vrstno spono e (za šumniki a), v sedanjiku pa im.

Ti se spregajo takó:

Sedanjikovo deblo: želi.

Nedoločnikovo deblo: žele.

Koren?

Sedanji čas. 1. os. edn.: želi-m; 3. os. mn.: želé (želiyo).

Velelnik. 2. os. edn.: želi; 1. os. mn.: želimo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. želé, II. želè-č.
 b) tvorno pret. časa: I. (za)-žele-vši, II. želel.
 c) trpno pret. časa: žele-n.
 Glagolnik. žele-n-je; nedoločnik: žele-ti; namenilnik: žele-t.

Opomnje. 1. Glagol vidim, -eti se v velelniku nadomestuje z glagolom: gledam, -ati.

2. Glagol hočem-hoteti se sprega takó:

Sedanji čas. hočem, hočejo (hoté) ali čem, čejo (hté).

Velelnik. hoti, hotimo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. hoté (hté), II. hoteč, a, e, (hteč);
 b) tvorno pret. časa: I. — II. hotel, ela, o, (htel, a, o);
 c) trpno pret. časa: hoten, ena, o.

Glagolnik. hotenje; nedoločnik: hoteti; namenilnik: hotet.

Z nikalnico ne zrašča v nočem (nečem).

3. Bogateti, zeleneti, črneti, zardeti, rumeneti, otemneti, drveneti, ostekleti itd. so začenjalni glagoli, ter jim ne rabi trpno pret. deležnik; zató: ozelenel travnik, ogorelo lice.

89. naloga. Spregajte glagole: živim, trpim, vidim, ječim, tičim.

IV. vrsta.

§ 72.

Glagoli IV. vrste imajo vrstno spono i, v sedanjiku im.

Spregajo se po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: hvali.

Nedoločnikovo deblo: hvali.

Sedanji čas. 1. os. edn.: hvali-m; 2. os. mn.: hvali-jo (hvalé).

Velelnik. 2. os. edn.: hvali; 1. os. mn.: hvali-mo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. hvalé, II. hvalè-č;
 b) tvorno pr. časa: I. (po)hvali-vši, II. hvali-l, a, o;
 c) trpno pret. časa: hvalj-e-n, ena, o.

Glagolnik. hvalj-e-n-je; nedoločnik: hvali-ti; name-nilnik: hvali-t.

Opomnje. 1. Glagoli IV. vrste privzemajo za trpno pret. deležnik po odbitej nedoločnikovej končnici pritiklino **en, ena, o**; pri tem se jim izpreminja zadnji soglasnik sè sponinim **i**, in sicer; **di v j, ti v č, sti v šč, si v š, zi v ž, li in ni v lj in nj, ri**, če nima še družega soglasnika pred seboj, v **rj**; za ustniki **b, p, m**, v se vtika **lj** namesto sponinega **i**. Z goltnikom **j** in s šumniki zrašča sponin **i** popolnoma. N. pr.

sodi-ti	—	sodi-jen	—	soj-en	—	sojen,
omlati-ti	—	omlati-en	—	omlač-en	—	omlačen,
pusti-ti	—	pusti-en	—	pušč-en	—	puščen,
kosi-ti	—	kosi-en	—	koš-en	—	košen,
pokazi-ti	—	pokazi-en	—	pokaž-en	—	pokažen,
hvali-ti	—	hvali-en	—	hvalj-en	—	hvaljen,
rani-ti	—	rani-en	—	ranj-en	—	ranjen,
stvari-ti	—	stvari-en	—	stvarj-en	—	stvarjen,
svari-ti	—	svari-en	—	svarj-en	—	svarjen,
poostri-ti	—	poostri-en	—	poostr-en	—	poostren,
odobri-ti	—	odobri-en	—	odobr-en	—	odobren,
ljubi-ti	—	ljubi-en	—	ljubljen	—	ljubljen,
utopi-ti	—	utopi-en	—	utopljen	—	utopljen,
lomi-ti	—	lomi-en	—	lomljen	—	lomljen,
polovi-ti	—	polovi-en	—	polovljen	—	polovljen,
doji-ti	—	doji-en	—	dojen	—	dojen,
uči-ti	—	uči-en	—	učen	—	učen,
trešči-ti	—	trešči-en	—	trešč-en	—	treščen,
suši-ti	—	suši-en	—	sušen	—	sušen,
množi-ti	—	množi-en	—	množen	—	množen.

(Prim. glasoslovje § 5.)

2. Nekateri glagoli se upirajo tem pravilom; trpno pretekli deležnik glagolov: zapečatiti, izpriditi, zmotiti se glasi: zapečaten, izpriden, zmóten.

Kako se razločujejo glagoli II. in IV. vrste v trpno preteklem deležniku?

90. naloga. Spregajte glagole: raniti, učiti, stisniti!

V. vrsta.

§ 73.

Glagoli V. vrste imajo vrstno spono **a**, v sedanjiku **am** ali **em**; delé se na štiri razrede.

Prvi razred obsega glagole, ki ohranjajo **a** po vseh izpremembah; spregajo se po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: plava.

Nedoločnikovo deblo: plava.

SedANJI čas. 1. os. edn.: plava-m; 3. os. mn.: plava-jo.

Velelnik. os. edn.: plava-j; 1. os. mn.: plava-j-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: plavaje, II. plava-jo-č;
b) tvorno pret, časa: (pre)plava-vši, II. plava-l;
c) trpno pret. časa: plava-n, ana, o.

Glagolnik. plava-n-je; nedoločnik: plava-ti; namenilnik: plava-t.

Drugi razred obsega glagole, ki se v sedanjiku končavajo na **em**; spregajo se takó:

Sedanjikovo deblo: klici.

Nedoločnikovo deblo: klica.

SedANJI čas. 1. os. edn.: klič-e-m; 3. os. mn.: klič-ó (klič-e-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: klič-i; 1. os. mn.: klič-i-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. klič-é, klič-ó-č;
b) tvorno pret, časa: I. (po)klicavši, II. klica-l;
c) trpno pret. časa: klica-n, ana, o.

Glagolnik. klica-n-je; nedoločnik: klicati; namenilnik: klica-t.

Opomnja. Pred sedanjikovim **em** se deblo mnogovrstno izpreminja: 1. goltniki **k**, **g**, **h** in sikavci **c**, **z**, **s** prehajajo z **i** v sorodne šumnike **č**, **ž**, **š**, **sk** pa v **šč**; n. pr.

Jok-a-ti — joki-e-m — joč-em, klic-a-ti, klici-em — kličem, dih-a-ti — diš-em, pis-a-ti — piš-em, isk-a-ti — iščem.

2. Pred **em** prehaja **di** v **j**, **ti** pa v **č**; n. pr. glod-a-ti — glodi-em — gloj-em, met-a-ti — meti-em — meč-em.

3. Za ustniki **b, p, m, v** se pred **em** vtika **lj** namesto **i**;
n. pr. z**i**b-a-ti — zibi-em — ziblj-em, kop-a-ti — kop-lj-em,
drem-a-ti — drem-lj-em, dav-a-ti — dev-lj-em (navadno: devam).

4. V ta razred spadajo tudi glagoli: kl-a-ti — koli-em —
koljem, or-a-ti — ori-em — orjem, (po)sl-a-ti — (po)šljem, stl-a-ti —
steljem.

Opomnja. Glagoli tega razreda se pregibljejo tudi po
zgledu prvega razreda; vedno po zgledu „klicati“ se spregajo
zgoraj pod 4 imenovani glagoli, dalje glagoli, katerim se nedo-
ločnikovo deblo končava na **ca, za, sa** in glagoli: iskati, legati,
metati; n. pr. di**h-am** ali diš-em, jok-am ali joč-em, zib-am ali
ziblj-em.

Pravilo. Tretji razred obsega glagole:

Ber-e-m — bra-ti, per-e-m — pra-ti, žen-e-m — gna-ti,
zov-e-m — zva-ti, žg-e-m — žga-ti, tk-e-m (tka-m) — tka-ti.

Sedanjikovo deblo: per.

Nedoločnikovo deblo: pra.

Sedanji čas. 1. os. edn.: per-e-m; 3. os. mn.: per-ó (per-e-jo);

Velelnik. 2. os. edn.: per-i; 1. os. mn.: per-i-mo;

Deležniki. a) sedanjega časa: I. per-é, II. per-oč;

b) tvorno pret. časa: I. (o)pra-vši, II. pra-l;

c) trpno pret. časa: pra-n, ana, o.

Glagolnik. pra-n-je; nedoločnik: pra-ti; namenilnik:
pra-t.

Pravilo. Četrty razred obsega glagole, katerim se nedo-
ločnikovo deblo končava na **a**, sedanjikovo pa na samoglasnik:

n. pr. bljuva-ti — blju-je-m, kljuva-ti — klju-je-m, kova-ti —
ku-je-m, pljuva-ti — plju-je-m, rva-ti — ru-je-m, seja-ti — se-je-m,
sija-ti — si-je-m, smeja-ti se — sme-je-m se, trova-ti — tru-je-m,
ščuva-ti — šču-je-m.

Sedanjikovo deblo: ku.

Nedoločnikovo deblo: kova.

Sedanji čas. 1. os. edo.: ku-je-m,

2. os. mn.: ku-jó (ku-je-jo),

Velelnik.	2. os. edn.: ku-j,
	1. os. mn.: ku-j-mo.
Deležniki.	a) sedanjega časa: I. ku-j-é,
	II. ku-j-o-č;
	b) tvorno pret. „ I. (s-)ková-vši,
	II. kova-l;
	c) trpno „ „ kova-n, ana, o.
Glagolnik.	kovan-je; nedoločnik: kovati; namenilnik: kova-t.

Opomnja. 1. Glagol dajati se sprega v sedanjiku ali po 1. ali po 4. razredu te vrste; zató daja-m bolje da-je-m.

2. Poleg oblik: blju-je-m, klju-je-m itd. so navadne tudi: blju-va-m, klju-va-m itd.

91. naloga. Spregajte glagole: pitam, zibljem, žgem, sejem!

VI. vrsta.

§ 74.

Pravilo: Glagoli té vrste dobivajo vrstno spono ova (za mehкими soglasniki eva), v sedanjiku -ujem.

Sedanjikovo deblo: daru.

Nedoločnikovo deblo: darova.

Sedanji čas. 1. os. edn.: daru-je-m,
3. os. mn.: daru-jo (dar-u-je-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: daruj,
1. os. mn.: daru-j-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. daru-jé,
II. daru-jo-č;
b) tvorno pret. „ I. (po)darova-vši,
II. darova-l;
c) trpno „ „ darovan, ana, o.

Glagolnik. darova-u-je; nedoločnik: darova-ti; namenilnik: darova-t.

92. naloga. Spregajte glagole: prepisujem, plačujem, varujem, verujem!

Posebna sprega.

§ 75.

Glagoli: biti, iti, dati, jesti, vedeti imajo posebno sprego, in sicer:

Sedanji čas.

Ednina.

1. os. sem	gre-m, id-e-m	da-m	je-m	ve-m
2. " si	greš, id-e-š	da-š	je-š	ve-š
3. " je	gre, id-e	dá	jé	vé

Dvojina.

1. " sva, sve	gre-, ide-	da-	je-	ve-	{	va, ve
2. 3. " sta, ste	gresta, e, id-eta, e	das-	jes-	ves-		

Množina.

1. " smo	gre-, id-e-	da-	je-	ve-	{	mo
2. " ste	gre-ste, id-e-	das-	jes-	ves-		
3. " so	gre-dó, idó (id-e-jo)	da-dó (dadé)	je-dó	vedó.		

Veljeznik.

Ednina.

2. 3. " bodi	id-i	da-j	je-j	vedi
--------------	------	------	------	------

Dvojina.

1. os. bod-i-va, ve	id-i-	je-j-	ved-i-	va, ve
2. 3. " bod-i-ta, te	id-i-	je-j-	ved-i-	ta, te

Množina.

1. " bod-i-mo	id-i-	je-j-	ved-i-	mo
2. " bod-i-te	id-i-	je-j-	ved-i-	te

Deležnika sedanjega časa.

I. —	gred-é, id-é	jed-é	ved-é
II. bodoč, a, e	gred-o-č, id-o-č,	jed-o-č	ved-o-č

Deležniki preteklega časa.

I. bi-vši	(pri-)šed-ši	(po)jed-ši	(z)vede-vši
II. bi-l, a, o	šel, šla, šlo	jed-el, dla, o	ved-el, ela, o
trp. del. (pre)bi-t, a,	(na)id-en, [najd-en], ena, o	je-l, a, o	(iz-)ved-e-n

Glagolnik.

bi-tj-e	—	jed-e-n-je	ved-e-n-je
---------	---	------------	------------

Nedoločnik.

bi-ti	i-ti	jes-ti	vede-ti
-------	------	--------	---------

Namenilnik.

(izne)bi-t	—	jes-t	ved-e-t,
------------	---	-------	----------

Opomnja. 1. Sestavljenke s pomožnikom **biti**, namreč: dobiti, iznebiti, prebiti, zabiti se pregibljejo navadno po IV. vrsti, samo da se glagolu prebiti trpni deležnik glasi: prebit, a, o.

2. Glagolu **iti** se glasi prihodnjik: pojdem, pojdeš itd., ki ima tudi svoj pravilni velelnik: pojdi.

Druge sestavljenke: dojdem (doidem), izidem, najdem, pojdem, preidem, pridem, snidem se, zajdem ali zaidem — se ravnajo popolnoma po zgledu **iti**. Zató se jim glasi pretekli deležnik I.: došedši, izšedši, našedši, sešedši se itd.; in II.: došel, našel, pošel, prešel, sešel, zašel.

Razločujte pojdem in poidem! (Živež poide.)

3. Kadar se glagol **jém** sestavi s predlogom s, dobiva zaradi lažje izreke **n** nemesto **j**; snem — snesti — snedel.

4. V sestavah se glagolu **ved** velelnik poleg pravilnega **vedi** glasi tudi: **vej**; n. pr. zapovedi ali zapovej.

93. naloga. Spregajte glagole: dobiti, najti, sniti se, zvedeti.

Dovršni in nedovršni glagoli.

§ 76.

a) Stiskam — stisnem, sujem — sunem; nesem — odnesem, učim — naučim;

b) rečem — izrečem, kupim — nakupim;

c) strelim — streljam, požrem — požiram;

d) udárim — bijem, ujamem — lovim;

e) grem — hodim — hojevam, nesem — nosim — noševam.

Pravila: a) Iz nedovršnika se napravi dovršnik, ako se, kjer je mogoče, postavi v drugo vrsto, ali ako se v izvirnej obliki sestavi s predlogom.

b) Dovršnik ostane nedovršnik tudi po sestavi s predlogom.

c) Dovršnik dobí nedovršni pomen, ako se pomakne v višjo vrsto, da se na glasu okrepi ali da se podaljša.

d) Nekateri glagoli imajo posebne oblike za dovršni in za nedovršni pomen.

e) Nedovršniki so: 1. vršilni, ki znanijo sploh trpež dejanja; 2. opetovalni, ki kažejo večkratno dejanje; 3. ponavljalni, ki naznanjajo, da se opetovano dejanje zopet in navadno godi in pogosto ponavlja.

94. n a l o g a. Pretvorite sledeče glagole v dovršnike: vlečem, predem, vijem, grabim, sekam, slišim, kličem, trgam, berem, klečim, delam, lovim, pijem, jém, lomim, ženem, letím. N. pr. izvlečem, poklekнем.

95. n a l o g a. Pretvorite sledeče glagole v nedovršnike: izgovoriti, ogledati, ozreti, zmrzniti, skočiti, pehniti, pokriti, prekleti, pihnniti, vzdigniti, končati, plačati, prodati. N. pr. izgovarjati.

96. n a l o g a. Razločujte dovršnike od nedovršnikov: storiti, delati, udariti, ujeti, metati, obljubiti, reči, biti, obetati, govoriti, praviti, vreči, loviti.

97. n a l o g a. a) Postavite sledeče glagole v VI. vrsto: zadelati, poprašati, obrezati, napolniti, obiskati, izplačati, srečati, premagati, obdelati;

b) sledeče postavite v V. vrsto: iznesti, napojiti, ocediti, razvesti, požreti, prikloniti, užiti, naviti, ogreti, pihnniti, pehniti, odpustiti, sestti, odpreti, ošteti, umreti, napeti, mahniti, iztegniti, skleniti (sklepniti), ponoviti;

c) sledeče postavite v V. in VI. vrsto: vrnem, priporočim, premislim, okopljem.

Raba dovršnih in nedovršnih glagolov.

§ 77.

a) Cerkniško jezero se posuši vsako leto. Roka roko umije. — Ustavi se kmalu koló življenja. Jaz pojdem v Ljubljano. (Dolgo smo imeli lepo vreme); na enkrat nam oblak nebo skrije.

b) Hlapec obrača senó. — Vino razveseljuje človeku srce. Začnite se obuvati! Nehajte pisati! — Okno gre odpirat. — (Odpri okno!) Ne odpiraj okna!

a) **Dovršniki** v sedanjiku nam služijo:

1. kadar pripovedujemo, da se godí večkratno dejanje vsakokrat posebe, ali da je vsak čas enako veljavno, posebno v pregovorih;

2. kadar naznanjamo sè sedanjikovo obliko prihodnje dejanje, to pa zlasti pri glagolih, ki so sestavljeni s predlogom **po** ter pomenjajo kako premikanje;

3. poleg nedovršnikov, kadar káko preteklo dogodbo pomaknemo v sedanjost, da se nam bolj živo postavi pred oči.

b) **Nedovršniki** nam služijo:

1. kadar odgovarjamo vprašanju: **kaj delaš!**

2. kadar zaznamenujemo večkratno ali ponavljajoče se dejanje;

3. kadar je v stavku eden izmed glagolov: **jeti, začeti, pričeti, jenjati, nehati;**

4. za namenilnik po glagolih premikanja;

5. pri nikalnem velelniku.

98. naloga. Kaj hočeš delati danes popoldne? Danes hočemo še počivati. Ali se še niste izpočili od včerajšnjega pota? Solnce vsak dan priplava izza gôr. Počasi se daleč pride. Človek veliko pretrpí na svetu. Preoster nož se hitro skrha. Sladko spanje razpodí človeku tožne misli. V nedeljo pojdem v cerkev. Vse veselje v kratkem mine. Jaz te opomnim, ko bi tí pozabil. Bog plačuje in kaznuje. Žito jame polegati. Sadje je jelo dozorevati. Solnce vzhaja in zahaja. Žaba ni nehala napihovati se. Otroci so šli jagod nabirat. On se pride obuvat. Vzdigni to breme! Ne vzdiguj pretežkega bremena! Povej to povest materi. Ne pravi materi té povesti. Hlapci prijezdijo konje napajat. Deklice pripojejo na polje žet.

a) Poiščite dovršnike in nedovršnike ter povejte pri vsakem, za kaj se rabi.

b) Storite prav tako pri glagolih v . . . berilu!

Velelnik.

§ 78.

Mladi starega spoštuj! Dete, ne se bati! Danes mi ne boš delal. Lice naj bo živo ogledalo tvojih misli.

Pravilo: Velelnik se nadomestuje:

1. z nedoločnikom, 2. s prihodnjim časom, 3. z želelnikom, da se povelje izreče v prijaznejšoj in manj osornej obliki.

99. naloga. Namestujte velelnike z drugimi oblikami: Bratec, ne jokaj se! Ubogaj me! Nikdar ne obkladajte šibkih otrok s težkim delom! Ne prisegajte po krivem! Ne nosi zamere v svojem srcu! Bog obvaruj naša polja pogubne toče! Zdravi ostanite!

Trpna oblika.

§ 79.

Katera oblika je trpna?

Pravilo: a) Trpno obliko nadomestujemo najraje z glagoli tvorne oblike, zlasti takrat, kadar imenujemo osebek, ki kaj dela in katerega dejanje prehaja na kak predmet.

b) Kadar pa naznanjamo, da osebek ne dela sam, marveč da neko tuje dejanje tako rekoč trpi, pa ne imenujemo osebe ali reči, od katere izhaja to dejanje, tedaj umerimo glagolu trpni pomen.

Samo prehodne glagole moremo devati v trpno obliko; to pa:

1. če se jim pridene povratni zaimek *se*,

2. če se trpno preteklemu deležniku dodá pomožnik „biti“.

100. naloga. Dekla peče kruh. Vinogradnik sadí trto. Kmetič znaša snopje na ramah. Deček jé kruh. Danes plešejo svatje. Nekemu kmetu je tat po noči ukradel najboljšega konja. Gospodar seje zrnjiče s pestjo. Ljudjé molijo v cerkvi.

a) Izpremenite té stavke v trpne s pomočjo povratnega zaimka! (Osebek tvornega stavka izpuščajte!)

b) Postavite trpne stavke v pretekli in prihodnji čas!

101. naloga. a) Snujte stavke v sedanjem, preteklem in prihodnjem času s temi deležniki:

klican, vabljen, tepen.

b) Poiščite iz 80. in 81. naloge stavkov v trpnej obliki.

c) Dopolnilo.

§ 80.

Kaj je dopolnilo? Kateri govorni razpoli se rabijo za dopolnilo? V katerih sklonih utegne biti dopolnilo?

a) Vadi se pisati (pisanja)! Sila učí moliti (molitev).

b) Dete še ne more hoditi. Ali mi utegnete pokazati pot? Ali smem skakati po travniku? Tega oblačila nočem nositi. Jaz moram delati. Daj se poučiti očetu.

Pravilo: a) Za dopolnilo nam rabi tudi nedoločnik.

b) Kadar pa je nedoločnik v zvezi z glagolom morem ali utegnem, smem, hočem (nočem), moram, dam, tedaj nedoločnik ni dopolnilo, marveč povedek, óni glagoli pa vezila.

102. naloga. Gospodu kaže molčati. Pes pomaga lovcu loviti. Dal sem si napraviti novo suknjo. Slišim zvoniti. Hišo mora zidati mož. Zemlja ne more več popiti obilne vode. Popotnik ne vé, kam se obrniti. Strahov se bati je nespametno. Ne utegnem nikamor iti. Ne dovoli bolniku jesti težkih jedil. Razumeti resnice božje je dar božji. Lenuh noče delati. Upam se nekaj počiti. Ne daj se zapeljati v slabo društvo. Sram te bodi postopati brez dela! Brez dela postopati je vsacemu sramota. Spartanci so znali z malo besedami mnogo povedati. Spartanci se niso smeli razvaditi z nasladnimi jedili.

Poiščite nedoločnike:

a) ki so osebkí, b) povedki, c) dopolnila.

d) e) Prilastki in določila.

§ 81.

Kateri govorni razpoli služijo v prilastke? Kolikero določil je razločevati? S katerimi besednimi plemeni se izrazujejo?

103. naloga. a) Izpišite prilastke iz 103. naloge!

b) Razločujte v 45. in 46. nalogi dopolnila od določil.

Besedni red v golem in v razširjenem stavku.

§ 82.

a) Jabolko visi. Razvada je bolezen. Vriskam. Daj mi kruha!

b) Učitelj hvali učenca. Očetov blagoslov zida otrokom hiše. Smrt ozdravi človeka vseh bolečin.

c) Materina beseda je pravo zrcalo vsakega ljudstva. Otroci naj bodo podpora staršem (staršev). Ljubezen do očetnjave je Avstrijancu dika.

d) Ti si ga poslušal. On ga je poslušal.

e) Dobro mu je. Je li to resnica?

f) Deček ne piše lepo. To ne bi bilo prav.

g) Popotniki smo na zemlji. Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.

Pravilo: Vrsta ali red, po katerem se vrste besede v stavku, imenuje se besedni red ali besedosledje.

a) Osebek stoji navadno na prvem mestu, povedek pa na drugem; vezilo ali kopula se deva med osebek in povedek. Kadar je osebek skrit v glagolu, stopi glagolov povedek na prvo mesto.

b) Dopolnila se devajo za tisto besedo, katerej so dodana v dopolnjevanje; dajalnikovo dopolnilo stoji pred tožilnikovim, tožilnikovo pred roditeljskim.

c) Pridevniki prilastki stojé pred svojim imenom, samostalniki pa za njim.

d) Krajša breznaglasna oblika osebnih zaimkov (me te, se, ga, je, mi itd.) stoji sploh med pomožnikom in glagolom ali med osebkom in povedkom; samo sedanjиков pomožnik 3. edninske osebe je in pa oblike **bom**, **boš**, **bo** imajo breznaglasne osebne zaimke vedno **pred** seboj.

e) Breznaglasnice (sem, si, je itd., bom, boš itd., čem, češ itd.), besedica **bi** in krajše oblike osebnega zaimka ne začnajo stavka; glagol **sem** stoji na prvem mestu le takrat, kadar mu sledi vprašalni **li** ali kadar ni pomožnik.

f) Nikalnica ne stoji vselej pred svojim glagolom ter odrine načinovno določilo za glagol; kadar se snide z besedico **bi**, stopi navadno pred njo.

g) Kadar se glavna misel ne opira na osebek, ampak na kateri drug stavkov člen, stopi ta na prvo mesto.

C. Zloženi stavki.

§ 83.

Smrt kosí. Smrt kosí vse od kraja. — Smrt ne pokosí le starosti, ampak smrt postreli tudi mladino. Smrt kosí, a nikdar ne izbira. Lažnivcu nikdo ne verjame; vrhu tega se lažniva usta tudi studijo Bogu. Kdor laže, temu nikdo ne verjame. Pomlad je lep čas, katerega ima vsak rad zato, ker nam prinaša mnogo veselja.

Pravila: Stavki so ali enoviti (prosti), ali zloženi; enoviti stavki so ali goli ali razširjeni.

Zložen stavek je sestavljen iz dveh ali več enovitih stavkov, ki so zvezani v eno celoto. Stavek, ki sestoji samo iz dveh stavkov, je enovito zložen stavek.

Deli zloženih stavkov so ali glavni (samostalni), ali pa glavni z zavisnimi (stranskimi) stavki.

Glavni stavek pa je vsak stavek, kateri sam ob sebi dopoveduje celo misel, ter je sam ob sebi razumljiv.

Zavisni stavek je pa tak stavek, kateri samo z glavnim stavkom vred izrekuje celo misel.

V eno celoto zbrani stavki se morajo gledé obsežka strinjati; stavki zeló drugačnih misli se ne morejo zlagati.

104. n a l o g a. Kopriva ne pozebe. Sloga je od Boga. Vrana vrani ne izkljuje oči. Kokoš vse razbrska; enako dela zapravljevka. Jabolko ne pade daleč od jablane. Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti. Sreča je opotočna. Kdor dolgo izbira, (ta) dobí izbirek. Pomislite, da je minljivo vse na svetu. Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.

a) Razločujte, so li ti stavki enoviti, ali zloženi!

b) Poiščite v zloženih stavkih glavne stavke!

1. *Enovito zložen stavek.*

a) **Priredje.**

§ 84.

Človek obrača, Bog obrne. Steblo se posuši, in zrno dozori. Niti bodi méd, niti bodi jéd (strup)! Bog ne gleda besed, ampak on gleda srcé. Vsa telesa so težka; zató pada tudi najdrobnejši prah k tlom.

Pravilo: Zložen stavek, ki sestoji iz samih glavnih stavkov, je priredno zložen stavek ali priredje. Iz dveh glavnih stavkov sestoječe priredje se imenuje enovito priredje.

Glavna stavka se ali brez veznika postavita drug poleg drugzega, ali pa ju veže kak veznik.

Razmerje med glavnima stavkoma je trojno: ali sta sorodnega, ali protivnega pomena, ali pa izreka eden vzrok veljavnosti drugzega.

Priredje je torej ali vezalno, protivno ali sklepalno zloženo.

Vezalno priredje.

§ 85.

Vezalno priredje se združuje ali brez vezi, ali po teh veznikih: in (i), (pa) in pa, ter, tudi, ali, ne le-ampak tudi, ne samo-ampak tudi, ne le- temuč tudi; ne-ne, ni-ni, niti-niti, tako-kakor, potém, potlej, nato, ~~v tem~~, vrhu tega, napósled, zdaj-zdaj, nekaj-nekaj, nekoliko-nekoliko, včasih-včasih, namreč, zlasti, posebno (sosebno, osobito).

Stavka vezalnega priredja se ločita drug od drugega z vejico; če sta daljša, deva se med nju podpiče.

O p o m n j a.

1. Pred veznikom in in pri vseh podvojenih veznikih stoji tudi med daljšima stavkoma samo vejica.

2. Kateri vezalni vezniki se rabijo tudi za prislove?

105. n a l o g a.

Zvežite sledeče enovite stavke po dva in dva v enovita priredja:

Dežuje. Solnce sije (zdaj-zdaj). — Ne prevzemi se v sreči! Ne ponižuj se v nesreči! (Niti-niti). — Naša zemlja ima podobo krogle. Druga nebesna telesa so okrogla (tudi). — Mraz me trese. Vročina me kuha (včasih-včasih). — Prepelica se hrani sè semenjem. Črvi so ji po godu (ne le- ampak tudi). — Raca je plavarica. Trije prednji prsti so zvezani s plavno pečico (namreč). — Krompir je kruh ubožcem. Gospoda ga rada jé (tudi).

Protivno priredje.

§ 86.

Duša je neumrljiva, telo pa je umrljivo. Zajec še dosti dobro voha; samo vid mu nič kaj posebno ne služi.

Protivno priredje se združuje ali brez vezi, ali po teh le veznikih: a (ali), pa, pak, todà, le, samo, vendar, ne-ampak, ne-nego, ne-temveč, ali-ali, sicer, drugače, ináče.

Stavka protivnega priredja se ločita drug od drugega z vejico; kadar sta daljša, deva se med nju podpičje.

Opomnja. Veznik **ali** je protiven, če se dá zameniti z **a**, vezalen pa, ako se more zameniti z **in**.

106. naloga. Zvežite sledeče enovite stavke v enovita priredja.

Volja je dobra. Meso je slabo (a). — Žetev je velika. Delavcev je malo (a). — On dela. Ti roke križem držiš (pa). — Vse na svetu se stara. Narod vedno živi (le). Vse nas zapusti v smrti. Dobra dela gredó z nami (samo). — Bog ne gleda besed. On gleda srcé (ampak). — Ne hodi med slabe tovariše! Drži se pridnih (temveč)! — Dolgo sem te opominjal. Zastonj je bila vsaka beseda (vendar). — Grmí. Zemlja se trese (ali-ali). Hitro ubogaj! Šiba bode pela (sicer). — Poboljšaj se! Iz tebe ne bode prida (drugače).

Sklepavno priredje.

§ 87.

Varujmo se grehov; grehu hodi kazen za petami. Ob hudej uri ni voziti se hitro; kajti za vetrom rad potegne blisk.

Sklepavno priredje se združuje ali brez

vezi, ali po teh le veznikih: zakaj, kajti, zató, zatorej, zaradi tega (zategadelj), vsled tega, tedaj, saj.

Stavka sklepalnega priredja se ločita s podpičjem.

Veznikom, ki vežejo glavne stavke v priredja, pravimo priredni vezniki (§ 65). Kateri so?

107. naloga. Zvežite sledeče stavke v priredja: Oči so božji dar. Oči moramo skrbno varovati (zató). — Kanja ráda preží na miši. Po nekaterih krajih pravijo kanji mišúr (záradi tega). — Zrak se v prav velikej daljavi vidi višnjev. Nebo je višnjevo (vsled tega). — Čestokrat nastane iz iskrice silen požar. Z ognjem je previdno ravnati (torej). — Z barometrom merimo le zračni tlak. Vremenik ni zanesljiv vremenski prerok (zato). — Počakaj! Nisi voda (saj). — Delajte pokoro! Ura smrti ni znana (zakaj).

108. naloga. Z vodo si kuhamo jedila; voda nas tudi ozdravlja mnogih bolezni. Sava se izteka v Donavo; Soča pa se izliva v jadransko morje. Pes se zbudi pri najmanjšem šumu; kajti njegovo spanje je lahko. Glavno svojstvo vsakega psa je zvestoba; zaradi tega je pes človeku med vsemi živalmi najljubši tovariš. Prasič je sicer nesnažen; vendar je njegova korist prav velika. Na najvišjih gorstvih ne raste niti drevje, niti ne more ondi živeti nobena žival. Miši so škodljive; zatorej jim nastavljamó pasti. Hudobni beží, pravični pa je neprestrašen. Puranom je všeč vsaka ~~li~~čja; najbolj jim ugaja mendà koruza. Lep je božji svet, gora mu je cvet. Votlo v turnu klenka bron, smrtno pesem poje zvon. Priden človek ima kruha; glad mori samo lenuha. Povsod je božja zemlja; ali dom je vsakemu najmilejši. Duša naša ne umrje; ona bo vekomaj živela.

a) Razločujte vezalna, protivna in sklepalna priredja!

b) Razložite glavne stavke po stavkovih členih, a povejte najprej pri vsakem, je li gol ali razširjen!

b) Podredje.

§ 88.

a) Prosivec nosi zlata usta. Kdor prosi, (ta) zlata usta nosi.

b) Bog nam pomaga. Bog je (tisti), ki nam pomaga.

c) Zvesto izpolni obljubo. Zvesto izpolni (to), kar si obljubil.

d) Pognojena njiva je plodovita. Njiva, ki se je pognojila, je plodovita.

e) Po storjenem delu počivaj! Kadar si delo storil, počivaj!

Pravilo: Zložen stavek, ki sestoji iz glavnega in zavisnega stavka, imenuje se (enovito) podredje.

Zavisnik stoji pred glavnim stavkom ali za njim ter se od njega loči z vejico. Kadar pa stoji sredi glavnega stavka, ima vejico pred seboj in za seboj.

Zavisnike vežejo z glavnimi stavki:

1. oziralni zaimki, 2. vprašalni prislovi. 3. podredbeni vezniki: kjer, kjer koli, kamor, koder; — kadar, ko, dokler, odkar, preden, kakor hitro, — kakor, kakor — tako, kolikor — toliko, nego, čim-tem, ker, če, ako, da, samo, da, da-si, če tudi (§ 65).

Z zavisnim stavkom nadomestujemo člene glavnega stavka; zato razločujemo osebkeve, povedkove, dopolnilove, prilastkove in prislovne zavisnike.

Ponavljajte nauk o oziralnih zaimkih!

109. naloga. Kdor ne napreduje, ta zaostaja. Kar se naučimo v mladosti, to najlože pomnimo. Kdor prime za smolo, osmoli se. Zdravi ne vé, kako je bogat. Ne pozabi dobrote, katero ti je kdo izkazal. Kadar pije ena gos, pijó tudi druge. Čim više kdo stoji, tem niže more pasti. Domovina je kraj, kjer je tekla naša zibel. Kdor je v malem zvest, njemu se dá veliko v pest. Dokazano je že zdavnaj, da je zemlja okrogla. Ako hočemo veliko let šteti, moramo od mladih nog zmerno živeti. Tudi sovražnika je treba poslušati, kadar govori resnico. Kdor noče, kmalu najde izgovor. Železo je treba kovati, dokler je bélo. Komur prerano zvoní, tisti še dolgo živí. Tóliko si mora vsak človek usta odpreti, kolikor si upa požreti. Vsak vé, kje ga črevelj žuli.

a) Poiščite najprej glavne stavke, potem pa zavisnike!

b) Poiščite besede, ki vežejo glavne stavke z zavisniki, ter povejte, so li podredni vezniki, oziralni zaimki ali pa prislovi.

110. naloga. 1. Kadar žalost do vrha prikipí, že veselje se glasi. 2. Čas hití, bliže prihaja polnočna ura. 3. Zopet se vrata odpró, in taisti starček stopi v izbo. 4. Da se resnica prav spozna, treba je čuti oba zvoná. 5. Kdor na zadnje pride, ta dobí kosti. 6. Kjer je obilnost, tam je presilnost. 7. Starček svarí plesavce; ginljive so bile njegove besede. 8. Čast je ledena gaz, ki hitro zvedení. 9. Gorjé vam bode, ako moram pipo odpreti. 10. Teh besed še ni izgovoril, in vsi zaženo krehot. 11. Dobro vemo, da se šališ. 12. Česar oko ne zagleda, to srcu ne preseda. 13. Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad. 14. Kakor hitro je ura polnoči odbila, nastane hipoma strašen vihar. 15. Grom, kakor bi se svet podiral, brumí trumi divjih plesavcev na ušesa. 16. Druhal nesrečnih veseljakov beží na višine; a deroči valovi jih hitro dohité. 17. Ni ga bilo nobenega, ki bi ne bil žalostno poginil. 18. Drugo jutro potihne vihar; vendar voda je vedno naraščala. 19. Ta voda, katerej se pravi Vrbsko jezero (pri Celovcu), ostala je do današnjega dne. 20. Smrt vse omaja, nje kosa kosí od kraja.

Razločujte priredja od podredij!

Osebkovi zavisniki.

§ 89.

Kdor za smolo prime, (ta) se osmolí. Dobro živeči dolgo živí. Dolgo živí, kateri dobro živí. Dobro se samo hvali. Kar je dobro, (to) se samo hvali. Izpolnjevanje božjih zapovedi je prava pot do Boga. To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo zapovedi božje.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo osebek glavnega stavka, imenujejo se osebkovi. Osebkovi zavisnik odgovarja vprašanju: kdo? ali kaj?

Z glavnim stavkom ga vežejo:

1. oziralni zaimki (kdor, kar, kateri, ki);
2. kateri podredni veznik, najčesče da.

V glavnem stavku stoji pogostoma ali se pa more v mislih dodati kak kazalnik. Včasih se dá osebkov zavisnik zopet izpremeniti v osebek glavnega stavka. Stavkom, katere veže kak oziralni zaimek, pravimo tudi oziralni.

Opomnja. Včasih se ozira oziralnik kar na ves glavni stavek. N. pr. Prijatelj me je obiskal, kar me je zelo veselilo. Taki stavki so nepravi oziralni stavki.

111. naloga. Delavec zasluži plačilo. Miroljubni se ogiblje prepira. Pogumni zmaga. Slepec ne more slepca voditi. Škoda izmodri človeka. Otrokom se spodobi vljudnost. Lenuh sam sebi čas krade. Malopriden gospodar čredi vodo kalí. Dobrotnik ubogim je Bogu mil. Okroglost naše zemlje je že dolgo znana.

a) Pretvorite te enovite stavke v podredja z osebkovimi zavisniki!

b) Poiščite osebkove zavisnike v ^{109.} ~~110.~~ in ¹¹⁰ ~~111.~~ nalogi!

112. naloga. On mnogo potrebuje. On nikoli ni srečen. — On ljubi resnico. On resnici ne maši ušes. — Ni se storilo. Ni se zvedelo. — On hoče iti na Dunaj. On naj pustí trebuh zunaj. — On dolgo izbira. On dobí izbirek. — Kača ga je pičila. On se boji zvite vrvi. — On skriva ukradeno blago. On je tudi tatvine deležen. — On se boji trna. On ne bode natrgal rož. — On hoče visoko priti. On mora trden v glavi biti. — On ni z menoj. On je zoper mene. — Solnce stoji. To je gotovo.

Izpremenite te enovite stavke v podredja z osebkovimi zavisniki!

N. pr. Kdor mnogo potrebuje, ta nikoli ni srečen.

Povedkovi stavki.

§ 90.

Bog nam pomaga. Bog je, ki nam pomaga. Lažnik resnico zavija. Lažnik je, kdor resnico zavija.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo povedek glavnega stavka, imenujejo se povedkovi.

113. naloga. Razširite sledeče stavke v podredja s povedkovimi zavisniki: Ti si njegov rešitelj. On je njen varuh. Bog je stvarnik vsega svetá. Ptiči pokončujejo gosence. Vejnati rogovi dičijo jelena.

Dopolnilovi stavki.

§ 91.

Zvesto izpolni obljubo! Zvesto izpolni, kar si obljubil. Ne veruj prilizovavcem. Ne veruj (tem), kateri se ti prilizujejo. Vsak človek si želi zdravja. Vsak človek si želi, da bi bil zdrav.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo dopolnilo glavnega stavka, imenujejo se dopolnilovi ter odgovarjajo vprašanjem: koga? kaj? komu? čemu? česa?

Z glavnimi stavki se vežejo:

1. po oziralnih zaimkih,
2. po podrednih veznikih, najčesče po vezniku **da**.

V glavnem stavku stoji ali se more v mislih dodati kak kazalnik.

Včasih se dá dopolnilov zavisnik izpremeniti v dopolnilo glavnega stavka.

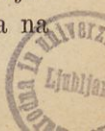
114. naloga. Jezus je prej napovedal, da vstane od mrtvih*. Kogar Bog ljubi, tega kaznuje. Povej mi, kar ti je sosed pravil. Naj čuje zemlja in nebo, kar pobratimi pojó*. Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja*. Smrt ozdravi, kar boli*. Kar sem kupil, to bodem lupil*. Pomislite, da so minljive vse posvetne stvari*. Pomni, da smrtna žetev vsak dan bolj dozoreva. Pomisli človek, da si sad prahú. Greh je kriv, da človek pozabi na Boga. Ubogljivi rad storí, kar se mu zapové*. Kdor je pameten, temu se smili tudi živina*. Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaje.

a) Poiščite dopolnilove stavke!

Pazite, da bodete prav popraševali?

b) Pretvorite zavisnike zaznamenovanih* stavkov v dopolnila!

115. naloga. Pokopljimo mrličé! Daj vsakemu svoje! Strezi bolniku! Ubogemu rad pomagam. Lenuh se zanaša na

podporo drugih. Uživajmo božje darove! Vsejano zabranajmo! Verujemo v življenje po smrti. O minljivosti vsega posvetnega se vsak dan bolje prepričujemo. Usmili se prosečega! Varoval sem se prehlajenja.

Pretvorite dopolnila v zavisne stavke!

Zavisni vprašalni stavki.

§ 92.

Kdo je ustvaril svet? Vem, kdo je ustvaril svet. Kaj se je zgodilo? Ne vem, kaj se je zgodilo. Koliko let si star? Povedal sem ti, koliko let sem star.

Pravilo: Kadar vprašalni stavek zavisí od glavnega, izgubi svoj vprašalni značaj; zató tudi nima vprašaja (?) za seboj.

Dobesedni govor.

§ 93.

Solon je rekel Krezu: „Nikdo se pred smrtjo ne more srečen imenovati.“ —

„Nikdo se pred smrtjo ne more srečen imenovati,“ rekel je Solon Krezu. —

„Nikdo,“ rekel je Solon Krezu, „ne more se pred smrtjo srečen imenovati.“ —

Solon je rekel Krezu, da se nikdo ne more pred smrtjo srečen imenovati. —

Oče je rekel sinu: „Bodi priden!“

Oče je rekel sinu, naj bode priden.

Kak pregovor, kak stavek iz katere knjige, ali kar je kdo rekel, lahko povemo naravnost, od besede do besede ter to zaznamenujemo z narekovajem („ “).

Dobesedni (navodni) stavek je zavisen od uvodnega stavka. Kadar ta stoji pred dobesednim, loči ju dvopičje (:); če pa stoji sredi ali na koncu dobesednega govora, loči ju le vejica.

Kadar pa tega, kar je kdo govoril, ne ponavljamo od besede do besede, tedaj se tak govor odločuje od uvodnega stavka samo z vejico.

Velelni dobesedni stavki se takrat izpreminjajo v želelne, prva in druga oseba pa se prestavlja v tretjo.

Zavisni vprašalni in dobesedni stavki se prištevajo dopolnilom.

116. naloga. Pregovor pravi: „Kar te ne peče, ne gasi.“ Pesnik opominja: „Jezik očistite peg.“ Ludovik vpraša Friderika: „Prijetelj, ali hočeš biti prost?“ Filipovič je poročal cesarju: „Bosna se klanja Vašemu Veličanstvu!“

a) Postavite uvodne stavke po dobesednih!

b) Postavite jih sredi dobesednih!

c) Zapišite dobesedne stavke v navadnem govoru!

d) Zapišite dobesedne stavke v 45. berilu 3. čitanke (stran 42. Cesar to videvši — pognati) v navadnem govoru.

117. naloga. 1. On ni bil rad to, kar je bil njegov oče. 2. Kar priprosiš, brez skrbi nosiš. 3. Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica. 4. Ne veste vi, dolinarji, kako prijetno je po leti v gorah. 5. Kar je v srcu, to je tudi na jeziku. 6. Vino je za priletne ljudi to, kar je mleko za otroke. 7. Kar si človek naprti, to nosi do smrti. 8. Česar se človek v mladosti uči, to ga pogosto na starost redí. 9. Kdo je, ki tam na hribu stoji? 10. Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni. 11. Kdor je v malem zvest, temu se dá veliko v pest. 12. Bog že vé, zakaj kozi rog odbije. 13. Ni vse zlato, kar se sveti. 14. Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje. 15. Naj se od ust do ust razlega, kar tu med nami vsak prisega. 16. Jaz nimam, kamor bi glavo položil. 17. Starček postane pogosto to, kar je bil nekdaj. 18. Danes smo se učili, zakaj se vzdiguje živo srebro v barometru. 19. Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti. 20. Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.

a) Poiščite najprej osebkove, potem povedkove, na zadnje dopolnilove stavke!

b) Določite glagole po vrstah, v katere spadajo.

118. naloga. Pregovor pravi, da potrpljenje železne duri prebije. Kristus uči, da naj ljubimo bližnjega kakor sami sebe. Leonida je odgovoril Kserksu, da naj sam pride po orožje. Cesar Franc je rekel, da je pravičnost temelj državam. Popotnik je vprašal dečka, kje je pot v bližnjo vas. Belizar je vprašal

mladeniča, ali sije solnce tudi po Carigradu. Ta mu je odgovoril, da se svetijo vse strehe od solnca. Mladenič vpraša, zakaj se Belizar obrača po nehvaležnem mestu. Ta pa pravi, da bode vedno ljubil materino deželo.

Pretvorite zavisnike v dobesedne stavke!

Prilastkovi stavki.

§ 94.

Katere besede se pojasnjujejo po prilastkih? Pridni delavec je vreden plačila. Delavec, kateri je pridni, je vreden plačila. Ni vsevedočega človeka. Ni človeka, da (ki) bi vse vedel. Gnojišče pod kapom je prava potrata. Gnojišče, katero je pod kapom, je prava potrata. Bog je dal Mojzesu zapoved, naj odpelje Izraelce v Egipet.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo prilastek glavnega stavka, imenujejo se prilastkovi; odgovarjajo pa vprašanjem: kateri? kakšen? čigav?

Inače velja tudi o njih, kar smo povedali o osebkovih in dopolnilovih.

119. naloga. Vodi, — iz zemlje izvira, pravimo studenec. Dela, — danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri. Blagor mu, — je zvest resnici. Otrok, — starši so umrli, je sirota. Vsak človek ljubi kraj, — je njegova zibel tekla. Radi volimo poklic, — imamo veselje. Upanje, — se bode na onem svetu vsakemu plačalo po svojih delih, tolaži nedolžno trpečega. Popotnik se je držal poti, — sem mu bil pokazal. Tesna je pot, — pelje v življenje. Čebela ima želo, — pika.

Postavite namesto črtic primerne oziralne zaimke ali pa podredne veznike!

120. naloga. Pretvorite prilastke v prilastkove stavke: Pridnemu človeku pomaga Bog. Leteča muha ne pika. Ozébla noga srbí. Gnojena njiva je plodovita. Ne zabim materinega jezika. Bogastvo iz odrtije se razbije. Pot skozi življenje je kratka. Cesta skozi gozd je senčna. Pare iz mlak so zdravju škodljive. Človeku brez vere ní verjeti.

Prislovni stavki.

§ 95.

- a) Kjer je obilnost, tam je presilnost.
- b) Trgaj hruške, kadar so zrele.
- c) Kakor pozdravljaš, tako se ti ozdravlja.
- d) Ves se tresem, ker sem se prestrašil.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo prislovno določilo glavnega stavka, imenujejo se prislovni; z glavnimi stavki jih vežejo podredni vezniki.

Prislovni zavisniki so četverni: a) krajevni, b) časovni, c) načinovni, d) vzročni.

121. naloga. Pretvorite prislovna določila sledečih stavkov v zavisnike:

Ob solnčnem vzhodu se vzbuja vse stvarjenje. Zemlja poka od velike vročine. Govóri razumljivo! Sodnika hvalijo zaradi njegove pravičnosti. V bolezni se nam pokaže vrednost zdravja. Oče pije slatino vsled zdravnikovega opomina. Jeseni zapušča pastir planine. Marsikatera bolezen pride po prehlajenju. Med naukom sedite tiho! Med dobrimi ljudmi živi marsikateri hudobnež. Ob lakoti gre bolezen rada po ljudeh.

Krajevni stavki.

§ 96.

Kjer je obilnost, tam je presilnost. Vsaka ptica leti rada tja, kjer se je izvalila. Koder smrtna kosa kosí, ni prava sreče.

Krajevni zavisniki namestujejo krajevno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanjem: kje? kam? kod?

Z glavnim stavkom jih vežejo podredni vezniki: kjer, kjer koli, kamor, koder; v glavnem stavku jim po navadi odgovarjajo prislovi: tu, tam, tja, tod.

Opomnja. Razločujte stavka: Domovina je kraj, kjer je naša zibel tekla (prilastkov) — in domovina je tam, kjer je naša zibel tekla.

Pazite! Kadar se v glavni stavek ne dá vstaviti eden izmed prislovov: tu, tam, tja, tod, — takrat zavisnik ni krajeven.

122. naloga. Zvežite pod isto številko stoječe stavke v podredja s krajevnimi zavisniki:

1. Laž kósi. Laž ne večérja. 2. Ne kopaj se! Globoko je. 3. Kuga razsaja. Smrt raja. 4. Ni tožnika. Ni sodnika. 5. Mrhovina leži. Orli se zbirajo. 6. Cesar izgubi pravico. Ničesa ni. 7. Trava ni več zelenela. Kopito hunskega konja je udarilo. 8. Mirni Slovani so se naselili. Povsod so veselega srca obdelovali polje. 9. Osel leži. Osel pustí dlako. 10. Luč ne more goreti. Človek ne more živeti.

Časovni stavki.

§ 97.

Ko mraz pritisne, gre medved spat. Kadar greš volku naproti, pokliči psa sè seboj. Dokler ti sreča cvete, imaš dosti prijateljev.

Časovni zavisniki namestujejo časovno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanju kdaj? (kolikokrat? koliko časa?)

Z glavnim stavkom jih vežejo podredni vezniki: kadar, ko, dokler, odkar, preden, kakor hitro; v glavnem stavku stoji ali se lahko v mislih dodaje časovni prislov (tedaj, takrat itd.).

123. naloga. Zvežite stavke pod isto številko stoječe v podredja s časovnimi zavisniki: 1. Medved zapustí spomladi zatišje. Ves je medel. 2. Krokár zakroka. Ptice potihnejo po gozdu. 3. Bahač se dere. Modri možaki molčé. 4. Steblo orumení. Zrno jame dozorevati. 5. Solnce vzide. Zvezde obledé. 6. Nevihta mine. Ptiči se zopet oglašé po gozdu. 7. Ura je odbila polnoči. Hipoma nastane strašen vihar. 8. Moli! Greš na delo.

124. naloga. Dodajte namesto črtic primerne glavne stavke:

Kadar srečaš starčka, —. Ko zazvoní, —. Dokler mi starši živé, —. Od kar se je izumilo knjigotiskarstvo, —. Preden greš k izpovedi, —. Kadar prikima jesen, —. Ko sem videl vse to, —. Dokler sem hodil v šolo, —. Kadar žito dozorí, —. Kadar se zablisne, —.

125. naloga. Dodajte namesto črtic primerne časovne zavisnike:

— miši plešejo. Drevo lahko pripogneš, —. Telo se nam izpremeni v prah, —. —, že veselje se glasi. Ptič ne leta, —. Ne prodajaj kože, —. Železo je treba kovati, —. Prepozno zapiraš hlev, —. Zeló sem se veselil, —. Pomagaj bližnjemu, —. Zahvali se, —.

Načinovni stavki.

§ 98.

Kakor se posoji, tako se vračuje. Ko (kakor) bi trenil, mine vse posvetno. Kolikor je glav, toliko je misli. Drugače je storil, nego sem mu ukazal. Čim više stanujemo, tem ostrejši je zrak. — Vihar je tako razsajal, da se je drevje podiralo.

Načinovni zavisniki namestujejo načinovno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanju **kako!** (koliko?)

Z glavnim stavkom jih vežejo podredni vezniki: kakor — tako, kolikor, — toliko, nego, čim — tem, tako — da.

Načinovni stavki določujejo enakost ali neenakost oseb in reči, mero, po katerej se dejanje vekša ali manjša, pa tudi posledek kakega dejanja.

126. naloga. Dodajte namesto črtic primerne glavne stavke: Kakor se nagne mlado drevesce, —. Kolikor marljiveje se učiš, —. —, nego sem jaz mislil. Čim gostejša je trava, —. —, da smo ga morali prikleniti. Kakor si je kdo postlal, —. Čim više kdo stoji, —. Čim više visi zvon, —. Kakor sem mu bil naročil, —. Kakor pozdravljaš, —. Kakor kdo živi, —.

127. naloga. Dodajte namesto črtic primerne načinovne zavisnike: Drugače je prišlo, —. Dete je jokalo, —. —, tem srečnejši si. Zapravljivec živi, —. Delaj, —. —, tako se vedejo tudi drugi proti tebi. Toča je tako pobila, —. Noč je tako temna, —. Solnce pripeka, —. Starček je bil tako slab, —. —, tem više se mavrica spenja. —, tem bolj se živo srebro vzdiguje v toplomeru.

Vzročni stavki.

§ 99.

a) Med se liže, ker je sladek. *b)* Vojska se vojskuje, da brani domovino. *c)* Če hočeš dobro gospodariti, moraš sam vse pregledovati. *d)* Da-si ne vidimo zraka, je vendar telo.

Vzročni zavisniki namestujejo določila vzroka v glavnem stavku ter odgovarjajo vprašanju **zakaj?** (čemu? pod katerim pogojem?)

Vzročne zavisnike vežejo z glavnimi stavki podredni vezniki:

a) ker (ko), *b)* da, *c)* če, ako, ko, samo da, *d)* da-si, če tudi.

Vzročni stavki so ali pravi vzročni, namerni, pogojni ali dopustni.

V glavnih stavkih odgovarjajo podrednim veznikom pogosto prislovi: **zató, zatorej, zategadelj.**

Opomnja. Podredna veznika **če in** ako se družita sploh z znanilnikom, ko pa s pogojnikom; pogojni zavisniki dobé včasih podobo velelnih stavkov. N. pr. Vtakni žareče železo v mrzlo vodo, prehajala bode iz njega vročina v vodo.

128. naloga. Ako želiš prave sreče, ostani v svojej domovini. Roža ne more cvesti, če jej Bog ne pomore. Slabe prevodnike rabimo zato, ker hočemo odvrčati prehudo vročino. Ko bi bil bogatin, rabil bi bogastvo siromakom v pomoč. Zrak se ne vidi, ker je prozoren. Človek ni ustvarjen, da bi lenobo pasel. Da-si raca težko hodi, vendar je precej spretna. Da se ji perje v vodi ne premoči, može si je z neko mastjo. Divjo raco prevari človek, da-si je jako plaha. Ko bi ne bilo svetlobe, ne bi mogli videti. Da-si mačka spi, treba je pokriti lonec. Vol je vol, če mu tudi odbiješ roge.

Poiščite vzročne, namerne, pogojne in dopustne stavke!

129. naloga. *a)* Zvežite stavke 107. naloge v podredja z vzročnimi zavisniki.

b) Pretvorite sklepavno zvezane stavke 108. naloge v podredja!

c) Pretvorite vzročna določila 79. naloge (št. 1, 3, 6, 7, 11, 13, 17) v zavisnike!

130. naloga. Poiščite sledečim stavkom primerne vzročne zavisnike:

Mačka imamo pri hiši —. Vse se bode posušilo, —. —, oba v jamo padeta. Mravlja je pridna po leti, —. Ptica noj ne more letati, da-si —. Vžigalice se ynamejo, —. Sam človek more govoriti, —. Ogenj je prekorišten, —. Dobri ljudje te bodo čislali, —. Kit je sesavec, —.

131. naloga. Povejte, kakšni so zavisniki sledečih podredij:

1. Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga. 2. Kdor ne varuje malega, nima velikega. 3. Kar si obljubil, moraš izpolniti. 4. Ostani, kar si bil. 5. Nebrojne so stvari, katere je ustvarila vsemogočna roka božja. 6. Ogibaj se krajev, kjer je prepih. 7. Kjer koli se zrak segreje, raztegne se. 8. Po noči zapiraj okna, da se ne prehladiš. 9. Kadar si moker, preobleci se. 10. Kakor poje stari kos, tako poje tudi mladi. 11. Srečni smo lahko v vsakem stanu, ako izpolnjujemo svoje dolžnosti. 12. Nikoli ne pij, dokler se ne ohladiš.

132. naloga. Storite prav tako tudi sè sledečimi podredji:

1. Kdor po leti ne dela, strada po zimi. 2. Kar se je kdo naučil, pové drugim. 3. Blagor mu, kdor ima čvrste zobe. 4. Česar se naučiš v mladosti, to boš vedel v starosti. 5. Česar se človek zeló veselí, to je rado polno grenjav. 6. Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan. 7. Čudimo se temu, kar malokdaj vidimo. 8. Kar se rodi, to smrti zori. 9. Kdor ne seje, naj tudi ne žanje. 10. Kar se v luži izleže, rado v lužo leže. 11. Kdor pozná koprive, nagec skrije. 12. Človek žveči živež, kar posebno dobro tekne zdravju. 13. Mišice po telesu so to, kar imenujemo meso. 14. Človek ne more sam narediti vsega, česar potrebuje. 15. Kar pridelamo na polju, so prirodni pridelki. 16. Kar so reke na suhem, to so tokovi v morju. 17. Res je, da imajo živali med seboj neke glasove. 18. Naš

vrat je tako močan, da lahko nosimo veliko težo. 19. Kosti držé život, da se ne zruši. 20. Čutimo, da srce bije. 21. Marsikdo je sam kriv, da mora zgodaj umreti. 22. Treba je, da vadimo svoje moči. 23. Ako srce bije preneglo, človek ni zdrav. 24. Zdrav človek ne vé, koliko je zdravje vredno. 25. Najslabši zrak je tam, kjer prebiva veliko ljudi vkup. 26. V hiši, kjer prebivaš, naj bo dober zrak. 27. Človek je lahko pobožen, ker edino on spoznava svojega stvarnika. 28. Vse nam bo lahko storiti, ako združimo moči. 29. Prijazna luna, ki po noči sveti tako milo, je zvesta spremljevalka naše zemlje. 30. Sneg varuje, da setve po zimi ne pozebejo. 31. Vsemogočni je rekel: „Bodi luč!“ 32. Vidi se nam, da se pomika solnce od vzhoda do zahoda.

133. naloga. Povejte, kakšni so zavisniki v 110. in 111. nalogi.

Skrajšani stavki.

§ 100.

Sebe spoznati (da sebe spoznamo), je največja modrost. Dolžni ste, spoštovati domače šege (da spoštujete domače šege). Siromaka, tresočega se od mraza (ki se je tresel od mraza), vzeli so pod streho. Človeka, pozabivšega svojo domovino (ki je pozabil svojo domovino), ne moremo čislati. Gredé mimo bezga (kadar greš mimo bezga), odkrij se mu. Turki so po deželi razsajali, vse požigaje in ropaje (tako, da so vse požigali in ropali). Človek sili dalje in dalje, vedno hrepeneč više in više (ker vedno hrepení . . .). To izrekši (ko je to izrekel), mirno umre. Leopold II., vladar avstrijskih dežel (ki je bil . . .), vladal je samo dve leti.

Nedoločniki in deležniki namestujejo zavisne stavke. Zavisnike včasih skrajšujemo izpreminjaje glagolov povedek ali v nedoločnik ali v deležnik.

Pri skrajševanju izpade veznik ali oziralni zaimек, kazalni zaimек in pomožnik v sestavljenih časih.

Z nedoločnikom krajšamo osebkove in dopolnilove stavke s podrednim veznikom **da**.

Z deležnikom krajšamo:

a) prilastkove in dopolnilove stavke z oziralnikom **ki, kateri**.

Glagol stopi v II. sedanji deležnik, kadar je dejanje v zavisnem stavku istodobno z dejanjem v glavnem; v I. pretekli deležnik pa stopi glagol, če je dejanje v zavisnem stavku minilo pred onim v glavnem stavku. Glagoli trpnega pomena se stavijo v trpno pretekli deležnik.

b) Z deležnikom krajšamo prislovne zavisnike časa, načina in vzroka.

Kadar je dejanje zavisnega stavka istodobno z glavnim, stopi glagol v I. deležnik sedanjega časa; če pa je že preteklo, v I. pretekli deležnik.

Pregibni deležniki se ravnaajo v sklonu, spolu in številu vselej po tistej besedi, katero pojasnjuje zavisnik.

(Primeri tudi § 38!)

Prilastkovi stavki sè samostalnikovim ali pridevnikovim povedkom se krajšajo, ako se izpusti oziralni **ki, kateri** in vezilo. Tako skrajšanim stavkom pravimo pristavek (apozicija).

Tudi skrajšani zavisniki se ločijo z vejico od glavnih stavkov, zlasti če ima nedoločnik ali deležnik kako pojasnilo pri sebi.

134. naloga. 1. Listje, ki pada raz drevje, straši zajca. 2. Sina, ki je dovršil ljudsko šolo, poslali so starši v gimnazijo. 3. Kadar prideš v tujo hušo, spodobno pozdravi navzočne. 4. Čebele nabirajo cvetni prah (tako), da letajo od cvetice do cvetice. 5. Žolna pleza (tako), da se poganja z repnimi peresi. 6. Usliši glase onih, ki vpijô k tebi. 7. Čiči, ki stanujejo blizu Kranjskega, govoré slovenski. 8. Strica, ki je umrl pred nekimi leti, moja sestra ni poznala. 9. Medved, ki je zver neokretnega telesa, hodi po širokih podplatih. 10. Leva, ki je kralj četveronogim živalim, vidimo pri nas le v zverinjakih.

a) Skrajšajte zavisnike!

b) Postavite skrajšane prilastkove stavke (1. 2. 6. 7. 8) pred dotične samostalnike! N. pr. Padajoče listje straši zajca.

Opomnja. Človeku ni dobro, da je strašljiv = Človeku ni dobro strašljivemu biti. Ne daj, da te nagiblje sleherni veter = Ne daj se nagibati slehernemu vetru.

Vmesni stavki (parentéze).

§ 101.

Prešeren — saj poznate tega pesnika — je zložil „Krst pri Slavici“. Slomšek — bil je knezoškof lavantinski — je bil prijatelj mladini. Ako ti je življenje drago, jaz tega ne dvomim, ohranjaj si zdravje.

Glavni stavek, ki je vtaknjen v kateri drug rek, pa se ž njim ne veže v priredje, je vmesen stavek. Lahko se izpušča, da se vendar ne moti glavna misel. Vmesni stavek se loči ali s pomišljajema ali pa z vejicama.

135. nalog a. Podčrtajte vmesne stavke: Mladost — zares je najlepši čas človeškega življenja — hitro mine. Nezmernost — znano je to vsakemu — škoduje zdravju. Pretekli teden — bilo je na dan Kristusovega vnebohoda — obolel mi je brat. Slóka — prištevamo jo pticam močvirnciam — ni naša domača ptica. Rudolf IV. — imenujeno ga ustanovnika — ustanovil je vseučilišče dunajsko. Ako hočete iti domóv, — nikakor vam tega ne branim, — spravite se na pot. Blisk, — razlagal sem vam to že zadnjikrat, — vidi se prej, nego se zasliši grom. Večni Bog — saj si milostljiv — otmi nas nadlog!

Manjkavi (eliptični) stavki.

§ 102.

Dober dan (voščim). (Ti si moj) ljubi prijatelj! (Kar je) lahko dobljeno, (to je) hitro zapravljeno.

Včasih, zlasti v voščilih, nadpisih in pregovorih izpuščamo enovitim, pa tudi zloženim stavkom posamezne člene, ki se že razumevajo sami ob sebi. Takim stavkom pravimo manjkavi ali izpustni (eliptični) stavki.

136. nalog a. Pristavite manjkavim stavkom izpuščene člene:

Slava! Živéli! Lahko noč! Dobro jutro! Premili starši! Srednja pot najboljša pot. Stara navada železna srajca. Stara navada železna klapa. Lastna hvala cena mala. Dolga bolezen gotova smrt. Trda vzreja dobra volja. Sin moj, um svoj. Goste

službe, redke suknje. Zunaj lep, znotraj slep. Kolikor glav, toliko misli. Kolikor krajev, toliko običajev. Kakršna setev, takšna žetev. Ti očeta do praga, sin tebe čez prag. Danes meni, jutri tebi.

Pazite na vejico v eliptičnih — enovitih in zloženih — stavkih!

Skrčeni stavki.

§ 103.

a) Konj je hiter. Konj je močán. Konj ni le hiter, ampak tudi močán.

b) Vsaka reč ima svojo dobro stran. Vsaka reč ima svojo slabo stran. Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran.

c) Jaz sem učenec. Ti si učenec. Jaz in ti sva učenca. Ogenj in voda dobro služita.

d) Konja rabimo za vožnjo. Vola rabimo za vožnjo. Kakor konja, tako rabimo tudi vola za vožnjo.

e) On živi zadovoljno. On živi srečno. On živi zadovoljno, zato srečno.

f) Da-si je vrbov les mehák in malo vreden za kurjavo, vendar naj bi vsaka kmetija imela nekoliko vrh.

Pravilo: Če se ujemajo stavki tako, da služi enemu osebkju več povedkov (*a*), enemu samostalniku več prilastkov (*b*), enemu povedku več osebkov (*c*), več dopolnil (*d*) ali določil (*e*) i. t. d., takrat so stavki skrčeni.

Skrčujemo pa glavne in zavisne (*f*) stavke. Istovrstni členi skrčenih stavkov stojé ali brez veznika drug poleg drugega, ali pa jih vežejo priredni vezniki. (Kateri so?) Členi, na katere se odnašajo istovrstni členi, so vkupni.

Istovrstne člene loči vejica, če niso zvezani z vezniki: in (ali), ter.

137. naloga. Nezmerčnost in nesnažnost ste sovražnici zdravju. Premičnice in sopremičnice tekajo okoli stalnic. Ogenj sveti in greje. Čista voda nima niti barve, niti duha. Bog je ustvaril zemljo in nebo. Marsikateri mrčes je ljudem in živalim nadležen. Korist živali in rastlin je različna. Kos poje ne le

glasno, ampak tudi prijetno. Marsikdo si je opomogel s pridnostjo in poštenostjo. Vinska trta se je zelo razširila ter se izprevrgla v brezštevila plemena.

a) Razvežite skršene stavke!

b) Podčrtajte istovrstne stavkove člene enkrat, skupne dvakrat!

138. naloga. Prasič je sicer nesnažna žival. Prasič je vendar koristna žival. — Kuna leži po dnevi v kakej luknji. Kuna se skriva po dnevi v kakej drveni skladalnici. — Krt ima neizrečeno dober nos. Krt ima neizrečeno tanek sluh. — Od gosi dobivamo dobro pečenko. — Od gosi dobivamo mehko perje. — Že v starodavnih časih je človek ukrotil konja. Že v starodavnih časih je človek vzel konja v svojo službo. — Konja rabimo za ježo. Konja rabimo za vožnjo. — Konj je pomnjev. Konj je pogumen. — Žrebe je jako živa žival. Žrebe je jako šegava žival. — Varuj se tistih maček, katere spredaj ližejo. Varuj se tistih maček, katere zadaj praskajo. — Radi pijemo kozje mleko, ki ima neki poseben okus. Radi pijemo kozje mleko, ki ima zdravilno moč.

a) Skrčite te stavke!

b) Razložite neskršene stavke po stavkovih členih.

c) Povejte istovrstne in skupne člene skršenih stavkov!

Skršeni stavki z več osebki.

§ 104.

a) Laž in zvijača pogine. Delo in čas dela bodi starosti primeren.

b) Jaz in ti sva učenca. Brat in sestra sta prišla. Ogenj in voda hudo gospodarita.

c) Jaz, ti in on smo tovariši. Stric, teta in dete so nam oboleli.

V stavku z več osebki stoji povedek v ednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v ednini, če se vsi osebki, pomenjajoči nežive stvari, imajo za eno celoto; ako so ti osebki raznega spola, ravna se povedek v spolu po najbližjem mu imenu;

b) v dvojini, če se dopoveduje o dveh osebkih v ednini, ki si ju ne moremo misliti kot eno celoto: ako sta osebka raznega spola ali razne osebe, ima moški spol prednost pred ženskim, ženski pred srednjim, enako tudi prva oseba pred drugo, druga pred tretjo;

c) v množini, če ima stavek več osebkov, ki si jih ne moremo misliti kot eno celoto; kadar so osebki raznega spola ali razne osebe, ujema se povedek v spolu z najimenitnejšim kakor v dvojini.

139. naloga. Tudi med ptiči se nahaj — bogatija in siromačija. Sokol in jastreb se vozi — na lov. Žrjav in štoklja st — ribič —. Sinica in penica si napravljat — majhno gnezdo iz tankega šibja. Človeku je potrebn — jed in oblačilo. Človeku je potrebn — oblačilo in jed. Mraz in toplota med seboj menjavat —. Hlapec in dekla delat —. Ti in on se učit —. Vi in oni riše —. Mi, vi in oni moram — moliti. Listje in cvetje začenj — veniti. Hrast in bukev st — gozdni drevesi.

a) Priteknite namesto črtic pripravne končnice!

b) Poiščite istovrstne in vkupne stavkove člene!

140. naloga. Skrčite sledeče stavke: Slepota je velika nesreča. Gluhota je velika nesreča. — Tolsti karp je riba. Tanka ščuka je riba. — Pametni se ogreje pri ognju. Nespametni se opeče pri ognju. — Mi stanujemo v gosposkih ulicah. Vi stanujete v gosposkih ulicah. — Pri vesoljnem potopu so poginili ljudje. Pri vesoljnem potopu so poginile živali. — Sin je odpotoval. Hči je odpotovala. — Gorjé mu, pri katerem se mačke bratijo! Gorje mu, pri katerem se miši bratijo!

Skrčeni stavki z več povedki.

§ 105.

141. naloga. Skrčite sledeče stavke! Drevo raste. Drevo cvete. — Ne bodimo skopi! Ne bodimo zapravljivi! (ni-ni). — Solnce vzhaja. Solnce zahaja. — Krokar krade svetle reči. Krokar odnaša svetle reči. — Pij za potrebo! Jej za potrebo! — Bodi resničen v svojej besedi! Bodi v dejanju pravičen! — Kanja ustrahuje gada. Kanja požrè gada. — Sopara je lahka.

Sopara se vzdiguje kvišku (ter). — Kdor veliko govori, veliko vé. Kdor veliko govori, veliko laže (ali) —.

Pazite! Veznik **ter** je enakega pomena kakor **in**, samo da veže bolj stavke nego posamezne besede.

§ 106.

a) Bodi v besedi resničen, v dejanju pravičen! (skrčen stavek).

Bodi v besedi resničen, **bodi** v dejanju pravičen! (priredje). — Zemlja je premičnica, luna pa sopremičnica (skrčen stavek). Zemlja je premičnica, luna pa **je** sopremičnica (priredje).

b) Človek se obrusi med ljudmi (,) kakor (se) kamen po svetu (obrusi).

Velblod je višji (,) nego (je) vsak konj (visok).

c) Šel je **in** bral = **Gredóč** je bral. Klečala je **in** je molila = **Klečé** je molila. Obrnil sem se **in** šel domóv = **Obrnivši** se sem šel domóv. To izreče **in** umolkne = To **izrekši** umolkne.

V skrčenem stavku mora biti vsaj en vkupen člen, na katerega se odnašajo istovrstni členi. Vкупni člen je lahko tudi vezilo (a).

Načinovni in primerjalni stavek se skrčuje sè sprednjim brez vejice (b). Skrčenim in priredno zloženim stavkom (c) z dvema glagolovima povedkoma se izpreminja prvi povedek pogosto v primerni deležnik.

142. naloga. 1. Ne posmehuj in ne smejaj se drugim! 2. Jaz sem gore sin, bivam vrh' planin. 3. Rak si sleče svoj oklep vsako leto ter si priskrbi novo obleko. 4. Bojeval se je kakor junak. 5. Železo je koristnejše nego zlato. 6. Kakor vsaka kača pogoltne gad célo uplenjeno žival. 7. Vsako jutro si umij obraz in roke s hladno volo! 8. Poravnaj si lasé, ter očedi si črevlje! 9. Ne jej požrešno, ter ne izbiraj si jedí! 10. Stoj in sédi ravno! 11. Ne grizi si nohtov, ter ne trebi si nosa! 12. Visoko vrh' planin stojím, v veselju rajskem tu živím. 13. Tam dol' ljudje prebivajo, veselje redko uživajo. 14. On

mi je brat in prijatelj. 15. Moj brat in moj prijatelj sta me obiskala. 16. Tukaj smo le tujci, popotniki v solznej dolini. 17. Pes je večji nego mačka. 18. Na tratico sedem, počivam sladko. 19. Vse trudno utihne, zapira oči. 20. Vse je okroglo, vse miga.

a) Razločujte priredja od skrčenih stavkov!

b) Izpremenite skrčene stavke v priredja!

143. naloga. Izpremenite zaznamenovane glagole v primerne deležnike:

Gledajo, a ne vidijo. Izprehajam se po travniku in trgam cvetice. Omedlel sem in zgrudil se na tla. Pristopil je in obvezal mu rane. Čebela prileti in nabira cvetni prah. Priletel je na breg in skočil v čolnič. Mirno sedim in poslušam. Konji se splašijo in zdirjajo.

Skrčeni stavki z več dopolnili.

§ 107.

144. naloga. a) Skrčite sledeče stavke: Na vsakej rastlini razločujemo korenino. Na vsakej rastlini rozločujemo deblo. — Žirafa ima dolg vrat. Žirafa ima kratko truplo (a). — Čista voda nima nikakršnega duha. Čista voda nima nikakršnega okusa (niti). — Človek ima razum. Človek ima svobodno voljo (ne le — ampak tudi). Otroci so natrgali jagod. — Otroci so nabrali gob. — Hudi mrazi škodujejo setvi. Hudi mrazi škodujejo drevju. — Zrak je potreben ljudem. Zrak je potreben živalim. — Veselimo se obilne žetve. Veselimo se bogate trgatve. — Učitelj pripoveduje o turških napadih. Učitelj pripoveduje o junaških bojih našincev. — Jaz znam dobro pisati. Jaz znam dobro brati.

b) Poiščite istovrstne in pa vkupne člene!

Skrčeni stavki z več prilastki.

§ 108.

145. naloga. Bohinjski dolini loči nevisoko, a strmo hribovje. Avstrijsko nad Anizo je bogato kamene in varjene soli. Ob tirolskeji meji ste bodensko in gardsko. jezero. Včasih se

utrga premočeni in stlačeni sneg. Vzhodne in zahodne karnske Alpe se razprostirajo Dravi na desno. Osnažen in umit pod hvali gospodinjo. Moja in tvoja sestra ste šivilji. Ljubezen do cesarja in do očetnjave je Avstrijancu dika. Pare iz mlak in luž so zdravju škodljive. Bog je stvarnik nebes in zemlje. Zlato je najplemenitejša, najlepša in najdražja kovina.

a) Razvežite skržene stavke!

b) Poiščite istovrstne člene!

146. n a l o g a. 1. Globoka bohinjska dolina se razprostira ob južnem podnožju Triglava. 2. Avstrijansko cesarstvo ima lepe, bogate kronovine. 3. Južne apneniške Alpe so raztrošene tudi po Kranjskem. 4. Evropa je sicer majhen, a mnogoljuden del sveta. 5. Triglav je najvišja kranjska gora. 6. Laški in francoski jezik izvirata iz latinskega. 7. Štajerci govoré slovenski in nemški jezik. 8. Milega materinega jezika ne pozabi nikdar! 9. Dunaj je največje, najimenoitnejše mesto našega cesarstva. 10. Severno ledeno morje se razprostira okrog severnega tečaja. 11. Zelenkasta morska voda je slana. 12. Zelenkasta, slana voda obdaje suho zemljo. 13. Pav ima lepo perje, pa grde noge.

a) Kateri izmed teh stavkov so razširjeni, kateri skrženi?

b) Razložite stavke po govornih razpolih!

Pazite! Kadar se pred istim samostalnikom nabere več pridevnikov, tedaj jim je razmerje ali priredno, ali podredno.

Med priredne pridevnike se more vstaviti veznik **in**, med podredne pa **ne**. Stavki s prirednimi pridevniki so skrženi ter se dadó razvezati v toliko enovitih stavkov, kolikor je v njih zapóred prirednih pridevnikov.

Skrženi stavki z več določili.

§ 109.

147. n a l o g a. Ptice potujejo čez gore in doline. V mlakah in lužah je stoječa voda. Ali more kdo ob kruhu in vodi živeti? Ptiča poznamo po glasu in po perju. V cerkvi in v šoli vedite se spodobno!

Ptice selivke živé po leti pri nas, po zimi v gorkejših deželah. Večina dvoživk živí tako v vodi kakor na suhem. Srne streljajo zaradi mesá, kože, dlake in rogov. Nad menój, pod menój, okrog mene je Bog. Hlapec je služil zvesto in pošteno. Gospodar sedi sè svojo ženo in sè svojimi otroki pod lipo. Slovenci so tujce vselej in radovoljno jemali pod streho. Iz solitra, žvepla in oglja se dela smodnik. Slovenci živé po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in v Primorju.

a) Razvežite skrčene stavke!

b) Poiščite krajevna, časovna i. t. d. določila!

Pazite! Kadar se veže več istovrstnih členov v skrčenem stavku, stavi se veznik le med zadnja dva.

148. naloga. 1. Iz zlata se kujejo denarji ter se delajo tudi dragotine. 2. Gospodar je dolžil hlapca tatvine. 3. Gospodar je obljubil hlapcu in dekli dobro mezdo. 4. Gospodinja ukazuje in prepoveduje deklam. 5. Gospodinja ukazuje deklam vsakdanje delo. 6. Govóri počasi in umevno! 7. Govóri vselej razločno! 8. Govóri z usti, ne z rokama! 9. Zračnej visočini orel je vladar; breznu in strmini je lovec gospodar. 10. Zračnej visočini orel vladar, breznu in strmini pa lovec gospodar. 11. Poprej je stanoval v Pragi, zdaj pa stanuje na Dunaju. 12. Učil se je v Celovcu in na Dunaju. 13. Spoštujte očeta in mater! 14. Slušajte starše na migljaj! 15. Drevo se naslanja na drevo, človek na človeka. 16. Blejsko jezero je podoba življenja, bohinjsko podoba mirú. 17. Jež najrajši žrè miši; zato ga imajo ljudje tudi v hiši. 18. Zrak se dá stisniti, pa le do neke mere. 19. Dan mine in nikdar več ne pride. 20. Čas hiti, in nikdo ga ne pripravi nazaj. 21. Pomislite, da čas hitro teče. 22. Dan, ki je minil, nikdar več ne pride. 23. Lenega čaka strgan rokav, pal'ca beraška, prazen bokal. 24. Suvajoč se imenuje potres, kadar se zemlja navpik zdaj vzdiguje, zdaj upada.

a) Poiščite razširjene, priredno in podredno zložene in skrčene stavke!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

II. Mnogozloženi stavki.

§ 110.

a) 1. Piš mine, burja potihne, vse lepše A, B, C, raste.

2. Vroče je, čelo kipí; solnce je pekoče, A, B, C, D, zemlja reži.

b) 1. Kadar postaviš med malo odprtimi č, A. v. durmi gorečo svečo na tla, pripoguje se plamen v sobo, ker vnanji mrzli zrak prihaja vanjo.

2. Priden gospodar skrbí, da svojim dednim A, dp. naslednikom ne zapravi tega, kar je prejel od dp. 2. svojih prednikov.

3. Kdor bodi z modrimi, bo moder; kdor o, A; o, B. se brati z napačnimi, popači se sam.

c) Globoko in globoko so kopali delavci A, skr.; v zemljo; ko so vložili temelj, začeli so zidati obok nad obokom tako, da so naredili devet obokov.

Pravila: Mnogozložen stavek sestoji iz več nego dveh stavkov.

Najnavadnejše zveze v mnogozloženem stavku so:

a) združeni so sami glavni stavki (1. množno priredje, 2. združeno priredje).

b) Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več zavisnikov (množno podredje); ti so ali na istej stopnji zavisnosti (1), če so vsi glavnemu stavku podredni, ali na neenakej stopnji (2), če je eden podreden glavnemu, ostali pa zavisé drug od drugega (3). Po zvezi enovitih podredij postane združeno podredje.

c) Glavnemu stavku je dodano (enovito ali pa množno) podredje (zmesna sestava).

Opomnja. Obširna podredja ne ugajajo slovenščini; tudi obširna priredja raji razvezujemo v enovita.

149. naloga. 1. Strop se udere, okno zije, dete plaka, mati vpije. 2. Bog je dal, Bog je vzel; njegovo ime hvalimo

vekomaj. 3. Krta dolžijo ljudje po krivem, da grize korenine sadežem, ki morajo potom usehniti. 4. Včasih ga res zasačimo pri usehlih rastlinah, ker je tu hrustal ogrce, ki so korenine podgrizovali. 5. Kadar so Madjari nasprotnika pognali v beg, spuščali so se za njim, ne mirujoč prej, da je zadnji padel pod njihovim ostrim mečem. 6. Mislili so namreč, da jim bode vsak sovražnik, ki ga usmrtijo v boju, na onem svetu služil kot suženj. 7. Obleka vitezov pri turnirjih je bila dragocena in neprodorna; glavo so si pokrivali s šlemom, vrhu katerega se je vila krasna perjanica. 8. Za časa turških navalov se je pogosto zgodilo, da je Turčin planil črez mejo, preden je bila pripravljena cesarska vojska. 9. Za časa Marije Terezije so našej očetnjavai pretile vsestranske nevarnosti; kajti vstale so proti njej mnoge evropske države, pozabivši danih obljub in zagotovil. 10. Sever je potihnil, jug piha, led se taja in sneg kopní. 11. Žito na polju rumení, črešnje rdečé, listje temní, cvetíce obešajo glavice pod pekočimi žarki. 12. Ako hoče kdo kaj od tebe imeti, prijazno mu postrezi, če mu moreš. 13. Avstrijanski stanovavci so razcepljeni v več narodov, ki se ločijo po veri in jeziku; razlikujejo se pa tudi po šegah, po obleki ali noši. 14. Večkrat nebo otemní, bliska se in grmí, pohleven dež napojí suhotno zemljo. 15. Oj, tiho, tiho, ubogo dete moje, bolezen grda vzela je slovó; žarí se zopet blede lice tvoje, jasní se kalno, mračno ti okó! 16. Čim omikanejši je narod, tem bolj naseljena je po navadi dežela, v katerej prebiva. 17. Pravijo, da rega sè svojim regljanjem naznanja dež; vendar jej ni zmerom verjeti. 18. Zlato je rumene barve; vedno se bliščí, nobena rjá se ga ne prime.

a) Povejte pri vsakem teh mnogozloženih stavkov, je-li množno priredje, množno podredje, zmesna ali katera druga sestava.

b) Povejte pri vsakem zavisniku, kakšen je.

c) Razložite nekatere stavke po stavkovih členih!

Opomnja. Zaznamenujte glavne stavke z velikimi črkami, zavisne pa z malimi kot kraticami dotičnih imen (o = osebkov, p = povedkov, d = dopolnilov, pr = prilastkov, č =

časoven, **k** = krajeven, **n** = načinoven, **v** = vzročen stavek); pridevajte za skrčene stavke kratico **skr.**, za skrajšane pa znamenje **s**, dobite pisмено sliko stavkovske zavisnosti. N. pr. 1. A, B, C, D. — 8. A, o, č. — 13. A. p. skr.; B, skr.

Pravilo: Mnogovrstne vaje po berilih v čitanki!

Raba ločil.

§ 111.

Ponavljajte § 12. v glasoslovju!

1. Pika se stavi:

- a) na koncu govora;
- b) za posameznimi napisi;
- c) pri kraticah;
- d) za vrstilnimi številniki, kadar se pišejo s številkami.

2. Dvopičje stavimo:

- a) pred dobesednim govorom, kadar sledi uvodnemu stavku;
- b) kadar se kaj našteva ali dodaje v pojasnjenje.

3. Podpičje loči:

- a) stavke v sklepalnem priredju;
- b) daljše stavke v vezalnem in v protivnem priredju, zlasti kadar se poudarja nasprotje;
- c) enovita priredja in podredja v mnogozloženem stavku;
- d) naštevane dele večjega obsega.

4. Vejica loči:

- a) krajše stavke vezalnega in protivnega priredja;
- b) daljše stavke vezalnega priredja, kadar so zvezani z **in** ali katerim podvojenim veznikom;
- c) glavne stavke od zavisnih in zavisne od zavisnih, naj si bodo ti popolni ali skrajšani*);

*) Kadar skrajšanemu stavku ostane sam nedoločnik ali deželnik, takrat mu izpade vejica.

d) dobesečne stavke od uvodnih, kadar stojé ti za dobesednimi ali sredi njih;

e) vmesne stavke od členov glavnega reka;

f) v skrčenih stavkih istovrstne člene, ako niso zvezani z **in, ter** (ali). Načinovni in primerjalni stavek se skrčuje z glavnim brez vejice;

g) ogovorno besedo ali medmet od drugih stavkovih členov.

5. Vprašaj se stavi:

a) na koncu vprašalnega stavka;

b) za posameznimi vprašalnimi zaimki in prislovi.

6. Klicaj se stavi:

a) na koncu stavka, ki pomenja klicanje, čudenje, ukaz, željo ali prošnjo;

b) pri odgovoru v listih;

c) za medmeti, kadar stojé sami zá-se.

Včasih, zlasti v daljših velelnih stavkih se klicaj rad zamenja s piko.

7. Pomišljaj se stavi:

a) poleg pike pri daljšem premolku;

b) kadar se katera beseda ali kak rek zamolči ali pa pové kaj nepričakovanega;

c) namesto vejice pred vmesnim stavkom in za njím.

8. Oklepaj

loči vmesno besedo, včasih tudi — namesto vejic ali pomišljajev — vmesni stavek od členov glavnega reka.

9. Vezaj

veže zloge in besede.

10. Narekovaj

rabimo pri dobesednem govoru in takrat, kadar hočemo posebno zaznamenovati posamezne besede in izraze.

11. Opuščaj

kaže, da se je izpustila kaka črka.

12. Opominjaj

kaže na kako opomnjo, najčesše zdolaj pod črto postavljeno.

13. Enačaj

kaže enakost dveh reči.

150. naloga. Ni ga podjeda od hudega sosedu. Cesar Franz Jožef I. je nastopil vlado 2. dec. 1848. 1. Četrto berilo za ljudske in nadaljevalne šole.

Vodnik je pel: „Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina, me pesmi pojó.“ Dvoparkljarji so: govedo, ovca, koza, srna itd.

V prostor za eprozornim telesom ne pride svetloba; zaradi tega je v nerazsvetljenem prostoru senca. Mladost živi brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje uživa popolnoma; mladost hrepení po veselju; na nje obličju se vidi mir srcá. Odprta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena prat'ka. Vroče je, čelo kipi; solnce pripeka, zemlja reži. Kdor začuje tresk blizu sebe, sliši le enojen pok; kdor pa je bolj oddaljen, temu je grom drdrajoč in bobnēč.

Minila je zima, prišla je lepa pomlad. Noči se krajšajo, dnevi se daljšajo. Dela dosti, a delavcev malo. Bogat je, a srečen ni. Čestokrat je že iz iskrice nastal silen požar, in tako se je pogosto iz nezatnega vzroka zgodila velika nesreča. Žarki se razširjajo ne le v praznih prostorih, ampak prešinjajo tudi tekočine in trdna telesa.

Kdor ne napreduje, ta nazaduje. Drevi utegne marsikaj drugače biti, nego je bilo davi. Toliko ga je bilo sram kakor volka strah. V hiši, kjer prebivaš, naj bo dober zrak. Človek se rad vêde kakor gospodar, komur je dano gospostvo nad vsem, kar po zemlji hodi. Atila, šiba božja, je umrl 453. l. Usliši glase, k tebi vpijoče!

Deček je stopil iz šole, dopolnivši štirinajsto leto. Odmolivši je šla žena iz cerkve. Modras je nekoliko večji nego gad. „Pravičnost je temelj državam,“ rekel je cesar Franc. Vsaka dušna moč, to vsak po sebi lahko čuti, utrjuje se s primerno vajo. Najboljše zdravilo za kačji strup je vinski cvet v kakr-

šnej koli opojnej pijači, bodi si žganje, slivovec, brinjevec, rum ali močno vino.

Preljubo veselje, o kje si domá? Dragi prijatelj, pridi mi na pomoč! O, kako se veselim! Ali veš do kruha pot? Dopolnilo odgovarja vprašanjem: koga? česa? komu? čemu? koga? kaj? Vprašalni prislovi so: kje? kam? kod? itd. Koliko je usmiljenje božje! Da bi bili srečni vse žive dni! O! Gorjé! Ljubi prijatelj! Kamor so prišli mirni Slovani — piše slavni nemški pisatelj Herder — povsod so veselega srca polje obdelovali. Bojim se, da — vendar rajši molčím. Trudimo se za srečo in slavo, in dobimo — grob. Skoči in stóri, kar sem ti zapovedal. Knjiga „Drobtinice“ je zlata vredna. „Biti“ je možen glagol.

Poiščite posamezna ločila ter povejte pri vsakem, zakaj stoji.
151. naloga.

Zajec.

1. Zajec je četveronoga gozdna žival. 2. Ima glavo vrat trup noge in rep. 3. Pokrit je z mehko in dolgo dlako. 4. Noge ima dolge in brze sprednje so mu krajše zadnje daljše. 5. Ušesa so daljša od glave. 6. Oči ima debele in izbuljene ter jih ne more zapreti ker so mu trepalnice premale zatorej spi z odprtimi očmi. 7. Rep je kratek in zasuknjen. 8. Zajec v hrib bolje teče nego s hriba v nevarnosti gre tudi v vodo in prav dobro plava. 9. Zvečer se gre past in večkrat ga še jutrnje solnce najde na paši. 10. Po dnevi leži skrčen na svojem ležišču katero si izkoplje sredi kakega razora tako globoko da se malo ne ves skrije vá-nje. 11. Zajec živi ob sočnatih rastlinah najljubša mu je repa zelje in detelja. 12. Po zimi kadar sneg zmrzne ne more do trave lačen je in objeda mlado drevje po hostah a tudi po vrtilih naredí mnogo škode na cepljenih drevesih. 13. Zajčje meso je tečno in okusno zato ga lovci preganjajo v dovoljenem času. 14. Zajec je jako boječa žival človeku ki se bojí vsake stvarce pravijo boječ kakor zajec.

Iz „Vrtc“-a.

a) Vstavite ločila, ki manjkajo (13 vejic, 8 podpičij, 1 dvo-pičje, 1 narekovaj).

b) Zapišite stavkovske slike!

152. naloga.

Koristnost živali.

Bog je ustvaril travo in drevesa naj bi služila živalim in ljudem v živež brez rastlin bi ne mogle živali brez živali bi pa ne mogli živeti ljudje živali so človeku prekoristne in potrebne stvari kajti one nam opravljajo najtežja dela one nas živé nas obuvajo nas oblačijo ter nam še delajo kratek čas človek naj torej z živalmi vselej lepo ravna kako bi človek zemljo oral in druga še težja dela opravljal ko ne bi imeli živali kje bi jemali potrebno meso mleko maslo sir in še več drugih reči ki jih imamo od živali kako bi se oblačili in obuvali ko ne bi bilo živalskih kož volne in kožuhovine kako dolgočasno bi bilo na svetu, ko bi nikdar nikjer ne bilo slišati nobene živali nikdar nikjer nobene vesele ptice človek naj torej Bogu vedno hvalo daje za to preveliko dobroto.

a) Vstavite vsa ločila ter pišite veliko začetno črko, kjer jo je treba pisati!

b) Razložite stavke!

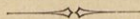
Red ali sledba stavkov.

§ 112.

V enovitih in množnih podredjih stojé zavisniki ali pred ali za glavnimi stavki. Le včasih stopi zavisnik med člene glavnega stavka, kar pa manj ugaja slovenščini.

Glagol — zlasti v daljših stavkih — stoji malokdaj na koncu.

153. naloga. Poiščite iz 152. in 153. naloge podredja ter povejte, kako se vrsté v njih zavisniki.

Vaje v spisju.

A. Povesti.

1. Vinska trta in krompir.

Vinska trta se nagne k vinogradniku in izpregovori: „Človek, ali imaš med rastlinami večjo dobrotnico od mene?“ Vinogradnik pravi: „Kaj pa, da imam večjega dobrotnika nego si mi ti!“ „Kdo je ta?“ vpraša vinska trta. Vinogradnik odgovori: „Krompir mi je večji dobrotnik od tebe; kajti krompir mi daje potrebni živež, ti pa le prijetno kapljico, če imam drugega dovolj.“

Napišite po tem zgledu basen: *a)* o roži in žitnem klasu, *b)* o demantu in premogu, *c)* o zlatu in železu.

2. Jelen in jazbec.

Jelen, ki je že prehodil mnogo krajev, sreča nekdam na svojem potu jazbeca živečega v temnej luknji. Pravi mu: „Neumnež, kako vendar moreš ležati v tej temoti? Ali se nikamor ne upaš?“ Jazbec mu pohlevno odgovori: „Obiraj me, kakor hočeš, in zaničuj moje prebivališče. Moje prebivališče mi je mnogo ljubše od vseh dežel, katere si ti že prehodil; zakaj ta kraj je moja domovina!“

Napišite po vzoru te basni drugo *a)* o prepelici in domačej kuri, *b)*? *c)*!

3. Bodi pošten!

Mati dá Katinki desetico za sol. Katinka izgubi medpotoma denar. Mimo pride gospod, podari jej drugo desetico. Katinka najde svojo desetico, hiti za gospodom, hoče mu vrniti podarjeni denar. Gospod jo pohvali, dá jej dvajsetico.

Napišite po tem načrtu povest z drugim napisom!

4. Napišite povest po sledečem načrtu!

Usmiljen otrok.

Uboga ženica hodi po zimi od hiše do hiše, išče hrane in gorkote. Mimo ženice pride bogato oblečena gospa, a ne dá jej milostinje. Deček, to videvši, priteče k ženici in ji podá edini svoj novčič. Neki gospod, ki je to videl, pokliče dečka k sebi ter ga vpraša, kaj je dal ženici. Deček odgovori. Mož ga pohvali, dá mu dvajsetico. Deček izroči starki tudi ta denar.

5. Izpremenite to povest, misleč si na mesto ženice siromaka, na mesto gospé gospoda, na mesto dečka deklico, na mesto gospoda pa gospó. Kako bi se napis lahko glasil drugače?

6. Bertold Schwarz pripoveduje svojim tovarišem, menihom, kako je po naključju iznašel smodnik.

7. Zapišite povest „Popotnika in medved“ (3. čitanka, st. 15.) takó, kakor bi jo France pripovedoval svojim staršem. (Načrt: Dva prijatelja, France in Anton, gresta skozi puščavo. Medved pride naproti. Anton zbeži na drevo i. t. d.)

8. Izpremenite 35. berilo v 3. čitanki, misleč si na mesto kovača zidarja, a na mesto krojača črevljarja.

9. Zapišite povest po tem načrtu: Zvesti pes. Jahajoč trgovec izgubi svojo potno torbo. Koder ga hoče cvilé in grizé nazaj držati. Trgovec meni, da je pes stekel, ter strelí nanj. Pozneje zapazi, da nima torbe, jaše nazaj in najde psa ležečega na torbi.

10. Zapišite povest po tem načrtu: Božični večer.

Pri mizi sedí mati in četvero otrok. Oče je bil pred nekatrimi meseci šel na vojsko. Otroci govoré o očetu. Mati je žalostna. Nekdo potrka na duri. Oče stopi v izbo. Vesela rodbina.

11. Hvaležni rejenec (3. čitanka, št. 10).

Marijana je od svojega 16. leta služila v mestu. Bila je varčna dekla ter si je prihranila nekaj denarja. Ko pride nekdanj v svoj rojstveni kraj, pokopavali so ravno ubogo vdovo, ki je zapustila še le šestletnega Janezka. Marijana se ga usmili ter ga vzame sè seboj v mesto, kjer ga je odgojevala. Ko

je Janezek dovršil ljudsko šolo, dá ga Marijana učiti se črevljarstva. Po prizadevnosti je postal prvi črevljarski mojster. Vzel je k sebi svojo staro krušno mater ter jej izkazoval svojo hvaležnost.

Okrajšajte 21. berilo v 3. čitanki po tem nečrtu: Trije bratje živé složno ter vsako delo opravljajo skupaj. Povsod jih radi jemljejo za dninarje. Ko so nekdaj bili namenjeni na travnik, obolí najmlajši brat. Starejša sta v zadregi; na zadnje pokličeta bolniku staro sosedo za strežajko. Brata opravita delo. Ko bolnik okreva, gresta starejša po plačilo ter odštejeta mlajšemu tretjino. Ta se brani, vzeti svoj delež. Takó nastane med brati prepir. Opat Paladij ga jim razsodi.

12. Okrajšajte ta le berila v 3. čitanki: *a)* štev. 185., *b)* štev. 3., *c)* štev. 29., *d)* štev. 191., *e)* štev. 40.

13. Zapišite okrajšano 29. berilo takó, kakor bi ga pripovedoval krčmar.

Hrast in trst.

Hrast se je bahal sè svojo trdnostjo ter očital trstu slabost, da se uklanja vetru. Trst je prenašal to zaničevanje in molčal. Kmalu pa nastane vihar. Ker se hrast ne dá ušibiti, podere ga vihar. Trst se pa priklanja in zopet vstane.

Mogočni hrast in šibki trst.

Nekdaj se je visok hrast ponosno bahal sè svojo silno trdnostjo ter je zaničljivo očital bližnjemu trstu njegovo slabost, da se ponižno uklanja vsakemu vetru. Slabotni trst je voljno prenašal to hrastovo zaničevanje in molčal brez ugovora. Kmalu potem pa nastane hud vihar. Ker se trdni hrast nikakor ne dá ušibiti, podere ga jezni vihar na tla; šibki trst pa se globoko priklanja in hitro zopet vstane.

14. Razširite s prikladnimi besedami (prilastki, dopolnili in določili) sledečo basen: Gad in pila. Gad pride v kovačnico in hoče razgristi orodje. Spravi se nad nakovalo. Ko nič ne opravi, zapustí ga in gre nad pilo. Pa tudi tu si prizadeva brez uspeha. Pila se mu posmehuje rekoč: „Bedak, kakó

hočeš mene razgristi, ko jaz železo premagujem in nakovalo, kateremu ti nič ne moreš, lahko v prah zdrobim!”

Vinska trta in krompir (primerite 1. nalogo!). Bil je lep jesenski dan, ko pride vinogradnik v svojo gorico. Veselo je gledal dobro obložene trte, ki so komaj nosile obilico grozdja. Ko prikoraka gospodar vrh gorice, prikloni se mu šiponov trs ter mu pravi: „Človek, povej mi, imaš li med rastlinami večjih dobrotnic od nas vinskih trt?” Vinogradnik se mu nasmehne in reče: „Kaj dvojíš? Seveda imam večjega dobrotnika, nego si mi ti!” „Kdo je ta?” vpraša trs nadalje. Gospodar odgovori: „Več dobrot, nego li od tebe, dobivam od krompirja; zato ga moram više ceniti.” Trs pa reče: „Kako bi bilo to mogoče? Ali ti ne dajemo žlahtnega vina, katero sam imenuješ pijačo vseh pijač? Saj vino pomlaja starčka in krepčá moža ter jima razveseljuje srce!” „Res je sicer, kar govoriš,” zavrne zdaj vinogradnik; „a pomisli, da je krompir mnogim ubožnim ljudem skoro edini živež, da je že od marsikatero dežele odgnal draginjo in lakoto. Kar nam je pa za življenje potrebno, moramo bolj ceniti nego ono, kar nam je le v veselje.”

15. *) Razširite basen o jelenu in jazbecu po sledečih dodatkih: Jelen (kakšne postave); . . . krajev (planine, doline, goščave, poljane); jelen sreča marsikatero divjačino in najde tudi jazbeca (kratek popis) v temnej luknji (kje in kakó je bila napravljena?). Ali se nikamor ne upaš? (jelen vabi jazbeca, naj gre ž njim, da mu pokaže lepih krajev). Prebivališče (kaj je rekel še jazbec).

16. Razširite povest o zvestem psu (pr. 9. nalogo!) po teh le dodatkih: Trgovec (ime, dom). (Odkod je jahal? kam? na kakovem konju?) Koder (kratek popis) je tekal poleg njega. Potno torbo (koliko je bilo v njej denarja?) je imel za seboj na sedlu privezano. Torba se je odvozljala in padla na tla, česar pa trgovec ni zapazil. A koder, to videvši, hotel je trgovca opozoriti (laja, cvili, postavlja se pred konja, grize trgovčev plašč). Strelí na-nj (pes ni dobro zadet — kam odide?).

*) Pazite posebno na določila vzroka (vzrok, učinek, sredstvo i. t. d.)!

Pozneje zapazi (kje?) ležečega (pes se gospodarju dobrika in — pogine. Žalost gospodarjeva).

17. *) Razširite povesti: a) „Bodi pošten!“ b) „Usmiljen otrok.“

18. Razširite a) 36., b) 183. berilo v 3. čitanki!

19. Zapišite sledeče pesmi v 3. čitanki v nevezanem govoru: a) štev. 120., b) 34., c) 159.

20. Storite prav tako pri pesmih: a) 37., b) 145., c) 205., d) 46. pa v okrajšanej obliki.

21. Zapišite v nevezanem govoru ter razširite te le pesmi: a) 57., b) 86., c) 148., d) 188. (prve tri kitice).

22. Zapišite životopise:

a) Rudolf Habsburški. Grof Rudolf rojen l. 1218. (kje?) Njegova pobožnost. Brezkralje na Nemškem. Za kralja izvoljen. Otakar, kralj češki. Bitva l. 1278. Habsburžani na Avstrijskem. Rudolfova smrt l. 1291.

b) Franc Prešeren. Rojen l. 1800. v Vrbi na Gorenjskem. V Ribnici in na ljubljanski gimnaziji. Pravoslovec na Dunaju; doktor pravoslovja l. 1828. V pisarnici odvetnika Hrovata v Ljubljani. Odvetnik v Kranju l. 1846. Umrl l. 1849. Slaven pesnik.

c) Moje življenje. Rojstven kraj, leto in dan. Ime in stan staršev. Bratje in sestre. Čas pred vstopom v šolo. Prvi dan v šoli. Drugi imenitnejši spomini. Kaj hočem postati?

23. Doslužen vojak pripoveduje, kaj je doživel.

24. Stari klobuk pravi, kakó se mu je godilo.

B. Popisi.

Brana.

(Kaj je reč?) Brana je poljsko orodje v podobi zategnjene četverokotnika. (Sestojni deli.) Naša brana sestoji iz šest brun po 1'2 m do 1'7 m dolgosti; vsako bruno ima 5—6 raznih, spodaj ostastih in nekaj zakrivljenih zôb, ki so enako daleč drug od drugega. Spredaj in zadaj nosite stranski bruni po 2 železni kljuki, v kateri se deva veriga za naprego in

*) Pazite posebno na določilo vzroka (vzrok, učinek, sredstvo i. t. d.)!

vrv za vzdigovanje. (Kdo dela reč in iz česa?) Brano dela kolar iz lesa; zobove in okóv pa priskrbeva kovač. (Čemu je reč?) Z brano poravnavamo, razbijamo in mešamo že izorano zemljo, trebimo plevel ter zavlačimo semenje.

1. Popišite: *a)* valjar, *b)* plug, *c)* jasli, *d)* stiskalnico (prešo).

2. Popišite, kakó se dela *a)* na skednju, *b)* v mlinu, *c)* v kovačnici.

3. Popišite: *a)* kakó se kruh peče, *b)* kakó se dela opeka, *c)* maslo, *d)* sir, *e)* platno.

4. Popišite: *a)* kakó se drevje presaja in plemeníči (požlahtnuje), *b)* kako se pripravlja krompir.

Lisica.

(1. Ime in pleme.) Lisica je zver pasjega plemena. (2. Velikost.) Po velikosti se enači srednjemu psu. (3. Pokritje, barva.) Oblečena je v kožuh belih, črnih in sivih dlak; le na prsih je bela, po trebuhu pa sivkasto bela. Sploh pa izpreminja dlako po letnem času. (4. Deli telesa.) *a)* (*Glava.*) Široka glava se jej hitro spušča v dolg, tanek gobček; ostasta ušesa pa stojé po konci. Pod čelom se svetijo bistre oči; kadar pa zine, pokažejo se vrste ostrih zób. *b)* (*Trup.*) Trup je zleknjen in šibek. Kaj lepo jej pristuje dolgi metlasti rep. Hodé ga vlačí za seboj, tekóč ga pa privzdigne. *c)* (*Udje.*) Tanke in kratke noge nosijo truplo tako tiho in rahlo, da skoraj ni sledú za njimi. (5. Način življenja.) *a)* (*Prebivanje.*) Lisica živi skoro povsod ter si koplje svoje luknje najrajša po goratih listnatih gozdih. *b)* (*Razplodba.*) V podzemeljskej luknji izkoti lisica več mladih, katere v nevarnosti prenaša na drug kraj. *c)* (*Hrana.*) Živí se z malimi poljskimi in gozdnimi živalmi. zalezuje pa tudi perotnino okoli hiš. *d)* (*Druga svojstva.*) Njena prekanjenost in drzovitost je prišla v pregovor. (6. Koristnost ali škodljivost.) Največji lisičji sovražnik je človek, ki jo preganja vse leto. A družega dobička nima od nje, razen da prodaje njen kožuh.

5. Popišite v istej zaporednosti popisnih delov: *a)* konja, *b)* volka (3. čitanka 129), *c)* podgano, *d)* kako drugo četveronogo žival.

6. Popišite: lastovko (Pevka, 0'14 m dolga . .).

7. Popišite *a)* vrabca, *b)* kokoš, s posebnim ozirom na koristnost in strežbo, *c)* ptice pevke sploh.

8. Popišite železo po sledečem načrtu: Kovina. Kje se dobiva? Očiščevanje vsakovrstne primesi. Lito železo. Kovaško železo. Jeklo. Koristnejše od srebra in zlata. Čemu se rabi?

9. Popišite káko rastlino! (Ime in pleme.) Popis posameznih delov: korenika, steblo, listje, cvet (čása, venec, prašniki, pestič, plod, stališče, raba).

10. Popišite: *a)* okolico vaše šole, *b)* dom, *c)* vrt.

11. Popišite, kako so učenci praznovali šolski praznik.

P o ž a r.

(Primeri 107. berilo v 3. čitanki.)

Gorí! Gorí! Oj, strašen glas, kadar se razlega v nočnem času budeč ljudi iz mirnega spanja! Tužno bije v zvoniku plat zvoná! Sleherni udarec opominja prestrašene vaščane, naj hité na pomoč ubogim, katerim že plapolá streha v ognju. Brizglje in vozovi z gasilnim orodjem pridrčé, okna po hišah zablišcé; nebo se žarí s krvavo zarjo, ki razsvetljuje z motno svetlobo vso okolico. Lej, tam sika ogenj kvišku, tam je žrelo ognja; tam si prizadevajo ljudje zadušiti ogenj v njegovem jedru ali vsaj zabraniti mu, da ne bi preskočil na sosedna poslopja. Nekateri nosijo vodo, drugi brizgajo, tretji razdirajo strehe! Otroci plakajo, matere vpijejo; vse leta, bega in prenaša. — A polagoma vendar pogasé ogenj. O siromak, ki ti je plamen v zelo kratkem času upepelil stanovanje! Hvali Boga, da si mogel rešiti vse svoje mile in drage!

12. Popišite povodenj! (Dež lije neprenehoma. Reka narašča in stopi črez bregove. Ljudje prestrašeni bežé, ne vedoč, kaj bi prej rešili. Poslopja plavajo in se rušijo. Mogočno narastla reka odnaša drva, mline i. t. d. Vsa dolinica je poplavljená. Ko jame voda odtekati, vidi se velika škoda, ki jo je napravila povodenj.)

13. Popišite nevihto!
14. Popišite življenje na planini (68—82. berilo v 3. čitanki).
15. Popišite potovanje!
16. Popišite: *a)* kako se vede postrežljiv človek, *b)* kako reden!

C. Primerjave.

Vas in mesto.

Vas in mesto sta kraja, kjer prebivajo ljudje. V vasi in v mestu so hiše in cerkve. V obeh so lepi vrti in zalo drevje. — A v vasi so največ le kmetijski ljudje, ki se pečajo s poljedelstvom in živinorejo; v mestu pa stanujejo gospôda, uradniki, umetniki i. t. d., ki imajo vsak po svojem stanu drugačne opravke. V vasi so hiše majhne, pogosto le lesene in sè slamo krite; po mestih so pa vse zidane in krite z opeko. V vasi se hiša ne drži hiše; v mestu se pa hiša hiše drži ter se lepo vrstí, ulice delajoč, druga za drugo. Vasi so navadno manjše od mest.

1. Primerjajte šolsko izbo sè stanovalnico! Podobnosti: Obe ste hišna dela; v obeh vidimo ljudi; v obeh nahajamo peč in različno orodje. Različnosti: Katera je navadno večja? Kako dolgo bivajo ljudje v šolskeji izbi? Čemu je stanovalnica? Katero orodje je v šoli?

2. Primerjajte *a)* stol in mizo, *b)* stol in klop!

3. Primerjajte psa in mačko! (Pleme, velikost, pokritje, barva, deli telesa, način življenja, koristnost.)

4. Primerjajte osla in konja!

5. Primerjajte gos raci!

6. Primerjajte sesavce pticam!

7. Primerjajte hruško in jelko! rž in pšenico!

8. Primerjajte rastlino in rudnino!

9. Primerjajte solnce in luno!

10. Primerjajte pomlad in jesen!

11. Primerjajte pomlad in mladost!

12. Primerjajte: *a)* Koroško in Kranjsko, *b)* gorenje in dolenje Štajersko!

D. Razlaganje pogovorov.

Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja.

Kdor jame zgodaj delati, je priden. Pridni lahko več zasluži nego potrebuje. Pridni in marljivi si torej prisluži in pridobi toliko, da na starost, ko ne more več delati, živi brez skrbi.

Razložite enako sledeče pogovore:

1. Ako slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.
2. Tudi slepa kokoš najde včasih zrno.
3. Kadar greš volku naproti, pokliči psa sè seboj.
4. Vsak pometaj pred svojim pragom.
5. Laž ima kratke noge.

Sloga jači, nesloga tlači.

Dva soseda sta si bila iskrena prijatelja. Vestno sta si pomagala, kadar je katerega izmed njiju zadela kakova nesreča. Pa tudi drugače sta si izkazovala svoje prijateljstvo. Da ni bilo treba jemati dninarjev in težakov, hodila sta drug drugemu pomagat z vso družino, kolikorkrat je bilo delo nujno in potrebno. Tako je jima rastlo premoženje (imetje). A na enkrat nastane med njima prepir zaradi mejnika, o katerem je prvi trdil, da je postavljen predaleč v njegovo zemljo. Začne se pravda, ki je tekla, dokler nista oba znosila vsega denarja k odvetnikom. Na zadnje so jima zarubili in prodali posestvo. V ubožnici sta imela priliko, obžalovati svojo neslogo in strast.

Pojasnite s povestmi tudi sledeče pogovore:

6. Ni nesreče brez sreče.
7. Kar te ne peče, ne gasi.
8. Ne prodajaj kože, dokler medved tiči v brlogu.
9. Potrpljenje prebije železne duri.
10. Lastna hvala, cena mala.

E. Listi.

a) Zgledi.

1. Prošnja.

Dragi Blažek!

Bukve s podobami, katere si mi zadnjič kazal, dopadle so mi tako, da hočem očeta naprositi, naj mi kupijo tudi tako knjigo. Prosim Te torej lepó, posodi mi bukve za en dan, da jih morem pokazati očetu. Vrne Ti jih zopet nepokažene

Tvoj

V Bistrici, 21. junija 1900.

France.

(Isti list obširneje.)

Dragi Blažek!

Ko sem bil zadnjo nedeljo pri Vas, kazal si mi bukve, v katerih so podobe strupenih rastlin, kakršnih ima naš kraj. Pod vsako podobo je ime strupenici, katero pred oči postavlja, in kratek popis. Meni se bukve tako dopadajo, da hočem očeta prositi, naj jih kupijo tudi meni. Ker si pa nisem zapomnel njih naslova, prosim Te prisrčno, pošlji mi bukve še danes in dovoli, da jih smem obdržati do jutri popoldne. Skrbno bom pazil, da se ne zamažejo ali drugače pokvarijo. O pravem času jih dobiš zopet v roke. Zanašam se na Tvojo prijaznost. Priporóči me svojim ljubim staršem in daj mi skoraj priliko, da ti enako postrežem.

Tvoj

V Bistrici, 21. junija 1900.

France.

2. Naznanilo in prošnja.

Ljuba prijateljica!

Sinoči so se nam vrnili ljubi oče z dolzega pota, prej ko smo se jih nadejali in kot so bili sami namenjeni. Razveselili smo se; a naše veselje se je hitro izkalilo, ko smo zvedeli, da je bolehnost prisilila očeta, vrniti se pred določenim časom. Lotila se jih je namreč mrzlica. Blaga mati sicer upajo, da drug zrak in domača postrežba kmalu zdravje povrne bolniku, vendar so v velikih skrbéh in nagovarjajo očeta, naj bi se posvetovali s katerim zdravnikom.

Znano Ti je pa, draga prijateljica, da imajo naš oče od nekdaj veliko zaupanje do Vašega hišnega zdravnika, gospoda I. I. Zato Te po materinem naročilu prelepo prosim, nagovori ga, da bi jutri prišel k nam. Prav vestno bomo stregli očetu ter storili, kar koli nam bode veleval zdravnik. Bog daj, da bi ljubi oče zopet okrevali. Prejmi že poprej srčno zahvalo za prijaznost, katero nam izkažeš.

Tvoja žalostna prijateljica

V Libelica, 2. oktobra 1899.

Marjeta.

3. Poročilo in prošnja.

Prespoštovani gospod doktor!

Želeli ste, da bi Vam, blagorodni gospod, precej naznanili, ko bi se belezen našega očeta utegnila na hujše obrniti. Žali Bog, da se je zgodilo tako! Oče so zadnjo noč prav nemirno spali. Tožili so, da jih glava boli; včasih se jim je tudi vzdigovalo. Kakor ste ukazali, dajala sem očetu zapisanega zdravila ob določeni uri; zdaj pa prosim, da mi napoveste, kako mi je dalje ravnati. Zeló zeló bi Vam bili hvaležni, ako bi blagovolili še danes obiskati bolnika. Če bi Vam pa opravila tega ne dopuščala, lepo prosim, da bi mi po človeku, ki Vam to pismo oddá, dali vedeti, kaj naj storim do takrat, ko zopet pridete. S posebnim spoštovanjem.

V Libelica, 4. oktobra 1899.

Marjeta Klobučarjeva.

4. Naročnica.

Preljubi Dragotin!

Zanašaje se na Tvojo prijaznost Te že zopet nadlegujem s prošnjo.

Rad bi namreč svojemu bratu k njegovemu godu dal katero darilce; zato Te prosim, kupi mi pri gospodu Jelarju lep nožek s štirimi rezili in koščenim ročem ter mi ga pošlji do prihodnje sobote. Troške Ti povrnem, kakor hitro zvem, koliko nož veljá.

Veselilo bi me, ko bi nas hotel obiskati v soboto kot na godovno mojega brata.

Z Bogom!

*Tvoj prijatelj
Milan.*

V Mokronogu, 6. maja 1900.

(Odgovor.)

Ljubi moj Milan!

Rad sem ustregel Tvojemu naročilu ter Ti po pošti poslal nožek, kakršen utegne biti po Tvojej želji. Cena je zapisana na zavitku. Ko bi še drugikrat česa potreboval iz našega mesta, le naravnost se obrni do mene; vselej sem pripravljen, izvrševati Tvoja naročila. Godovna Tvojega brata pa se ne morem udeležiti; zadržujejo me namreč razni nujni opravi.

Priporoči me svojim staršem, reci bratu, da mu tudi jaz za god želim vso srečo, in razveséli skoraj s kakimi vrsticami vdanega Ti prijatelja

V Zagrebu, 10. maja 1900.

Dragotina.

5. Zahvala.

Blagi prijatelj!

Prav srčno se Ti zahvaljujem za izkazano prijaznost. Nožek, ki si mi ga poslal, je bratu in meni zelo dopadel. Cena 2 gold. 50 kr. mu ni pretirana; hvaležen Ti vračam troške.

Bratov god smo praznovali prav veselo; škoda, da nisi utegnil priti. Natančneje zveš o tej veselici, kadar Te v mestu obiščem. Da si mi zdrav!

Tvoj

V Mokronogu, 15. maja 1900.

Milan.

6. Voščilo.

Predagi starši!

Ginjenega srca se danes spominjam mnogih in velikih dobrot, katere ste mi izkazovali od mojega rojstvenega dneva. Bogu in Vam se imam zahvaliti za vse, kar sem in morem. Naj bi Vam ljubi Oče v nebesih stoterno poplačal, kar ste mi

storili dobrega. Jaz pa si štejem v sveto dolžnost, tudi za naprej poslušen in priden biti ter Vam takó veselje delati. Če se ravnam po Vašej volji, smem upati, da bodeite tudi v prihodnje kakor dozday ljubili

Vam, mili mi starši,

prehvaležnega sina

V Adjovščini, 31. decembra 1899.

Jakopa.

Voščilo.

Preljubi oče!

Vaš god me spominja mnogih in velikih dobrot, za katere se imam Vašej ljubezni zahvaliti. Vem, da Vam ne morem zadosti povrniti te ljubezni; vém tudi, da mi ni mogoče, naj kar koli počnem, poplačati Vam vseh tistih skrbi, katere sem Vam prizadeval, odkar sem živ; dobro vém, da nikdar ne nadomestim dobrot, katere sem prejel iz Vaših rok.

Na misli so mi blagi opomini, s katerimi ste me tolikokrat izpodbujali k marljivosti, svarili me zaradi mojih slabosti in napak, kazali mi pravo pot. Dobri ste in prizanesljivi svojemu otroku; Vi zahtevate od njega samo to, kar more storiti po svojih močéh. Pa kar morem, to hočem storiti z božjo pomočjo. Priden hočem biti in poslušen, vreden Vaše ljubezni.

Če se mi posreči, da zadostim Vašim željam in Vam bódem v veselje, tedaj se izpolni moje najsrčneje voščilo, katero Vam, premili oče, podajem k današnjemu godu. On, ki kraljuje v nebesih, naj Vam podeli, da mirno in veselo tekó dnevi Vašega življenja; naj Vas tisočkrat blagoslovi za vse, za kar Vam moram hvalo vedeti; meni pa naj ohrani Vašo očetovsko milost in ljubezen.

Hvaležno Vam poljublja roke

Vaš pokorni sin

V Celovcu, 29. junija 1900.

Pavel.

7. Vabilo.

Dragi France!

Danes teden bode pri nas cerkveni praznik in veliki shod. Po starej navadi imamo o tem času malo boljši kruh in smo radi boljše volje nego drugikrat. Znanci in prijatelji se zberó

ta dan, da se kaj pogovoré. Obljubili so mi že nekateri, da pridejo; pa brez Tebe, ki si mi vedno najljubši prijatelj, za me ne bi bilo veselega dneva. Vljudno Te vabim, pridi tudi Ti! Zelo bi me razveselil.

Zanesljivo Te pričakuje

V Starem trgu, 7. julija 1900.

Tvoj prijatelj
Tomaž Murnik.

Vabilo na pogovor.

Ljubi moj Aleš!

Dolgo že želim, s Teboj nekaj posebnega govoriti, vendar ni bilo do zdaj prave priložnosti. Tudi k Tebi bi že bil rad prišel, pa ne vem, kdaj bi Te dobil doma, ker vedno letaš po opravkih. Če sem prav zvedel, prideš jutri v Konjice. Prosim Te, potrudi se še malo dalje in pridi k meni; prav vesel Te bode

Tvoj

V Ločah, 11. novembra 1900.

stari prijatelj
Davorin Miheljak.

8. Sožalnica (milovalni list).

Preljubi prijatelj!

Tebi in meni je nemila smrt storila veliko žalost. Vzela je Tebi ljubega brata, meni pa preblagega prijatelja. Solze, katere sva potočila zanj, je pokojni gotovo zaslužil, kajti bil je dobra, preblaga duša. Vsi smo ga radi imeli in zvesto ljubili; Bog pa ga je vzel k sebi na večno plačilo. Upajva, da se kdaj zopet veselo snidemo. Torej ne žaluj preveč in tolaži se s svojim

prijateljem
Lovrom.

V Beljaku, 5. marcija 1900.

Dragi Matej!

Zelo sem se prestrašil zvedevši, da Ti je hiša pogorela. Res je žalostno, da more plamen v kratkej uri pokončati, kar človek postavi s tolikim trudom. Težko mi dé, da se Ti je prigodila taka nesreča; a kaj pomaga žalovati, ker žalost ne izmanjša nesreče. Dobro je le, da si bil poslopje precej visoko zavaroval.

Lahko je bodeš zopet postavil. Ko bi česa potreboval, povej mi odkritosrčno. Prav rad ti pomagam; saj veš, da sem vedno
Tvoj

resnični prijatelj
Florijan.

V Ormožu, 2. julija 1900.

9. Slovo.

Premili prijatelj!

Nisem mislil, da se bodem moral tako hitro ločiti od svoje drage domovine in od svojih prijateljev. Pred tremi dnevi sem dobil od oblasti poziv, da moram nemudoma iti k vojakom. Sliši se, da bode vojna. Kam pojdemo najprej, zdaj še nihče ne vé. Jutri že odrinem. Nimam torej časa, da bi se mogel z besedo posloviti pri Tebi, ljubi moj prijatelj; sprejmi torej pismo poslovido! Lepo se Ti zahvaljujem za Tvoje odkritosrčno, stanovitno prijateljstvo in za vse, kar si mi dobrega storil. Spominjaj se me večkrat ter moli, da bi nam Bog dal srečno zmago, in da bi se vesela zopet videla.

Z Bogom!

Ves Tvoj

V Kamniku, 18. julija 1900.

Janez Rebrnik.

10. Opomin.

Ljubi prijatelj!

Ne zameri, da Te opominjam Tvoje obljube. Obljubil si mi, kakor sam dobro veš, da mi pošlješ izposojeno knjigo že v nekaterih dneh nazaj; preteklo pa je že več tednov, od knjige pa vendar ni ni duha ni sluha. Ker knjige sam nujno potrebujem, prosim, ne odlagaj več ter pošlji knjigo čim brže tem bolje. To pričakuje

Tvoj

V Ljubljani, 2. avgusta 1899.

Anton Gregorič.

11. Izgovor.

Ljubi moj Anton!

To knjigo si imel že pred štirinajstimi dnevi dobiti, kakor sem Ti bil ustno obljubil. Odpusti, da takrat nisem bil mož

beseda. Knjiga je bila o dogovorjenem času zares pripravljena, da se pošlje nazaj. Kar pride k meni najin prijatelj Andrej, zapazi knjigo, popraša po njeni vsebini, in ko jo zvé, vzame si jo tako rekoč po sili.

Ali Ti je on to sam naznanil, kakor mi je obetal, tega ne vem; resnica pa je, da sem samo zaradi njega prelomil besedo. Ne huduj se nad menoj in preženi nevoljo z mislijo, da je Tvoja knjiga dvema prijateljema pripravila nekoliko prijetnih ur.

Ali po takem smem današnjemu pismu dodati prošnjo, da mi zopet posodiš kako knjižico? Pripravljen sem na ostre pogoje; a bodi prepričan, da izpolnim tudi najostrejšo. Srčno Te pozdravlja

Tvoj

V Loki, 5. avgusta 1899.

Bogomir.

12. Prijateljsko očitanje.

Dragi prijatelj!

Tri mesece je že, da ne dobim pisma od Vas, da nimam odgovora na svoj zadnji list. To molčanje se mi zdi nekako čudno. Mislim in premišljam, kaj bi mu bilo vzrok, a ne morem zadeti.

Ste li morebiti bolni? Tega menda ne. Ali ste morebiti odpotovali? To v tem letnem času ni lahko mogoče. Neki vzrok pa mora vendar biti.

Res je, da dolgo molčanje ni še znamenje razdrtega prijateljstva, kakor tudi pridno dopisovanje ni vselej dokaz stanovitne prijaznosti. A ker ste poprej tako pridno in točno odgovarjali mojim pismom, ste me nekako razvadili; razen tega so se Vaša prijazna poročila mojemu srcu tako priljubila, da mi, odkar molčite, vedno nekaj manjka. Pri vsem tem pa sem v velikih skrbéh za Vas. Rešite me iz te bridke negotovosti ter povejte mi, če tudi le z nekoliko vrsticami, da ste živi in zdravi, ter da ste sè svojo ljubeznijo vdani

svojemu vérnemu

V Kopru, 3. decembra 1899.

Miroslavu.

Ljubi brat!

Kmalu bo leto dni, odkar nismo slišali besedice o Tebi. Zdaj smo po nekem popotnem človeku nenadoma zvedeli, da si v Tolminu pri gospodarju I. I. Lahko si misliš, v kolikih skrbéh smo bili zaradi Tebe. Nismo se mogli načuditi, kako nam moreš kaj takega storiti, ko vendar veš, da Te vsi ljubimo.

Naznani nam brž, kako se Ti godí, kako Ti je bilo dozdej, in zakaj si molčal tako dolgo. Za trdno se naadejam, da tega opomina ne pustiš v nemar in da zopet potolažiš razžaljene starše. Srčno Te pozdravlja

Tvoja zvesta sestra

V Novem mestu, 2. novembra 1899.

Ančka.

13. Dopisnica.

Častiti gospod učitelj!

Moj sin Janez je danes nekaj obolel. Glavobol in mraz sta se ga prijela; zato ga morda več dni ne bode v šolo. Prosim, opravičite mu zamudo! Spoštljivo

Vam

vdani

Na Vranskem, 16. aprila 1900.

Gregor Stiplovšek.

Dragi prijatelj!

Največjo in najstanovitnejšo srečo Ti želi za god

Tvoj

resnični prijatelj

V Postojni, 20. junija 1900.

Ivan.

b) P o u k.

Pismo ali list je sploh pismeno poročilo, namenjeno nepričujočej osebi (včasih več osebam). List je namesto ustnega pogovora.

Ako na pismo pride odpis ali odgovor, ali če si dve ali več oseb druga drugej pišejo, postane med njimi dopisovanje (korespondencija).

Ker je list namenjen določeni osebi, mora se v njem pokazati osebna razmera, v katerej sta dopisnik (adresant) in prejemnik (adresat).

Iz te medsebojne zveze izvirajo posebna pravila, na katera gre paziti pri spisovanju listov.

Ta pravila se tičejo nekaj pisave, t. j. načina, kako, in reda, po katerem se dopovedujejo misli, nekaj pa vnanje podobe ali oblike.

Dopisnice, v katerih z nekaterimi vrsticami komu kaj brzo in kratko naznanjamo, nimajo navadne listove oblike. Kratka prijava, ki smejo vsakemu pred oči, zapisujemo na listnice.

I. O pisavi ali zlogu v listih.

Zastran pisave v listih je pomniti to-le:

1. Kadar se pogovarjamo z drugimi, moramo se držati nekih postav, katerih ne sme zanemarjati nikdo, kdor noče biti neotesanec. V listu smeš povedati le to, kar bi mogel govoriti v spodobnej družbi.

2. Piši list previdno, skrbno in pazljivo ter dobro preudari, kar zapišeš. Natančno izbiraj besede in dobro zvrstuj misli. Po listu se sodi o pisavčevem umu, o njegovej omiki in njegovem značaju. Dostikrat je že prav ponevedoma katera nepremišljena ali napačno postavljena beseda ali pa tudi dvoumnost zakrivila, da pisavec z listom ni dosegel, kar je hotel, marveč da je imel škodo in zamero.

3. Pismo naj določno in očitno naznanja, kar méni poročiti; misli naj bodo tako ubrane, da je lahko umeti, kaj prav za prav hočemo.

4. Pisavec naj se ozira na razmero, v katerej je s prejemnikom. Drugače se govóri in piše mladim nego starim; drugače prijateljem in znancem nego višjim, drugače zdravim in veselim nego bolehnim in občutljivim.

Zastran vljudnosti je paziti:

a) Kadar pišemo neznanim ali višjim osebam, moramo se vljudno izgovarjati, da se predrznemo, nadlegovati jih s pismom.

b) Če v listu kaj trdimo, izprosi si moramo prejemnikovo dovoljenje.

c) Ako smo nasprotnih misli, ali če hočemo povedati, da se je prejemnik v čem motil, izrečemo navadno svoje obžalovanje, da moramo to ali ono popraviti, na to in ono opozoriti.

d) Prejemnikova poročila naj bodo nam dokaz njegove dobrote in prijaznosti.

e) Prosimo, kjer bi smeli terjati.

II. Vnanja oblika listov.

Gledé vnanje oblike je gledati. 1. na uvrščenje gradiva. 2. na pis, 3. na papir, 4. zavitek (couvert) z napisom (adreso) in 5. na pečat.

Vsak list sestoji iz sledečih delov: a) ogovor, b) uvod, c) govor, d) završetek, e) podpis.

1. a) V ogovoru imenujemo osebo, katerej je list namenjen, z oznamenilnimi besedami, — dajemo ji naslov. Za prijatelje in znance se take besede lahko najdejo (dragi, dobri, ljubi, preljubi, predragi, spoštovani, mnogocenjeni, preljubljeni — srečni, žalostni, ubogi, skrbni, prizanesljivi prijatelj); drugače pa je, kadar se piše tujim, starejšim, višjim postavljencom in sploh takim osebam, s katerimi nismo v prijateljske zvezi. Tu zahteva dobra olika in šega, da jih ogovorimo z navadnimi imeni ali naslovi *).

V listih dobrim znancem se sme ogovor vplesti tudi v prvi stavek ali pa se postavi listu na čelo; n. pr. „Ne bi mi, dragi prijatelj, bil mogel bolje ustreči“ i. t. d., ali pa:

„Dragi prijatelj!

Ne bi mi bil mogel bolje ustreči“ i. t. d.

V drugih pismih stoji ogovor vselej nad prvo vrstico, in sicer tem više, čim višja je oseba, katerej se piše.

b) Uvod navadno pové priliko ali vzrok, zakaj pišemo. Pri prijateljskih listih to ne dela take težave kakor pri drugih, zlasti do tujih in viših oseb.

*) Poglej „Naslove“ stran 165.

Nekateri uvodi bi se morda glasili tako le:

Čast mi je, naznaniti Vam . . .

Veseli me, da Vam morem ugodno odgovoriti na Vaš cenjeni list . . .

Nadejaje se, da ustrežem Vašemu Blagorodju, naznanjam . . .

Ne zamerite, da tako kèsno izvršujem Vaše naročilo . . .

Sploh znana Vaša plemenitost, prijaznost in dobrotljivost daje mi srce, da se do Vas obrnem . . .

Dovolite, prečastiti gospod, da Vam pišem in razodenem, kar . . .

Zeló mi je žal, da ne morem izpolniti želje, katero mi razodevate v svojem cenjenem listu . . .

Zanašaje se na Vašo pravičnost, drznem se, Vam, preblagorodni gospod, vestno in odkritosrčno razložiti dogodek, ki . . .

Koliko srečo uživam, imajoč tako dobrega in zvestega prijatelja . . .

c) Govor obseza glavno reč, o katerej se piše. Misli naj se izrazijo jasno, določno in v lepem redu.

Pri odgovorih misli lahko sledé po istej vrsti, v katerej jih kaže pismo, na katero se odgovarja.

d) Završetek se podaje najboljše iz tega, kar list obseza; lično naj se ujema in veže z vsem pismom. Če se pa ne more tako, odločiti je završetku poseben odstavek.

Pisma znancem in prijateljem se končavajo navadno takole:

Bodi zdrav! Z Bogom!

Tebe in Tvoje prisrčno pozdravlja, sem Tvoj . . .

Tebi in Tvojim vsega dobrega želeč, ostajem Tvoj . . .

Bodi mi zdrav in ne zabi svojega zvestega . . .

Bodi prepričan, da Ti je srčno vdan Tvoj . . .

Z Bogom! Kmalu razveséli z odgovorom Svojega . . .

S Teboj žaluje Tvoj pravi prijatelj . . .

Bog daj, da bi se skoraj obrnilo na bolje. To iz srca želi . . .

Tvoje prijateljstvo mi je porok, da gotovo uslišiš prošnjo svojega . . .

Bodite zdravi, veseli in tako srečni, kakor želi Vaš . . .

Bog Vas varuj in daj Vam čakati veselja nad . . .

Zdravstvujte!

V listih, ki jih pišemo manj znanim ali pa višim osebam, moramo skrbno izbirati besede, s katerimi končujemo pismo. Navadno izrazujemo vdanost in spoštovanje ali pa prošnjo, da bi nam bil prejemnik še dalje prijazen in dober.

Take liste končujemo blizu takó:

Z največjim spoštovanjem sem Vam vdani . . .

S popolnim spoštovanjem se imenujem Vaši Blagorodnosti vdanega . . .

Z odličnim spoštovanjem podpisujem se . . .

Prosim, sprejmite, preblagorodni gospod, zagotovilo globokega spoštovanja, s katerim se podpisujem . . .

Ponižno se priporočujoč Vašej prijaznosti (dobroti), sem . . .

Moja hvaležnost za ta dokaz Vaše milosti je tako velika, kakor je vselej bilo spoštovanje, s katerim ostajem . . .

Sebe in svoje v milost in okrilje Vaše Preblagorodnosti izročujoč, štejem si v čast, da se smem podpisati . . .

e) V podpis se razen pisavčevega imena še dodaje izraz vdanosti ali spoštovanja do tistega, komur se piše. (N. pr. Tvoj iskreni brat. Vaš pokorni, hvaležni sin. Tvoj odkristosrčni prijatelj. Vaš vdani, najhvaležnejši služabnik i. t. d.) Podpis se stavi tem niže pod zadnjo listovo vrsto, kolikor večje spoštovanje hočemo izkazati prejemniku.

Podpisu vstric (v listu do dobrih znancev včasih zgoraj na desno nad ogovorom) se zapiše na levi strani kraj in datum (dan, mesec, leto).

2. List naj se piše razločno, skrbno in s črno tinto. Nespodobno je in nepristojno, če se v listu kaj izbriše, prekriža, izstrže, med vrste zapiše ali popravi. Tudi se ne spodobi, odpraviti list sè sipo tako posut, da ga mora prejemnik otepati, preden ga bere.

3. Za pisma jemljemo čist, bel in obrezan papir v osmerki (do znancev) ali v četverki (Quartformat). V vsakem pismu se pušča zgoraj in spodaj kakor tudi na levi strani, velikosti papirja primerno, prazen prostor.

4. Listov ne pošiljamo brez posebnih zavitkov (couvert); zavitkova podoba se ravná po podobi papirja, na katerem je pismo pisano. Odprte se pošiljajo le dopisnice in poštna nakaznice.

5. Listi se zapirajo ali pečatijo s pečatnim voskom ali z óblati. Včasih se stisnejo samo zavitkovi konci.

Pisma do odličnih oseb se pečatijo največ z rdečim voskom; kadar pa se naznanja smrt, ali če piše žalujoči, vzame se črn vosek.

Listi z denarji ali s katerimi važnimi spisi se morajo posebno previdno zlagati in pečatiti. O tem veljajo posebni

poštni ukazi, ki se po večkrat izpreminjajo. Treba jih je pozvedovati tistim, kateri pošiljajo denarje po pošti.

Napis mora pred vsem drugim povedati prejemnikovo ime (krstno in priimek) in stanovališče. Pogosto, zlasti pri listih odličnim osebam namenjenih, dodaje se imenu še stan, dostojnost, poklic ali delo, s katerim se bavi prejemnik. Ako gre list v kak bolj neznan kraj, pripiše se stanovališču tudi zadnja ali bližnja pošta, včasih tudi dežela; kadar pa pošiljamo pismo v káko večje mesto, moramo zaznamenovati tudi trg, ulice, hišno številko, in če je treba, tudi še nadstropje in sobo, kjer prebiva prejemnik. Ako gre list v kraj, kjer se ne govori slovenski, imenuje se kraj in vse drugo, kar se pové o kraju, v jeziku tamkajšnjega kraja.

Poštšina se navadno plačuje z znamkami (markami).

Za zgled stoji tu nekoliko napisov; pazi in zapomni naj se, kako so vrste razpostavljene, ker tako hoče navada.

1.

Gospodu Ivanu Stojanu, posestniku na <i>Krškem,</i> Gurkfeld.	Znamka.
--	----------------

2.

Gospodu Jakobu Bizjaku, posestniku v <i>Teharjih,</i> pošta v Celju (Cilli).	Znamka.
---	----------------

3.

Gospod	Znamka.
Anton Požar, modroslovec	
v	
<i>Gradcu</i> (Graz), Zinzendorfsgasse Nr. 34, 2. Stock, 5.	

4.

Blagorodni gospod	Znamka.
dr. Jožef Spešič, zdravnik	
v	
<i>Celovcu</i> (Klagenfurt) (poste restante).	

5.

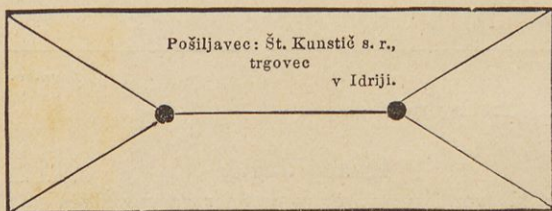
Preblagorodni gospod	Znamka.
Ignacij Jagić, c. k. dvorni svetovavec in profesor na vseučilišču na <i>Dunaju</i> (Wien) (Universität).	

6.

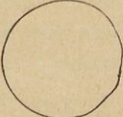
(Spredaj.)

Gospod		Znamka.
Filip Razbornik, meščan		
Vloženo v bankovcih:		v
5 po 10 gl.	= 50 gl.	
4 " 5 "	= 20 "	
3 " 1 "	= 3 "	
	73 gl.	
		<i>Brežicah,</i> hišna št. 10.

(Zadaj.)

7. (Spređaj.)

Kupón. Sme se popisati in odrezati. Štampilj prejemne pošte. Nakazani znesek <table style="margin: 0 auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">10</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">K</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">50</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">h</td> </tr> </table> Ime in stanovališče pošiljavčev: <i>Peter Rapoc,</i> <i>učitelj v Grebincu, pošilja</i> <i>óni znesek za izročeno</i> <i>knjigo.</i> <i>Srčen pozdrav!</i>	10	K	50	h	Poštna nakaznica na 10 K 50 h a. v. z besedami: <table style="margin: 0 auto; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">deset</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">K</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">50</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">h</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; width: 20px; text-align: center;">a. v.</td> </tr> </table> Štampilj prejemne pošte. Nadpis <i>Gospod Franc Pustotnik,</i> <i>nadučitelj</i> Kraj, kamor je namenjena: <i>Velikovec.</i> Prejemnikovo stanišče: <i>Glavni trg, hišn. št. 8.</i> Poštni zapisek. Vpisano v prejemno knjigo pod št. Prejemni urad ali poštna denarnica dne 19 Okraj poštnega ravnateljstva Podpis poštних postavljencev: 	deset	K	50	h	a. v.
10	K	50	h							
deset	K	50	h	a. v.						

Prostor, kamor se prilepljajo pisemske

znamke.

(Zadaj.)

Nadpisančeva (adresatova) pobotnica.

Da je znesek, na sprednjej strani nakazan, pravično prejel, potrjuje:

(Kraj) Velikovec

(Ime)

dne 3. aprila 1900. Franc Pustotnik.

8.

DOPISNICA.

Naj pr. gospod Gregor Vodopivec,

posestnik

Znamka.

v (na)

Pazinu.

Opomnja. 1. Prejemnikov priimek se deva ali v 3. sklon, ali pa ostane v 1. sklonu, kar je v slovenščini primerneje in razločneje.

2. Tudi pri pismih v slovanske dežele gredočih se priporoča, da se imenu kraja in pošte pristavi nemško ime, zlasti če je različno od slovenskega in če pismo izročaš katerej nemškej pošti, n. pr. Postojna (Adelsberg), Beljak (Villach), Ormož (Friedau), Gorica (Görz) itd.

3. Ako hočemo biti bolj gotovi, da pride pismo na svoje mesto, lahko ga priporočimo (rekomandiramo), t. j. plačamo razen marke še 25 h priporočnine ter dobimo od poštnega uradnika primko (recepis). Tudi priporočena pisma imajo na pečatnej strani zapisano pošiljavčevo ime.

4. Denarje pošiljamo ali v pismih ali pa po poštnih nakaznicah. Če prinesemo denar v nezapečatenem pismu, prešteje denar poštni uradnik, zapečati pismo enkrat (na sredi) s poštnim in štirikrat s pošiljavčevim pečatnikom, odmeri poštnino po teži in po vrednosti, izdā primko, in tako je pošta odgovorna za

prevzeto vsoto. Če se pa denar prinese v pismu tako zapečatenem, kakor se vidi tu spredaj na drugem mestu, določi uradnik poštnino ter izdá primko za povedani znesek. V tem primeru pošta ni odgovorna za to, da je v pismu res toliko denarjev, kolikor kaže nadpis, temveč samo za to, da se pismo z nepokvarjenimi pečati izroči adresatu. Zato je treba najprej na pečate pogledati in tudi pismo razpečatiti tako, da se noben pečat ne pokvari. Najlaglje pa se pošilja denar po poštnih nakaznicah.

c) V a j e. 1. France, ki ne more v šolo, prosi prijatelja Matevža, naj mu izposodi iz šolske knjižnice prvi zvezek „Dragoljubcev“.

2. Sin piše staršem, da je srečno prišel v mesto, ter da ga je mojster prijazno sprejel. On prosi, naj bi ga starši skoraj obiskali.

3. Sin prosi starše, naj mu pošljejo denarja za obleko.

4. Alojzij prosi trgovca, naj vzame njegovega mlajšega brata v uk. (Starši so jima umrli: nikdo ne skrbi za-nj. Brat je 14 let star, z dobrim uspehom je dovršil domačo šolo, ima veselje do trgovskega stanú.)

5. Jerica poroča prijateljici o nesreči, ki se je prigodila v vasi. (Sosedov mali otrok se je igral pri potoku. Kamenčke pobirajoč pade v vodo. Ker ni bilo hitro pomoči, utone. Žalost staršev. Pogreb.)

6. Jurče poroča staršem, da ga je mojster eno leto pred dogovorjenim rokom oprostil uka ter ga postavil za pomočnika.

7. Sestra piše sestri, da je mati obolela. (Kdaj? Kaj pravi zdravnik? Sestra naj hitro pride domóv.)

8. Kmet prosi prijatelja, naj mu posodi nekaj žita za seme. (Bila je slaba letina. Nima žita za seme. Prijatelj naj mu posodi . . . *hl* rži. Vrnil mu jo bode drugo leto. Ko bi prijatelj kdaj česa potreboval, rad mu bode kmet pomagal.)

9. Nekdo poroča tovarišu pripoved, ki jo je bral v neke izposojenej knjigi. (Kmet pošlje hlapca v mlin. Ta gre zvečer ob mesečini domóv. Za seboj zagleda črnega moža. Misleč, da je strah, vrže vrečo z moko raz ramo ter zbeži. Drugi dan prinese dimnikar moko. Vsi se hlapcu posmehujejo. — Le neumni ljudje se bojé strahov.)

10. Tvoj prijatelj gre v mesto na semenj; prosi ga, da ti nakupi reči, katere mu našteješ.

11. Gospodinja prosi prijateljico v Trstu, naj ji pošlje 5 *kg* kave in ravno toliko cukra. (Ta roba je v Trstu cenejša; tudi se ne plača mitnima (carina), če se ne naročuje nad 5 *kg*.)

12. Napišite prijateljičin odgovor!

13. Gospodinja se zahvaljuje prijateljici za poslani cukrer in kavo.

14. Sin se zahvaljuje staršem za poslane denarje. (On je denarje prejel. Čemu jih je rabil? Zahvaljuje se pristrčno za to in mnogo drugih dobrot, katere so mu starši že izkazali. S pridnostjo hoče povračevati, kar mu starši dobrega storé.)

15. Zahvaljaj se materi za vozilo!

16. Zahvaljaj se prijatelju za blago pomoč v sili!

17. Zahvaljaj se zdravniku, ki ti je srečno ozdravil očeta.

18. Učenec se konci šolskega leta svojemu učitelju zahvaljuje za lepe nauke.

19. Vošči materi srečo za god (k novemu letu)!

20. Vošči srečo prijatelju, ki je z daljne poti (z vojne) srečno prišel domov.

21. Vošči stricu srečo, da je ozdravel!

22. Vošči dobrotniku (župniku) srečo k 70. rojstvenemu dnevi!

23. Vabi prijatelja na šolsko veselico!

24. Vabi starše na šolsko preizkušnjo!

25. Vabi prijatelja v trgatév!

26. Tolaži prijatelja, ki mu je umrla sestra.

27. Tolaži prijatelja, kateremu je toča polje pobila.

28. Spiši sožalnico obolelemu prijatelju! (Vedno si se veselil lista iz prijateljevega kraja, a takrat te je pismo prijateljevega brata zelo prestrašilo. Prijatelj se ti smili, da je obolel in da mora biti v postelji. Kako rad bi mu ti pomagal, ko bi mogel! Upaš, da se bode prijatelj natančno držal zdravnikovih predpisov ter kmalu ozdravel.)

29. Poslovi se od prijatelja, ker moraš nagloma odpotovati v uk (v službo).

30. Opomni prijatelja, da ti pošlje obljubljeno semensko žito.

31. Opomni prijatelja, da ti pošlje cepičev, ki ti jih je obljubil.

32. Opomni krojača, da ti skoraj naredí obleko.

33. Nekdo opominja dolžnika, ki že dve leti ni plačal obresti. (V zadolžnici od . . . za . . . gl. se je dolžnik zavezal, da bode vsako leto natančno plačeval po 6% obresti. Ker so pa té že 2 leti na dolgu, vprašaš prijatelja, zakaj ne izpolnjuje svoje obljube. Prosiš ga, naj ti še ta mesec pošlje dolžnih . . . K. Ko bi prijatelj tega ne storil, moral bi ga terjati za vso glavnico. Zanašaš se pa, da tega ne bo treba.)

34. Opraviči se prijatelju, da mu nisi odgovoril na njegovo pismo. (Bil si delj časa pri stricu ter si prijateljev list še le dobil vrnivši se domóv: torej naj oprosti prijatelj, da mu pišeš tako zakasnjeno. Izposojeno knjigo prilagaš pismu ter se za njo zahvaljuješ.)

35. Izgovóri se upniku, da mu nisi plačal ob dogovorjenem roku.

36. Mizar se izgovarja, da ne more o pravem času izvršiti dela.

37. Očitaj bratu, da se slabo uči.

38. Odgovori listom pod 10, 21, 23 (nikalno), 25 (trdilno), 28.

39. Piši dopisnico za slovo!

40. Piši dopisnice o nalogah pod 7, 11, 21, 23, 32.

F. Najnavadnejši naslovi,

kakor se rabijo v listih za odgovor, govor, pri podpisu in za nadpis.

Njegovemu Veličanstvu avstrijskemu cesarju.

Ogovor: Vaše Cesarsko in Kraljevo Apostolsko Veličanstvo!
Premilostni Cesar in Gospod!

ali Premilostni Gospod!

Presvetli Cesar!

Govor: Vaše Cesarsko Veličanstvo.

Podpis: Vašemu Cesarskemu Veličanstvu prepokorni, preponižni,
najvdanejši podložnik.

Nadpis: Njegovemu Cesarskemu in Kraljevemu Apostolskemu Veličanstvu Francu Jožefu I., Cesarju avstrijanskemu, kralju češkemu in ogrskemu i. t. d.

Njenemu Veličanstvu cesarici.

- O.* Vaše Cesarsko in Kraljevo Veličanstvo!
Presvetla Gospa!
- G.* Vaše Veličanstvo.
- P.* Prepokorni, preponižni.
- N.* Njenemu Cesarskemu in Kraljevemu Veličanstvu, presvetlej Gospé, Cesarici avstrijskej.

Nadvojvodam in nadvojvodinjam avstrijskim.

- O.* Vaša Cesarska Visokost!
Presvetli gospod nadvojvoda! (Presvetla gospa nadvojvodinja!)
(Gospém iz vladarskih rodovin se daje naslov gospa, če tudi niso omožene.)
- G.* Vaša Cesarska Visokost!
- P.* Najponižnejši.
- N.* Njegovej Cesarskej Visokosti, presvetlemu gospodu nadvojvodi (imé), kraljevemu princu ogrskemu i. t. d.
Njenej cesarskej Visokosti, presvetlej gospé nadvojvodinji (imé), kraljevej princesi ogrskej i. t. d.

Knezom in kneginjam.

- O.* Vaša Svetlost!
Milostljivi gospod! (Milostljiva gospa!)
- G.* Vaša Svetlost!
- P.* Najponižnejši.
- N.* Njegovej Svetlosti, gospodu (imé) knezu i. t. d. (Njenej Svetlosti, gospé (imé) kneginji i. t. d.)

Grofom in grofinjam.

- O.* Visokorodni gospod grof! (Visokorodna gospa grofinja!)
Milostljivi gospod! (Milostljiva gospa!)
- G.* Vaše Visokorodje!

P. Najponižnejši (najpokornejši).

N. Visokorodnemu gospodu grofu (visokorodneje gospé grofinji) I. I.

Baronom in baroninjam.

O. Preblagorodni gospod baron! (Preblagorodna gospa baroninja!)

G. Vaše Preblagorodje; (Vaša Milost!)

P. Najponižnejši.

N. Preblagorodnemu gospodu baronu (preblagorodneje gospé baroninji).

Vitezom, plemenitnikom, visokim uradnikom in častnikom.

O. Preblagorodni gospod!

G. Preblagorodni gospod!

P. Najpokornejši (najvdanejši).

N. Preblagorodnemu gospodu vitezu (plemenitniku) i. t. d.

Drugim osebam.

O. Blagorodni gospod! (Mnogospoštovani, velečenjeni, častiti, prečastiti i. t. d. gospod!)

G. Vi blagorodni gospod!

P. Vdani.

N. Blagorodnemu gospodu I. I. (dodaje se navadno urad, stan, delo, s katerim se kdo živi.)

Tajnim svetovavcem in ministrom pravimo: „Prevzvišeni Gospod, Vaša Prevzvišenost, Vaša Ekscelencija“ —, kardinalom pa: „Vaša Eminencija.“ Papežu rekamo: „Sveti Oče“ ali „Vaša Svetost.“ Knezi nadškofi dobivajo naslov „Kneževska Milost“, knezoškofi „Knezoškofovska Milost“, škofi pa „Škofovska Milost“. Drugi duhovniki dobivajo naslov: „Visokočastiti (prečastni, prečastiti) Gospod.“ Pri vlogah raznim oblastvom rabimo sledeče naslove: Visoko c. kr. ministrstvo! Preslavna (tudi: visoka) c. kr. namestnija (mestodrštvo), deželna vlada! Preslavni c. kr. deželni šolski svèt! Preslavni deželni odbor! Previsokočastni (škofovski) ordinarijat! Visokočastni župnijski urad! Slavno c. kr. okrajno glavarstvo! Slavno c. kr.

okrajno sodišče! Slavni okrajni šolski svèt! Slavni krajni šolski svèt! Slavno županstvo! Slavno ravnateljstvo! *)

G. Prosilni listi (prošnje).

1.

a) Z g l e d.

(Zunaj.)

Preslavnemu c. kr. deželnemu
šolskemu svetu

v

Ljubljani.

Matevž Kožuh,

učenec I. razreda na c. kr. višjeji
realki v Ljubljani

prosi

oprostitve od učnine.

(Z dvema prilogama.)

(Znotraj.)

Preslavni c. kr. deželni šolski svet!

(Na pol strani.)

Ponižno podpisani se drzne prositi oprostitve od učnine ter podpira svojo prošnjo s temi-le razlogi:

A. Svedočba pod A priložena, ki jo je dobil konci prvega poluleťja, kaže v napredku prvi razred z odliko, iz posameznih predmetov pa kakor tudi zastran vedenja in marljivosti ali izvrstne ali pohvalne znake.

B. Gledé imovine sme reči, da je v velikej stiski, kajti njegovi starši so ubogi, kakor se vidi iz izpričevala pod B priloženega, ter komaj utrpé preskrbeti ga z najpotrebnejšim za življenje. Prosivec sam si pri najboljšeji volji še ne more ničesa prislužiti.

*) Če se pridevnik „slavni“ sploh rabi za oblastva in društva, ne sme se vendar dati uradniku pri onih oblastvih služočemu; torej: Slavno ravnateljstvo! a: Spoštovani gospod ravnatelj!

Zato prepokorno ponavlja prošnjo :

Preslavni c. kr. deželni šolski svet naj blagovoli podeliti mu to dobroto, katere vreden ostati si bode z zvestim izpolnjevanjem svojih dolžnosti neprenehoma prizadeval.

V Ljubljani, 24. februarja 1900.

Matevž Kožuh s. r.,
učenec I. razreda na c. kr.
višjeji realki.

2.

(Zunaj.)

Preslavnej c. kr. deželnej vladi

v

Ljubljani.

Peter Ocvirek,
kancelist pri c. kr. okrajnem
sodišču v Loki,

prosi,

da bi se I. va ustanovina
podelila njegovemu sinu Francu,
učencu prvega razreda na gim-
naziji v Ljubljani.

(S prilogami *A*, *B* in *C*.)

(Znotraj.)

Preslavna c. kr. deželna vlada!

(Na pol strani.)

Ponižno podpisani prosi, da bi se njegovemu sinu Francu podelila ustanovina (stipendija) I., ter opira svojo prošnjo na sledeče razloge :

- A.* 1. Njegov sin je po prilogi *A* dovršil četrti razred ljudske šole z najboljim uspehom ter je zdaj, kakor kaže
B. priloga *B*, prav priden učenec 1. razreda na c. kr. gimnaziji ljubljanskej.

2. Prepokorni podpisani je v resnici ubožen, ker nima svojega premoženja in mora z letno plačo 1200 K živiti in vzrejati petero nedorastlih otrok.

C. Vse to naj se blagovoljno razvidi iz priloge C.

3. Prosivec služi državi že 10 let na popolno zadovoljnost svojih višjih.

V Loki, 2. februarja 1900.

Peter Ocvirek s. r.,
kancelist pri c. kr. okrajnem
sodišču.

3.

(Zunaj).

Slavnemu c. kr. okrajnemu glavarstvu

v

Radovljici.

Franc Jenko,
kmet v Kamenjah, hiš. šte. 24,

prosi,

da bi se mu dovolilo, postaviti
nov mlin pri vodi Bistrici.

(Znotraj.)

Slavno c. kr. okrajno glavarstvo!

(Na pol strani.)

Franc Jenko, kmet v Kamenjah, prosi ponižno, da bi se mu dovolilo, postaviti nov mlin pri vodi Bistrici v Bohinju. Svojo prošnjo opira na sledeče razloge:

1. Ni v tem kraju célo uro okoli in okoli nobenega mlina.
2. Voda Bistrica je za to dosti velika in pripravna.
3. Prosivec je mlinarskega dela dobro vajen, ker je že več let delal v mlinu, kakor kaže priloženo izpričevalo.
4. Prizadeval si bode, da bode ljudem dobro in zvesto stregel.

V Kamenjah

Franc Jenko s. r.

b) Pouk.

1. Prosilni listi (Gesuche) imajo v sebi z razlogi podprto prošnjo do oblastev ali posameznih oseb.

2. Razlogi ali vzroki, s katerimi se prošnja podpira, morajo biti potrjeni z izpričevali, ki se prilagajo prošnji.

3. Nekatere prošnje, n. pr. za izpraznjene službe i. t. d., se morajo kolkovati ter položiti pred dotično oblastvo v nekem določenem roku. Ta rok in pa uveti (pogoji), katere je treba izkazati v prosilnem listu, razglašajo se po navadi v službenih časnikih.

c) Naloge.

Spišite te-le prosilne liste: 1. Učenec prosi pri deželnem odboru za podelitev deželne ustanovine.

2. Učenec prosi, naj ga sprejmejo v kmetijsko šolo.

3. Trgovec prosi pri okrajnem glavarstvu za popotni list in priloži prošnji postavni kolek.

H. Opravilni sestavki.

a) Zgled.

I. Inventarji.

Inventár (popis) kmetijske imovine 31. decembra 1899.

A. Aktivni imetek.	Denarna vrednost	
	K	h
I. Gotovine	400	50
II. Ležečega posestva		
13 ha 52 a polja		
3 " 12 " travnikov		
2 " 30 " gozdov		
1 " 80 " pašnikov		
vkup 20 ha 74 a zemlje, ki je s hišo in vsem poslopjem vred cenjena na . .	12000	—
III. Hišno orodje	420	—
IV. Poljsko orodje	400	—
V. Živina		
a) Goveda		
krav 5 700 K	2970	—
voli 4 800 "		
telice 3 300 "		
b) Konj:		
kobili 2 400 "		
žrebeta 3 480 "		
c) Drobnice:		
ovac 20 240 "	500	—
kozi 2 12 "		
d) Kuretine:		
rac 12 24 "	1000	—
kokoši 8 10 "		
golobov 10 4 "		
VI. Zaloga zemljiških pridelkov	500	—
VII. Terjatve	1000	—
Vsota	16890	50
B. Pasivni imetek (dolg).		
Glavnica	1200	—
Obresti	30	—
Vsota	1230	—
C. Pravi (čisti) imetek torej iznaša	15660	50

V Planini na starega leta dan 1899.

Miha Dolinšek.

a) Pouk.

V inventarju naštevamo po redu predmete, ki se kje nahajajo.

b) Naloge.

Napravite inventar: 1. hišnega orodja, 2. poljskega orodja, 3. dreves v drevesnici, 4. namiznega in posteljnega orodja, 5. žitnega pridelka.

II. Računi.

a) Zgled.

1.

Kolek.

V Celju, dne 28. maja 1900.

Račun.

Blagoro dnemu gospodu Martinu Debelaku, posestniku v Celju sem naredil te le mizarske reči:

1900			Znesek	
Meseca	dne		K	h
januarja	31.	Dve novi mizi iz orehovega lesa po 12 K	24	—
februarja	5.	Štiri nove stole po 4 K 40 h	17	60
marcija	18.	Tri nove skrinje iz smrekovega lesa po 8 K	24	—
aprila	12.	Nova vrata pri skednju . . .	10	—
maja	28.	Hišne duri popravil	2	40
		Vsega vkup .	78	—

Jožef Kolšek,
mizar.

Do dobrega prejel 78 K dne 5. junija 1900.

Jožef Kolšek.

2.

Iz hišnega računa.

Meseca	Dne		Dohodki		Troški	
			K	h	K	h
		1900.				
Januarja	1.	Ostanek od prejšnjega meseca	84	80	—	—
"	2.	Za novoletne darove	—	—	14	60
"	3.	Za pismo v Celovec	—	—	—	20
"	"	Krojaču Janezu Tomšiču na njegov račun od 10. decembra 1899	—	—	74	90
"	4.	Mesarju Jurju Rogaču za meso, nošeno na bukvice v mesecu decembru 1899	—	—	36	—
"	6.	Od mlinarja gosp. Glavača za dva metrska centa pšenice, cent po 21 K	42	—	—	—
"	"	Od krčmarja gosp. Rupnika za 3 hl vina po 32 K	96	—	—	—
"	8.	Vozniku Lozarju za vožnjo v Loko	—	—	3	20
"	10.	Trgovcu Negodetu za 2 kg kave po 3 K 60 h = 7 " 20 "				
		2 " cukra po 92 " = 1 K 84 "				
		1/2 " sveč = 1 " 12 "				
		2 " mila po . 72 " = 1 K 44 "				
"	15.	1/2 l olja = 1 " 84 "	—	—	13	44
"		Mizarju Janžeku za novo mizo iz mehkega lesa po računu od dne i. t. d.	—	—	8	—
"	31.	Različni manjši troški	—	—	10	—
		Završetek za mesec januar 1900	222	80	160	34
		Ostaje torej v zalogi	62	46		

3.

Završetek kmetijskega računa za leto 1899.

		K	h
I. Dohodki.			
1. Iz poljskih pridelkov se je dobilo	1000	—	
2. iz pridelkov na travnikih	431	60	
3. " " v goricah	301	40	
4. " " v hostah	100	—	
5. " " v hlevih	480	80	
6. povrnjena plačila	637	28	
7. razni mali dohodki	40	—	
Vsota vseh dohodkov .			
II. Troški.			
1. Troški v izboljšanje zemljišč	110	—	
2. za nakup gospodarskega orodja	122	80	
3. poslom in najemnikom	600	—	
4. za davke in priklade	184	—	
5. za domače potrebe	174	60	
6. za poplačanje dolgov	320	—	
7. različni mali troški	50	—	
Vsota vseh troškov .			
Dohodki so večji od troškov za			
Od tega odštejte 5% od prvotne inventarne			
glavnice 10.419 K			
Ostaje čistega letnega dobička pri kmetij-			
skem gospodarstvu			

Peter Kapun.

b) P o u k .

Račun kot opravljen sestavek je popis oddanega blaga ali storjenega dela z naznanilom cene za blago in plačila za delo. — Takšen račun se pogostoma imenuje z laško besedo konto (množ. konti) ter se mora večinoma kolkovati. V računu mora biti naznanjeno: 1. storjeno delo, oddano blago s ceno vred; 2. čas (mesec in dan), kdaj je delo storjeno, blago oddano, po vrsti natanko drugo za drugim; 3. ime ónega, za katerega je račun; 4. kraj, dan, mesec in leto, kje in kdaj je račun pisan; 5. podpis tistega, od kogar je račun. Po prejetem plačilu se iznesek pobota po navadi na računu samem.

Drugačen je gospodarski in hišni račun. Razen inventarja vse premičnine, nepremičnine in dolga imata priden gospodar in gospodinja tudi zapisnike, v katere zapisujeta, koliko imata dohodkov in troškov. Konci leta ali tudi konci vsakega meseca se seštejejo dohodki in razhodki, da se vidi, kako se je gospodarilo, koliko ostaje ali koliko je nedostatka. Prav tako zapisuje gospodar tudi vse poljske, senožetne, gozdne in živinske pridelke in priredke. Dober gospodar mora zapisovati in — računati.

c) Naloge.

Npravite: 1. črevljarski, 2. krojaški, 3. kovaški, 4. prodajalniški, 5. dninarski, 6. knjigoveški račun. 7. Napišite gospodarski račun a) za mesec september, b) za vse leto. 8. Zapiši, koliko si imel vse leto troškov za učila.

III. Pobotnice.

a) Zgledi.

Navadne pobotnice.

Kolek.

1.

Pobotnica.

za 116 K 60 h, sto in šestnajst kron 60 vinarjev, katere sem jaz podpisani od gospoda učitelja Jakopa Strnada resnično prejel kakor najemščino (stanarino) za pol leta od sv. Jurija do sv. Mihela.

V Kočevju, 14. aprila 1900.

Peter Grižar,
lastnik hiše števil . .

2.

Pobotnica.

Kolek.

Potrjujem s tem listom, da mi je go spa Eli zabeta Tominka iz Ravnice štiri sto kron, katere sem ji bil julija t. l. posodil (v zajem dal), z obrestmi 5⁰/₀, namreč

desetimi kronami, danes popolnem izplačala, ko sem ji dolžno pismo nazaj dal.

V Kostanjevici, 31. decembra 1899.

Luka Batič,
trgovec.

500 K

3.

Kolek.

Pobotnica.

100 K sto kron kot letno plačo od 1. januarja 1899. do 1. januarja 1900. prejela sem popolnoma današnjega dne od gospodarja Jožefa Komana, tukajšnjega gostilničarja, kar s tem zahvalno potrjujem.

V Tržiču, dne 1. januarja 1900.

Neža Kobe,
dekla.

4.

Kolek.

Pobotnica.

Da sem 371 K 20 h, tri sto eno in sedemdeset kron, 20 vinarjev, za svoja mizarska dela, po pogodbi od 30. januarja 1899. storjena za mestno šolo, iz blagajnice mesta Ptujskega danes resnično prejel, potrjujem tu s svojim podpisom.

V Ptuj, 25. novembra 1899.

Janez Kotnik,
mizar.

5.

Kolek.

Pobotnica.

Gospod Andrej Zupančič, tukajšnji črevljar, plačal mi je danes od 1200 K kapitala obresti po 5 %, dotekle od 1. mar-

cija 1899 do 1. marcija 1900. namreč šestdeset kron, in po tem mi je vrnil še šest sto kron od kapitala samega gori omenjenega.

V Metliki, dne 1. marcija 1900.

Martin Robida,
trgovec.

660 K

6.

Vzajemna pobotnica.

Podpisanca sva danes svoje medsebnne račune preiskala, poravnala in vzajemno pobotala tako, da do današnjega dneva nimava ničesar iskati drug od drugega. Za to sva uničila račune in vse spise o medsebnih iskovinah, kar sva jih v rokah imela, ter izrekujeva za neveljavna vsa pisma, ki bi se o tem utegnila še kje najti. Za najino večjo varnost sva dvojno tako vzajemno pobotnico naredila, podpisala in si vzela vsak po eno.

V Ribnici, 15. septembra 1899.

Jurij Gnezda,
trgovec.

Tomaž Dolinar,
trgovec.

b) P o u k.

Pobotnica (Quittung) je pismeno potrjenje, da je katera terjatev (iskovina) popolnoma ali deloma plačana. Pobotnice so ali navadne ali vzajemne (zgled 6).

Da bo pobotnica veljavna, mora odgovarjati tem-le vprašanjem:

1. Kdo plačuje? (Včasih je dosti ime in priimek plačujočega, navadno pa se dodaje še stan in stanovanje, da ne bi bilo pomote zastran osebe.)

2. Koliko se plačuje? To se pové sè številkami in črkami.

3. Za kaj se plačuje? Pri odbitnih pobotnicah (zgled 5) se mora s črkami zapisati tudi ves dolg, pri pobotnicah od

obresti, najemščine, zakupščine, mezde i. t. d. pa tudi čas, za kateri se plačuje oni iznesek.

4. Komu se plačuje? Kdor denarje prejmlje, podpiše se svojeročno ter pristavi še stan, obrt i. t. d.

5. Kje in kdaj se plačuje? Precej k zadnjeji vrsti pobotnice se mora zapisati kraj, dan, mesec in leto, kje in kdaj se izdaje pobotnica. Navadno se izdaje tistega dne, katerega se plačuje, kar se določuje z besedami „danes“, „današnjega dne“. Pobotnica pa ne izgubi nič od svoje veljave, če je v njej zapisano, da je dotični iznesek kateri dan poprej izplačan, pobotnica pa pozneje napravljena. — Pobotnice se morajo navadno kolkovati ter skrbno shranjevati. Kolek je zavisen od izneska.

Pobotnica, s katero se daje pravica, da sme kdo svoj dolg za zastavljene reči izbrisati ali izknjižiti, mora imeti s o d n o a l i n o t a r s t v e n o p o v e r i l o.

c) Naloge.

1. Napišite pobotnico za 60 K 30 h kot četrletno najemščino; 2. pobotnico za 69 K 60 h kot 6 % obresti; 3. za mezdo hlapcu; 4. pobotnico za plačana zidarska dela; 5. odbitno pobotnico; od 2520 K dolga se plačajo 5 % obresti in tretjina glavnice; 6. vzajemno pobotnico med kmetom in trgovcem.

7. Naredite pobotnico za enoletno zakupščino od 3 ha njiv! 8. Delavec naredi gospodarju pobotnico za 60 K, ki jih je pri njem zaslužil čez leto.

IV. Vozni listi in poštne spremnice.

a) Zgledi.

Vozni list.

Gospodu fabrikantu Andreju Vrtniku v Kamni Gorici.

Kolek.

Na Jesenicah, 10. aprila 1900.

Po vozniku Valentinu Koritniku iz Srednje vasi pošiljam Vam spodaj zaznamenovano blago. Ako ga prejmete o pravem

času, to je od danes v treh dneh, plačajte vozniku štiri krone voznine.

Znamenje	Št.	Koli	V s e b i n a	Teža
F. K.	3	vreče	volna	93 kg

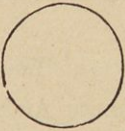
Ciril Javornik.

Poštna spremnica.

Prednja stran:

 Pošiljavčevo ime in stanovišče. Viljem Janžič v Mariboru	Poštna spremnica.		Kolek.
	Častivredni gospod Jernej Cocaj, župnik V čem se pošilja in s kakim znamenjem } Zavezaj V. J. v Remšniku. Zadnja pošta: Marnberg. Dežela: Štajersko. Vsebina: Knjige. Vrednost: 20 K		
 Pošiljavčev pečat.	Prostor za poštne zapiske o poštnini in teži.		

Zadnja stran:

Pošiljavčeva pismenapriobčila. <i>Tu prejmete, kar ste želeli.</i> <i>V listu, ki ga Vam pošljem, več o tem.</i> (Ta kupon si sme prejemnik pri- držati.)	 Prejemnikova pobotnica. Da je poslatev, na prednji strani zaznameno- vano, res prejel, potrjuje V Remšniku, dne 24. maja 1900. (Podpis) Jernej Cocaj.
---	--

b) P o u k.

Kadar se blago izroči v vožnjo vozniku, spiše se odprto pismo onemu, kateremu je blago namenjeno. To pismo se imenuje vozni list. A če se komu kaj po pošti pošilja, pridodati je poslatvi poštno spremnico.

V navadni vozni list (Frachtbrief) se mora zapisati:

a) prejemnikovo ime, stan in stanovališče; *b)* voznikovo ime in stanovališče; *c)* imenuje se poslano blago ter se natanko zapiše, koliko ga je, kako je zavito ali zabito, in kako je zaznamenovano; *d)* pové se, koliko je pogojene voznine; *e)* zapiše se, kdo je blago oddal, kdaj in kje se je oddalo ter doklé mora priti na svoje mesto.

Vozni listi in poštno spremnice imajo kolek.

c) N a l o g e.

Spišite vozen list, po tem poštno spremnico (Post-Begleit-adresse): 1. o posušenem sadju, 2. o oblačilih, 3. o perilu, 4. o različnem semenju, 5. o mizarskem orodju.

V. Prejemni listi ali primke (recepisi).

a) Z g l e d a.

Kolek.
Za osem

Prejemni list.

1.

deset kron, katere mi je Miha Volk današnjega dne oddal, da jih izročim prečastnemu logaškemu župniku gosp. Antonu Smrekarju.

Na Ravniku, 7. oktobra 1899.

Matej Lisjak.

2.

Potrjujem s tem listom, da mi je gospod Nikolaj Peternel zlato žepno uro, za-me od gosp. Petra Potočnika prejeto, danes popolnoma nepoškodovano izročil.

V Podragi, 1. septembra 1899.

Jurij Hobat.

b) P o u k.

S prejemnim listom se pismeno potrjuje, da smo ali zá-se ali za koga družega resnično prejeli denarje ali kako drugo

reč. Tak list ima sploh prav tiste člene, kakor pobotnica; najvažnejše je:

1. da se natanko naznani reč, potem
2. dan, kdaj, in oseba, od katere se je kaj prejelo;
3. da se prejemnik podpiše, in
4. če prejemnik ni prejel reči zá-se, da se pové oseba, katerej je namenjena.

c) N a l o g e.

1. Premenite prejemni list 1., da se bode začenjal tako:

a) Miha Volk mi je i. t. d.

b) Potrjujem, da sem od i. t. d.

c) Da mi je Miha Volk i. t. d.

2. Z ozirom na prejemni list napišite, kako bi se glasil prejemni list Nikolaja Peternela o zlatej uri, namenjenej Jurju Hobátu.

3. Spišite ta-le prejemna lista:

a) Nekdo je od voznika Jakoba Hrasta iz Tržiča prejel skrinjo, zaznamenovano z A. Š. št. 9., ki ima po povedbi podobščine v sebi, ter obeta, da jo v treh dneh odpravi gospodu učitelju Kvasu v Kranj.

b) Gospodar Boštjan Kopun iz Braslovč je prejel sod vina, zaznamenovan z. B. O. 5. in zapečaten, naj ga pošlje poštarju v Gornji grad.

VI. Hranilni listi ali hrambenice (depozitke).

a) Z g l e d a.

Kolek.

1.

Tukajšnji dekan, gospod Štefan Gostiša, mi je danes dve sto petdeset c. kr. cekinov pred mojimi očmi naštel in v hrambo izročil. Potrjujoč le-to, obetam ob enem, da hočem ta denar na njegovo zahtevanje njemu samemu ali njegovemu pooblaščencu, kadar mi izroči ta hranilni list, zopet nazaj dati.

V Cerknici, 4. maja 1900.

Jožef Ravnikar.

2.

Hranilni list.

Potrjujem, da mi je danes gospod Pavel Dimec, voznik v Novem mestu, izročil v hrambo zaklenjeno, 50 kg težko skrinjo, ki je lastnina gospoda Tomaža Drnjača v Kranju.

V Ljubljani, 1. septembra 1899.

Peter Zajec,
gostilničar.

b) P o u k.

V hranilnem listu (Aufbewahrungsschein) je bistveno:

1. da se pové natanko, kaj se je dalo hraniti, in čigavo je;
2. da se določi uveti ali pogoji, pod katerimi se ima hranjeno nazaj dati;
3. da se zapiše ime tistega, kateri reč hraniti daje, in ónega, ki jo prevzema ter hranilni list izdaje, in zadnjič tudi dan, kdaj je reč prejeta.

c) N a l o g e.

Prepišite gorenji prejemni list, pa da se bode začel tako:

Jaz podpisani potrjujem s tem listom i. t. d., ali pa:

Današnjega dne mi je izročil i. t. d., ali:

Da sem od gospoda i. t. d.

Nekdo potrjuje:

1. da mu je dekla hraniti dala skrinjo z belim perilom in obleko, ter pravi, da noče biti porok, ako bi se te reči kako poškodovale brez njegovega zadolženja;

2. da mu je gospa I. I., zapečateni škatlico, ki ima po nje povedbi važna pisma v sebi, v hrambo dala s tem dodatkom, naj jo nazaj dá temu, kdor mu zopet izroči ta list;

3. da je dobil v hrambo zlato žepno uro (brez verižice), ki je znotraj zaznamenovana s črkama P. K. in številko 9.

VII. Odpovedni listi ali odpovednice (reversi).

a) Z g l e d a.

1.

Moj sosed, hišni lastnik gosp. Ambrož Lesar, je bil tako dober, ter mi je naprošen dovolil, da smem za svojo potrebo jemati vode iz vodnjaka na njegovem dvorišču.

Kolek.

Obetam s tem listom, da te dovolitve ne bom nikdar štel za kako pravico, ki bi jo jaz imel, temveč da jo hočem kakor dobroto meni dodeljeno uživati dotle, dokler bode gosp. Ambroža Lesarja volja, meni dopustiti to uživanje.

V Ipavi, 3. marcija 1900.

Jožef Oparnik.

Kolek.

2.

Gospod I. I., zemljiški postestnik v I., prepustil mi je iz dobrote kos svojega hišnega vrta, sedem in pol metra dolg in šest metrov 6 *dm* širok, da na njem postavim uljnjak. Jaz se zavezujem, da ta kos zemljišča, ako bi on ali njegovi dedni nasledniki zahtevali, brez ugovora zopet odstopim v tistem stanu, v katerem sem ga prejel. Za potrdilo vsega tega je tu podpis moj in dveh naprošenih prič.

V dne 14. aprila 1900.

I. I.,
učitelj.

I. I.,
kot naprošena priča.

I. I.,
kot naprošena priča.

b) P o u k.

Z odpovednim listom ali odpovednico (Verzichtschein, -Revers) izrekujemo, da dovoljenja, katero nam je kdo dal, ne bomo nikdar šteli in imeli za kako pravico.

V takem listu se mora povedati:

1. kdo dovoljuje,
 2. komu se dovoljuje,
 3. kaj se dovoljuje, in pa povedati,
 4. da se dovolitev ne bode nikdar imela in trdila za pravico;
 5. povedati je, kje in kdaj se list izdaje;
 6. Izdateljevemu podpisu se prideneta še podpisa dveh prič.
- Pri spisovanju odpovednic je ravnati previdno in natančno, da ne bode prepira.

c) N a l o g e.

1. Kmetovavec I. I. je dopustil nekomu, da si prek njegove

njive, katero je treba tanje zaznamenovati, sme narediti kolovoz določene širokosti. Le-ta mu dá odpovedni list na to.

2. Jernej je dovolil Tomažu, da sme vsak čas po noči in po dnevi hoditi skozi njegov vrt, in da ima zarádi tega tudi ključ tako od prednjih kakor od zadnjih vrat. Tomaž mu na to napiše odpovednico.

3. Nekdo dovoli sosedu, da sme ovce pasti po nekem delu njegovega pašnika; sosed mu spiše odpovednico.

VIII. Nakaznice.

a) Z g l e d.

Nakaznica.

Gospodu logarju Poženelu v Rogatcu.

Blagovolite mojemu hlapcu Andreju Petelinu proti tej nakaznici izročiti tri m^3 po en m dolgih bukovih drv, ceno pa zapisati na moj račun.

Na Slatini, 1. avgusta 1899.

Martin Dobnik,
pekar.

b) P o u k.

Z nakaznico (asignacijo, Anweisung) prosi nekdo nekoga, s katerim ima opravila in račun, naj drugemu komu izroči neko vsoto denarjev ali neko blago.

V nakaznici se mora povedati:

1. ime in stanovališče onega, ki naj kaj izroči;
2. ime in stanovališče onega, ki naj denarje ali blago prevzame;
3. koliko denarjev (s črkami pisano) ali katero blago naj dobí;
4. na čigav račun naj se zapiše iznesek;
5. dodati je datum in podpis.

c) N a l o g e.

Spišite nakaznico, vsled katere naj izroči 1. trgovec vozniku Aliču 1 *hl* pšenice, 2. kmet mesarskemu hlapcu pitanega prasiča, 3. fabrikant krčmarju 50 K.

IX. Zadolžnice.

a) Z g l e d a.

Kolek.

1.

Jaz niže podpisani priznavam s tem listom, da mi je gospod Martin Sodar, posestnik v Tinjah, posodil pet sto kron (500 K) av. veljave ter mi ta iznesek danes odštel v bankovcih. Zavezujem se, da bodem ta kapital z obrestmi po šest od sto pol leta po tem, ko se mi odpové, vrnil gospodu upniku ali njegovim dednim naslednikom v enakej veljavi.

V Borovljah, 25. januarja 1900.

Anton Vračič.

Kolek.

2.

Jaz niže podpisani potrjujem, da mi je Gregor Plaskan, trgovec v Mariboru, posodil osem sto (800) kronskih srebrnjakov ter mi jih danes naštel. Zavezujem se, da bodem letne obresti po pet od sto gosp. upniku plačeval pol leta naprej, glavnico pa vrnil njemu ali njegovim pravnim naslednikom v srebrnej veljavi in sicer po prejšnji poluletnej, vsakemu pogodniku enako na voljo danej odpovedi.

V zavarovanje tega zajma in obresti zastavljam svoje posestvo pod št. 25 v Jarenini ter dovoljujem, da se ta dolg z obrestmi in vsemi drugimi pravicami, ki se strinjajo s tem dolžnim pismom, vknjiži na omenjeno moje posestvo.

V dokaz tega svojeročni podpis moj in naprošenih prič.

V Jarenini, 1. julija 1899.

Janez Simonič s. r.,
dolžnik.

Peter Slekovec s. r.,
priča.

Jakob Magdič s. r.,
priča.

Dodatek sodnega ali notarskega poverila.

b) P o u k.

Zadolžnica (dolžno pismo, obligacija, Schuldschein) je pismo, s katerim potrjujemo, da smo od nekoga neki iznesek denarjev na pósodo (v zajem) vzeli. V njem se mora:

1. razločno povedati upnikovo (verovnikovo) ime in stanovališče;

2. pripoznati, da smo prejeli iznesek, ki se zapiše z besedami in številkami;

3. razločno povedati, v katerih denarjih ali v katerej veljavi se je izplačal ta iznesek; mora se

4. povedati, kakšni odstotki se bodo plačevali, ako so obresti obljubljene —;

5. obljubiti, da se posojilo vrne, in kdaj; mora se pripisati

6. kraj, dan in leto (s postavnim kolkom), in

7. podpis dolžnikov, in če dolžnik ni sè svojo roko napisal dolžnega pisma, še podpis dveh prič.

Ako se na podlogi zadolžnice dolg vpisuje v zemljiško knjigo, imeti mora zadolžnica še sodno ali pa notarsko poverilo.

c) N a l o g e.

Napišite zadolžnice o: 1) 120 K; ta glávnica, dajóč obresti po $5\frac{1}{2}\%$, mora se vrniti po poluletnej odpovedi; 2) 350 K, ki jih je nekdo za kupljeno blago po štirih mesecih plačati dolžan, do tja pa obeta s 5% obrestovati; 3) 650 K, katere kdo vzame v zajem z obrestmi po 6% , in za katere zastavlja svoje posestvo.

X. Pogodbe.

a) Z g l e d.

Kolek.

1.

Zakupna pogodba,

kater

o	sta	d
---	-----	---

anes sklenila Janez Sajavec kot zakupodavec in Marko Zorič kot zakupnik takó le:

1. Janez Sajavec daje Marku Zoriču svojo petdeset arov prostrano njivo „za gradom“ od danes naprej na štiri zaporedna

leta v zakup za to, da mu plača na leto dve sto kron zakupščine.

2. Marko Zorič obeta Janezu Sajavcu, da bo zakupščino plačeval vsako leto dne 1. maja, sicer pa tudi, da bode skrbel, da bo njiva v dobrem stanu.

3. Davke za to njivo bode plačeval posestnik sam.

4. Če zakupniku pridelke vzame toča, slana, povodenj ali kaka drugačna ujima, on zaradi tega ne bode mogel nič zakupščine utrgavati..

Ker se je to pismo spisalo v dveh primerkih, dobí vsaka stranka po en prepis.

V Ratečah, 1. marcija 1900.

Janez Sajavec s. r.,
zakupodavec.

Marko Zorič s. r.,
zakupnik.

France Oblak s. r.,
priča.

Vid Kušar s. r.,
priča.

Kolek.

2.

Kupna pogodba,

katero sta danes dogovorila in sklenila gospod Anton Žepič, hišni posestnik v Gorici, v tržaških ulicah šte. 15, kot prodajavec in gospod Valentin Bratina, trgovec v gosposkih ulicah pod hiš. št. 10 kot kupec tako le:

1. Gospod Anton Žepič prodaje gosp. Valentinu Bratini svoj sadovnjak „za potokom“ v nezagotovljeni izmeri dvanajst arov za štiri tisoč kron av. veljave v popolno last z dovoljenjem, da se sme kupec na-nj kot lastnik takoj zapisati.

2. Gospod Valentin Bratina kupuje óni sadovnjak in odšteje po podpisu te pogodbe polovico dogovorjene kupnine, to je dva tisoč kron av. velj., ter se zavezuje, da ostanek brezobrestno odplača v štirih enakih letninah po 500 K.

3. Prodajavec potrjuje, da je prejel polovico kupnine: dva tisoč kron a v., njega tudi zadenejo vsi davki, kar bi jih bilo še zaostalo do današnjega dne.

4. Kupec jemlje na-se troške za prepis, pristojbine in vse davke od danes naprej.

To pogodbo, ki se je pisala v dveh enakoglasnih primerkih, so podpisale stranke in naprošeni 2 priči.

V Gorici, 1. februarja 1900.

Anton Žepič s. r.,
prodajavec.

Valentin Bratina s. r.,
kupec.

Karel Jordan s. r.,
priča.

Franjo Furlani s. r.,
priča.

b) P o u k.

Pogodba je vsako pismo, s katerim se določajo vzajemne pravice in dolžnosti dveh ali več oseb.

V vsakej pogodbi je povedati:

1. kdo se dogovarja ali pogaja;
2. predmet, o katerem se sklepa pogodba;
3. pogoje (uvete), pod katerimi se stranke pogajajo, ter pravice in dolžnosti, ki gredó posameznim pogodnikom;
4. kraj in čas, ob katerem se sklepa pogodba;
5. treba je tudi pritisniti kolek ter pridejati podpis pogodnikov in prič.

Pogodbi je potreba toliko primerkov, kolikor je pogodnikov.

Pogodbe, katerih se je trdno držati, so ali zakupne, kupne, menjalne, službene (mezdne), učne i. t. d.

Važne pogodbe se spisujejo pri c. k. notarju.

Opomnja. Kadar se napravi pismena pogodba, pazi naj se z največjo skrbnostjo, da se v njo postavi vse, kar je bilo ustno domenjeno.

c) N a l o g a.

Napravite pogodbe: 1. o zakupu kakega zemljišča; 2. o prodaji katere hiše; 3. o zameni vinograda s travnikom; 4. o vzprejemu rokodelskega učenca.

XI. Izpričevala (svedočbe) služabnikom.

a) Z g l e d a.

1.

Kolek.

Izpričevalo.

Janez Kolan, domá iz Hotedršice (pod Planinski o kraj), neoženjen, 30 let star, bil je pri podpisniku od 1. januarja 1893 do 31. decembra 1899 v službi za hlapca ter se je ves ta čas zvestega, pridnega in poštenega posla kazal tako, da sem bil ž njim v vsem zadovoljen. Ker si je pa sam drugo službo izvolil in si želi več poskusiti, zato ga s tem listom rad vsakemu priporočam.

Temu na dokaz potrjujem ta list sè svojim podpisom in pečatom.

V Logatcu, 1. januarju 1900.

Pečat.

Simon Strel s. r.,
posestnik.

Kolek.

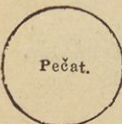
2.

Izpričevalo.

Urša Potokarjeva iz Šent-Jurja na Dolenjskem, 24 let stara, neomožena, je pri meni pet let in štiri mesece (t. j. od 1. januarja 1895 do danes) služila za kuharico. Vsa ta leta je bila tako pridna, skrbna, poštena in zvesta, da sem bila ž njo

prav zadovoljna. Ker pa zdaj ne misli več služiti, dajem ji z veseljem to dobro izpričevalo.

Na Vrhniki, 1. maja 1900.

Pečat.

Mila Krašanova,
posestnica.

b) P o u k.

Pismo v katerem se posvedočuje ali priča, kako je kdo služil in se vedel, imenuje se službeno (poselsko) izpričevalo. Treba, da je po vsem resnično in določno. V tako svedočbo se zapiše:

1. ime, stan, starost in rojstveni kraj tistega, komur se daje izpričevalo;

2. koliko časa je kdo služil ter kako je opravljal dolžnosti svoje službe;

3. kraj in dan, potem podpis (pogosto tudi pečat) tistega, ki piše izpričevalo.

c) N a l o g e.

Napravite izpričevalo: 1. hlapcu, ki je zarádi bolehnosti stopil iz službe; 2. spretnemu mizarskemu pomagaču, ki hoče na svojo roko podjetji svoj obrt; 3. mlinarskemu hlapcu; 4. pastirju; 5. dekli.

XII. Izpričevala o dogodkih.

a) Z g l e d.

Izpričevalo.

V sredo, t. j. 25. t. m. ob dveh popoldne sva se šla z Janezom Robnikom iz naše vasi v Dravo kopat. Pri kraju Kušejevega travnika, kjer sva se kopala že večkrat, greva oba kmalu v vodo. Jaz sem ostal pri kraju, Janez pa je šel bolj na sredo, če prav sem za njim vpil, naj nikar naprej ne hodi. Ko se hoče obrniti, skrije se pod vodo — in ni ga bilo več. Klical sem na pomoč, a zastonj. Ni ga bilo blizu človeka. Ker sam plavati ne znam, nisem mogel priskočiti nesrečnemu Janezu. Utonil je.

Po zapovedi c. k. okrajnega oblastva sem spisal to izpričevalo in sem pripravljen, ako bi bilo treba, tudi priseči, da je bilo res tako.

V Črnečah, 27. junija 1900.

Matej Pšeničnik,
posestnikov sin.

b) P o u k.

Izpričevala ali svedočbe o dogodkih dajó se na prošnjo tega, kdor jih potrebuje pred gosposko, ali pa na zahtevo gosposke same. V drugem teh slučajev se pokliče očevidec pogosto pred gosposko; tu se, kar vé povedati, zapiše, on pa zapisek potrdi sè svojim podpisom. (To se po uradnem govorjenju pravi: „s kom zapisnik vzprejeti“.)

Kadar pripovedujemo prigodek, o katerem pričamo kakor očevidci, treba je, da natanko in vestno povemo vse okolnosti, ker na tem stoji večkrat sreča ali nesreča našega bližnjega.

c) N a l o g e.

Spišite izpričevala: 1. kako je kdo nekomu rešil življenje; 2. kako je kdo nekoga razžalil na časti; 3. da je kdo trpinčil žival; 4. da je kdo poškodoval drevesa v sadovnjaku.

XIII. Javna ali očitna oznanila.

a) Z g l e d i.

1.

Izgubljeno.

Dne 8. t. m. je nekdo izgubil na Gradišču rjavo usnjeno listnico, v katerej so bila različna pisma in dva bankovca po deset goldinarjev. Kdor jo je našel, prošén je, da jo oddá pristojnej gosposki, kjer dobi plačilo, katero mu gre.

2.

Konji na prodaj.

Štirje popolnoma enaki vprežni konji brez napake, po 5 let stari, po 15 pestí visoki, so na prodaj prav po ceni. Kupci naj se potrudijo v konjarnico gospoda I. I., kjer se jim povedó tanji pogoji.

3.

V najem

se daje na 6 let kmetija v Ziljskej dolini na Koroškem. Več o tem se zvé pri Fr. Kolarju v Gorjah, hiš. št. 5.

4.

Vinogradnik,

ki se je izučil v mariborskejšoli za sadjarstvo in vinstvo, išče službe. Ponudeb prosi pod napisom M. S. šte. 10. poste restante v Ptuju.

b) P o u k.

Javna naznanila v časnikih ali po očitnih krajih naj bodo kratka in razločna. Ako je treba, oznani se tudi mesto, kjer se reč lahko pozvé natančneje.

c) N a l o g e.

1. Sadjar naznanja, da ima prav lepih mladih dreves na prodaj. 2. Trgovec oznanja, da se je drugam preselil, in vabi ljudi, da bi hodili k njemu kupovat. 3. Hlapec išče službe. 4. Stanovanje se daje v najem. 5. Nekdo je našel listnico. 6. Pogorelec se zahvaljuje za poslane milodare.

Napišite oznanila!

XIV. Brzjav (telegrami).

a) Z g l e d.

<i>Anton Kulavec, Sv. Križ, pošta ljutomerska.</i>
<i>Oče hudo obolel. Pridi brže bolje.</i>
<i>Ivana.</i>

b) P o u k.

Brzjavi so pismena prijavila, ki se pošiljajo po telegrafu.

Brzjavi naj bodo kratki, lahko razumljivi in razločno pisani. Zgoraj ima vsak brzjav prejemnikov nadpis, spodaj pa pošiljavčev podpis. Nadpis naj bo natančen. Če v kraju, kamor je brzjav namenjen, ni brzjavne postaje, imenuje se tudi ónemu kraju najbližja poštna postaja.

c) N a l o g e.

1. Nekdo naznanja svojei sestri materino smrt. 2. Nekdo se zahvaljuje za čestitko. 3. Nekdo naznanja svoj prihod. 4. Vojak brzjavlja staršem, da je srečno dospel v Sarajevo. Napišite telegrame!

XV. Poslednje izporočilo, oporoka ali testament.

a) Z g l e d i.

1.

Oporoka, ki jo je oporočitelj sam pisal in podpisal.

Oporoka.

V imenu Boga Očeta, Sina in svetega Duha. Amen.

Ker nihče ne vé, kdaj bode umrl, zató zapisujem zdaj pri popolnoma zdravei pameti svojo zadnjo voljo.

1. Svojo dušo izročam Bogu, truplo pa naj se pokoplje po šegi, kakor je navadna v našem kraju.

2. Poglavitnega dednega naslednika vsemu svojemu premoženju postavljam milega mi brata Štefana. Vse naj ima, kar ostane črez mojo potrebo in oporoko.

3. Domačej ljudskei šoli v Žabnicah ostavljam petdeset goldinarjev, ki naj se okrajn. šols. svetu izplačajo za šolske potrebe.

4. Svojemu sosedu Karlu Visočniku, ki mi je dolžan sto gl., odpuščam ves ta dolg.

To je moja oporoka, katero sem sam spisal in podpisal. V Žabnicah, 1. oktobra 1900.

Jakob Brežnik,
oporočitelj.

2.

Oporoka, katero je oporočitelj samo podkrižal.

Oporoka.

Ker nikomur ni znano, kdaj ga bode Bog poklical s tega sveta, hočem zdaj pri zdravej pameti razodeti svojo poslednjo voljo zastran svojega premoženja.

1. Poglavitnega dednega naslednika vsemu svojemu premoženju postavljam svojega starejšega sina Antona; vendar pa mora on:

2. Plačati pogreb in pet svetih maš, ki naj se beró za mir in pokoj moje duše.

3. Mojemu sinu Tomažu naj dá sto goldinarjev in mojej hčeri Mariji sto goldinarjev dote.

4. Mojemu hlapcu Jerneju naj odšteje trideset goldinarjev.

5. Med uboge naše občine naj na dan mojega pogreba razdeli deset goldinarjev.

To je moja oporoka, ki se mi je vpričo treh tu podpisanih prič prebrala, in katero vso potrjujem ter tudi svojeročno podkrižujem.

V Podsredi, 14. februarja 1900.

† † † to je *Valentin Preskar*,
oporočitelj.

Miha Kovačič s. r.,
oporočiteljevega imena podpisovavec
in priča.

Janez Hrovat s. r.,
priča.

Andrej Podgoršek s. r.,
priča.

3.

Oporoka, katero so zapisale priče.

Oporoka.

Podpisani Jernej Jereb, Matija Nemanič in Edvard Težak, vsi v Trnovem, pričamo, da nas je včeraj nam vsem dobro znani sosed in prijatelj Matevž Gabršek k sebi poklical, da bi bili priče njegovej oporoki. Matevž Gabršek je bil sicer po

telesu bolan, a na duhu popolnoma zdrav. Ko nam je povedal, zakaj nas je poklical, razodel nam je vpričo vseh treh svoje poslednje izporočilo takó le:

1. Poglavitno dedno naslednico svoje zapuščini imenuje, ker nima otrok, svojo ženo Barbo Gabršekovo.

2. Občinskeje bólnici ostavlja dve sto goldinarjev.

3. Ubogim naše občine daje petdeset goldinarjev.

4. Njegova žena naj po njegovej smrti župljanskej (farnej) cerkvi izplača dvajset goldinarjev.

5. Svojemu prijatelju Antonu Simončiču v Zagorju ostavlja v spomin srebrno žepno uro.

Podpisani potrjujemo, da je to popolna vsebina poslednjega izporočila, kakor nam ga je povedal oporočnik Matevž Gabršek, in da nismo ničesa o tem izpremenili, nič pristavili ali zamolčali. Vselej smo pripravljeni, ako bi bilo treba, resnico tega zapisa tudi s prisego potrditi.

V izpričbo tega se tu podpisujemo.

V Trnovem, 18. marcija 1900.

Jernej Jereb s. r. Matija Nemanič s. r. Edvard Težak s. r.

4.

Oporočni dodatek (kodicíl).

K svojej oporoki z dne 1. oktobra 1900 pristavljam pri popolnoma zdravej pameti še to le:

1. Vse svoje knjige in časopise ostavljam našej občinskej knjižnici.

2. Našej ljudskeje šoli ostavljam namesto 50 gl., kakor je zapisano v imenovanej oporoki, sto goldinarjev.

Ta kodicíl sem sam spisal in podpisal.

V Žabnicah, 1. decembra 1900.

Jakob Brežnik s. r.,
oporočitelj.

b) P o u k.

Pismo, s katerim kdo določuje, kaj naj se zgodi po njegovej smrti ž njegovim premoženjem, imenuje se poslednje izporočilo, oporoka ali testament.

Oporoka se začinja navadno sè svetim križem, a potem se natanko zapiše, kar hoče oporočitelj sploh oporočati.

Oporoka se napravlja ustno ali pismeno.

Kdor oporoča ustno, mora to storiti pred tremi zmožnimi pričami. Priče morajo biti vse tri h kratu pričujoče, osebno morajo poznati oporočitelja ter potrditi, da o njegovej osebi ni kake prevare ali zmote. Da pa priče ne pozabijo, kar jim je oporočitelj povedal, je dobro, da vse tri vkup, ali tudi vsaka posebe, ali pa kdo drug zapiše, kar je oporočitelj oporočal. Ako se zahteva, morajo priče oporoko tudi s prisego potrditi.

Da so priče veljavne, morajo biti moškega spola, vsaj po 18 let stare in zavedne; razumeti jim je popolnoma tudi oporočiteljev jezik. Menihi, mutci, glušci, slepci in tisti, kateri so bili kaznjevani zaradi katere krivice, ne morejo biti veljavne priče oporoki. Pričati tudi ne smejo osebe, katerim se v testamentu kaj ostavlja. To velja tudi o starših, otrocih, bratih in sestrah, svakih in o plačanej družini tistih, katerim se kaj ostavlja.

Kdor hoče oporočevati pismeno in brez prič, mora oporoko sam pisati in podpisati.

Testament, ki ga je pisal kdo drug, mora oporočitelj svojeručno podpisati ter pred tremi prikladnimi pričami potrditi, da je to njegova poslednja volja. Priče se morajo na pismu samem kot priče oporoke podpisati; treba pa ni, da bi vedele kaj je zapisano v oporoki.

Če oporočitelj ne zna pisati, naj vpričo treh prič svojeručno napravi znamenje, h kateremu ena teh treh prič zapiše oporočiteljevo ime. Če niti brati ne zna, mora mu ena priča vpričo dveh drugih svedokov testament prebrati, oporočitelj pa mora potrditi, da je oporoka zapisana po njegovej volji.

Oporoke, pri katerih je pogosto treba ozirati se na ženitvovanske in druge pogodbe, delajo se čestokrat tudi pri sodiščih ali pri notarjih.

Zadnjevoljska naredba, ki ne imenuje dednega naslednika, temveč le volila (legate), zove se kodicíl. Kodicíl se nareja zraven oporoke pa tudi brez nje. Kar velja o oporokah, velja tudi o kodicílih.

Kazalo.

Slovnica.

Stran

Glasoslovje	3
Samoglasniki	—
Soglasniki	4
Izpremena soglasnikov	5
Zlogi	6
Razzlogovanje	7
Pravopis	—
Ločila ali prepone	9
Raba velikih začetnih črk	10
Najnavadnejše kratice	11
Skladje ali besedoslovje	12
Izpeljava samostalnikov	13
Izpeljava pridevnikov	18
Sestava samostalnikov	21
Sestava pridevnikov	22
Sestava s predlogi	—
Besedne družine (skupine)	23

Oblikoslovje in skladnja.

A. Goli stavek	25
a) Osebek (podmet, subjekt). Samostalni	26
Spol samostalnikov	27
Število samostalnikov	28
Zaimek	—
b) Povedek (poved, predikát)	29
Glagol	30
Oseba in število	—
Čas	31
Tvorna in trpna oblika	32
Nakloni	—
Pridevnik (prilog)	38
Stopnjevanje pridevnikov	—
B. Razširjeni stavek	40
a) Osebek. Samostalni	—
Moška sklanja	41
Ženska sklanja	44
Srednja sklanja	46
b) Povedek. Vezanje povedka z osebkom	48
Glagol	—
Deležniki	50
c) Dopolnilo	51
Dopolnilo v rodilniku	—
Dopolnilo v dajalniku	52
Dopolnilo v tožilniku	53
Nikalni stavki	54
Dvojno dopolnilo	—
Dopolnilo s predlogi	55
Ponavljjanje	—
Predlog	56

d) Prilastek	57
Pridevnik (prilog)	58
Določni in nedoločni pridevnik	59
Stopnjevanje pridevnikov in deležnikov	61
Zaimek	62
Osební zaimki	63
Posestni zaimki	65
Kazalni zaimki	66
Vprašalni zaimki	67
Oziralni zaimki	68
Nedoločni zaimki	69
Številniki	70
Glavni številniki	—
Vrstilni številniki	72
Ločilni in množilni številniki	—
Delilni in družilni številniki	73
Ponavljalni številniki	—
Nedoločni številniki	74
Rodilnikov prilastek	75
Prilastek s predlogom	76
Ponavljanje	77
e) Prislovno določilo	—
Prislov	—
Stopnjevanje prislovov	78
Predlog	79
Prislovno določilo kraja	—
Prislovno določilo časa	80
Prislovno določilo načina	—
Prislovno določilo vzroka	81
Veznik in medmet	83
Ponavljanje in dostavki. a) Osebek (subjekt)	84
b) Povedek (predikat)	85
Glagol	86
Vrste glagolov	—
Posebna sprega	96
Dovršni in nedovršni glagoli	98
Raba dovršnih in nedovršnih glagolov	99
Velelnik	100
Trpna oblika	101
c) Dopolnilo	102
d) e) Prilastki in določila	—
Besedni red v golem in v razširjenem stavku	103
C. Zloženi stavki	104
I. Enovito zložen stavek. a) Priredje	105
Vezalno priredje	—
Protivno priredje	106
Sklepavno priredje	—
b) Podredje	107
Osebkovi zavisniki	109
Povedkovi stavki	110
Dopolnilovi stavki	111
Zavisni vprašalni stavki	112
Dobesedni govor	—
Prilastkovi stavki	114
Prislovni stavki	115

	Stran
Krajevni stavki	115
Časovni stavki	116
Načinovni stavki	117
Vzročni stavki	118
Skrajšani stavki	120
Vmesni stavki (parentéze)	122
Manjkávi (elíptični) stavki	—
Skrčeni stavki	123
Skrčeni stavki z več osebki	124
Skrčeni stavki z več povedki	125
Skrčeni stavki z več dopolnili	127
Skrčeni stavki z več prilastki	—
Skrčeni stavki z več določili	128
II. Mnogozloženi stavki	130
Raba ločil	131
Red ali sledba stavkov	136

Vaje v spisju.

A. Povesti	137
B. Popisi	141
C. Primerjave	144
D. Razlaganje pregovorov	145
E. Listi	146
1. Prošnja	—
2. Naznanilo in prošnja	—
3. Poročilo in prošnja	147
4. Naročbenica	—
5. Zahvala	148
6. Voščilo	—
7. Vabilo	149
8. Sožalnica (milovalni list)	150
9. Slovo	151
10. Opomin	—
11. Izgovor	—
12. Prijateljsko očitjanje	152
13. Dopisnica	153
I. O pisavi ali zlogu v listih	154
II. Vnanja oblika listov	155
F. Najnavadnejši naslovi	165
G. Prosilni listi (prošnje)	168
H. Opravilni sestavki	172
I. Inventarji	—
II. Računi	173
III. Pobotnice	176
IV. Vozni listi	179
V. Prejemni listi ali primke (recepisi)	181
VI. Hranilni listi ali hrambenice (depozitke)	182
VII. Odpovedni listi ali odpovednice (reversi)	183
VIII. Nakaznice	185
IX. Zadolžnice	186
X. Pogodbe	187
XI. Izpričevala (svedoče) služabnikom	190
XII. Izpričevala o dogodkih	191
XIII. Javna ali očitna oznanila	192
XIV. Brzjavi (telegrami)	193
XV. Poslednje izporočilo, oporoška ali testament	194

